

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
EDUKOLOGIJOS IR SOCIALINIO DARBO INSTITUTAS**

**EDITA SINKEVIČ
VAIKO TEISIŲ APSAUGOS MAGISTRANTŪROS IŠTĚSTINĖS
STUDIJOS**

**TEISIŲ IR PAREIGŲ ASPEKTAS MOKINIŲ IR MOKYTOJŲ
TARPUSAVIO KONFLIKTUOSE: ATVEJO ANALIZĖ
BENDROJO UGDYMO ĮSTAIGOJE**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas: *doc. dr. Gražina Čiuladienė*

Vilnius, 2020

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2020 – 04 –19

Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau - Universitetas), Edukologijos ir socialinio darbo instituto, vaiko teisių apsaugos studentas(-ė) Edita Sinkevič, patvirtinu, kad šis magistro baigiamasis darbas „Teisių ir pareigų aspektas mokinių ir mokytojų tarpusavio konfliktuose: atvejo analizė bendrojo ugdymo įstaigoje“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbu metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą - plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

Edita Sinkevič
(vardas, pavardė)

TURINYS

IVADAS	4
1. VAIKO TEISIŲ IR PAREIGŲ REGLAMENTAVIMAS IR REALIZAVIMAS	8
1.1. Lietuvos dokumentai apibrėžiantys vaiko teises ir pareigas	8
1.2. Vaiko teisių ir pareigų įgyvendinimas Lietuvos mokyklose.....	13
2. KONFLIKTAI KAIP TEISIŲ IR PAREIGŲ NEREALIZAVIMO PASEKMĖ	18
2.1. Konflikto samprata	18
2.2. Konflikto struktūra.....	20
2.3. Konflikto tipai	22
2.4. Konflikta lemiančios priežastys.....	24
2.5. Pedagoginių konfliktų priežastys.....	27
2.6. Konflikto sprendimo galimybės	30
3. TEISIŲ IR PAREIGŲ ASPEKTAS MOKINIŲ IR MOKYTOJŲ TARPUSAVIO KONFLIKTUOSE, TYRIMAS	36
3.1. Empirinio tyrimo metodologija	36
3.2. Empirinio tyrimo rezultatų analizė	44
DISKUSIJA	64
IŠVADOS	66
REKOMENDACIJOS	68
LITERATŪROS SĄRAŠAS	70
SANTRAUKA	77
SUMMARY	78
PRIEDAI	80

ĮVADAS

Temos aktualumas. Žmonių visuomenėje yra priimtos ir galioja elgesio normos bei taisyklės, be kurių žmonės negalėtų gyvuoti, tobulėti ir vystytis (Petrauskienė, Jonynienė, 2012). Kuomet Lietuva 1990 m. atgavo nepriklausomybę ir pasirinko demokratišką valdymo formą, kito ne tik žmonių sąmonė, vertybės, santykiai, ekonominė situacija, bet ir reformuota Lietuvos švietimo ir vaiko gerovės sistema. Reforma buvo vykdoma atsižvelgiant į Europos šalių patirtis, bendrąsias tarptautines sutartis bei pagrindinius jų principus: atsinaujinimas, atvirumas kaitai, demokratiškumas, humaniškumas ir nacionalumas. Pradėjo keistis ir visuomenės požiūris į vaiką, į jo teisę, socialinę padėtį bei atsakomybę (Jonynienė, 2009).

Pasak B. Kairienės (2017), vaiko teisių įgyvendinimas apima vaiko teisės sritį ir pedagogikos sritį, nes egzistuoja santykis su vaiku, kuris turi ugdomąjį potencialą ir paveikia vaiko raidą. Mokykla - tai antra vaiko bendruomenė po šeimos, kuri daro didžiausią poveikį vaiko socializacijos procesui (Kvieskienė, 2003; Kvieskienė 2005). Mokykloje vaikas įgyja ne tik elgesio, atskirų dalykų žinių, gebėjimų, bet ir formuojamos vertybės, požiūris į įvairius gyvenimiškus dalykus, lavinami įgūdžiai, kurie būtini gyvenimui ir sugyvenimui visuomenėje, kaip pavyzdžiui, bendravimo su bendraamžiais ir vyresniais žmonėmis įgūdžiai (Kvieskienė, 2003; Kvieskienė, 2005; Kairienė, 2017). Remiantis L. Duobliene (2015), šių dienų bendrojo ugdymo mokykla yra ne tik švietimo ir mokymosi įstaiga, tai yra svarbi bendrabūvio kultūros vieta. Mokykla prisiima didelę atsakomybę už mokinių mokymąsi, tinkamu mokymosi sąlygų sudarymą, mokinių saugumo užtikrinimą (Kairienė, 2017). Kiekvienas vaikas mokykloje turėtų jaustis ir saugus, ir reikšmingas.

Deja, realybėje mokiniai mokykloje nesijaučia saugūs ir reikšmingi (Zaborskis, Cirtautienė, Žemaitienė, 2005). Pasak G. Čiuladienės (2013), asmenybės formavimuisi įtakos turi emocinė branda, išmintis, socialiniai įgūdžiai, kurie susiję su konfliktais skirtingais amžiaus tarpsniais. Konfliktų tema aktuali ir pedagogikoje (Čiuladienė, Aramavičiūtė, 2007). Socialinių santykių požiūriu visuomenė apibūdinama kaip problemiška, konfliktiška, todėl pastebimi prastėjantys mokinių - mokinių, mokinių - mokytojų santykiai, kurie dažnai perauga į konfliktus (Čiuladienė, 2007). Pasak A. Kaušylienės ir E. Celiešienės (2016), konfliktas tarp mokinių ir mokytojų gali prasidėti dėl skirtingų požiūrių į tam tikrus reiškinius.

Temos ištirtumas. Lietuvoje vaiko teisę į pagarbą tyrinėjo J. Stripeikienė (2017), atsižvelgdama į 2017 metais padarytus Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo pakeitimus, siekė apibrėžti vaiko teisės į pagarbą sampratą, apžvelgti šios teisės

įgyvendinimą ir vyraujančius gynybos mechanizmus, kurie užtikrina vaiko teisę į pagarbą. Lietuvos mokslininkės Ž. Jonynienė ir M. Teresevičienė (2003) lygino Lietuvos ir Švedijos mokinių požiūrį į vaiko teises mokymosi procese. Taip pat Ž. Jonynienė (2009) tyrinėjo vaiko teisių įgyvendinimą: mokyklos demokratėjimo rodiklį. Tyrime buvo kreipiamas dėmesys į Lietuvos moksleivių (12-14 ir 16-18 metų) sampratą apie vaiko teises mokykloje, diskriminaciją, mokinių ir mokytojų lygiateisiškumą. Buvo lyginta Lietuvos ir Švedijos mokyklų situacija. Ž. Jonynienė ir A. Juodaitytė (2006) atliko tyrimą apie vaiko teisių reikšmingumą ir įgyvendinimą ugdymo įstaigose (lyginamasis tyrimas). Patį naujausią tyrimą apie mokinio pareigų įgyvendinimo problemą bendrojo ugdymo mokyklose atliko B. Kairienė (2017). Tyrimo metu tyrėja siekė išsiaiškinti, kokios mokinių pareigos apibrėžtos bendrojo ugdymo mokyklų mokinio taisyklėse ir kaip jos įgyvendinamos atsižvelgiant į reikalavimų mokiniui turinį, mokinio amžių ir raidos aspektus.

Užsienio šalių mokslininkė N. Banjanin - Duričić (2010) tyrime atkreipė dėmesį į mokytojų netinkamo mokinių atžvilgiu elgesio problemą. Tyrimu siekta pabrėžti, kad mokiniai irgi turi teises. R. Thornberg (2008) tyrinėjo mokinių nuomonę apie jų pačių kritinį požiūrį į mokyklos taisykles ir apie mokytojų eglesį laikantys mokyklos taisyklių. Taip pat atliko tyrimą dvejose pradinėse mokyklose tyrinėdamas mokyklų taisyklių turinį bei „gero mokinio“, kuris turi laikytis mokyklos taisykles, savybes (Thornberg, 2009).

Lietuvoje konflikto tema domėjosi G. Čiuladienė, kuri savo tyrinėjimuose daugiausia dėmesio skyrė paauglių konfliktams. G. Čiuladienė (2006, 2007, 2013) nagrinėjo tarpusavio paauglių, paauglių ir jų tėvų, paauglių ir mokytojų konfliktų kilimo priežastis, konfliktų ypatumus ir konfliktų apraiškas (agresyvias, regresyvias arba egresyvias). Mokslininkė (Čiuladienė, 2005) taip pat tyrinėjo konflikto ir ugdymo ryšį, konflikto reikšmę ugdymo procese. A. Suslavičius (2006) tyrinėjo tarpasmeninius konfliktus ir konflikto sprendimo strategijas, o V. Targamadzė (2006) tyrinėjo konfliktus ugdymo realybės kontekste. Užsienio mokslininkai (Анцупов, Шипилов, 2000; Гришина, 2008), Lietuvos mokslininkai (Lekavičienė, 2002; Račelytė, 2009) nagrinėjo konflikto sampratą, priežastys, tipus, eigą, sprendimo ir valdymo būdus bei tarpininkavimą sprendžiant konfliktus. F. Schrupf, D. K. Crawford, ir R. J. Bodine (1997) tyrinėjo tarpusavio tarpininkavimą (mediaciją) kaip vieną iš konfliktų sprendimo būdą mokyklose, o A. Kaušylienė ir E. Celišienė (2016) tyrinėjo mediacijos integravimą Lietuvos mokyklose. G. Čiuladienė (2018) atliko tyrimą apie bendraamžių mediaciją Lietuvos mokykloje (atvejo analizė), kurio buvo siekiama atskleisti mokinių požiūrį į programą „Mediacija mokykloje“.

Temos naujumas. Anksčiau atlikti tyrinėjimai buvo orientuoti į paauglių vertybinius konfliktus, vertybių frustraciją, kuri paskatina paauglių konfliktus. Tyrinėjamos paauglių konfliktų apraiškos, naujoviškas konfliktų sprendimo būdas (mediacija), lygintos Lietuvos ir užsienio mokyklų situacijos ir netgi buvo tyrinėjamos mokinio pareigų įgyvendinimo problemos. Tačiau dėl kokių mokinių teisių ir pareigų nerealizavimo įvyksta mokinio ir mokytojo konfliktas, mažai tyrinėta tema.

Mokslinė problema. Jungtinių Tautų (JT) vaiko teisių konvencija (toliau - Konvencija) buvo priimta 1989 m., Lietuvoje įsigaliojo 1992 m. Lietuvoje Konvencija egzistuoja jau trečiąjį dešimtmetį, tačiau nuo pat Konvencijos pradžios įsigaliojimo iki šių dienų egzistuoja neišspręstos problemos (Kairienė, 2017). Problema ne tik su Konvencijos nuostatų užtikrinimu, bet pačios Konvencijos paskirties suvokimu ir tikslingu, efektyviu jos taikymu visose vaiko gyvenimo srityse. Kuomet Lietuva po ratifikavimo (1995 m.) pradėjo plačiai taikyti jos nuostatas, kilo neaiškumų, dėl vaiko pareigų įvardijimo, nes Konvencija konkrečiai ir tikslingai jų neapibrėžia ir tuo labiau, neužsimena apie vaiko pareigas, išskyrus tėvų, globėjų ir valstybės pareigas vaikui. Šiandien dažnai girdimas teiginys, kad *vaikai puikiai žino savo teises, tačiau nežino pareigų*, o netinkamas vaiko elgesys traktuojamas kaip piktybiškas pareigų nevykdymas. Kuomet mokytojai siekia, kad mokiniai juos gerbtų, siekia mokinius motyvuoti mokytis, o vaiko teisę mokytis paverčia į pareigą, tuomet kyla būtinumas nustatyti, kaip bus vertinamas pareigos mokytis vykdymas. Kokiais požymiais vaiko pareiga mokytis bus vertinama, jeigu norima nuspręsti, ar ji yra vykdoma (Kairienė, 2017).

E. Edelmanas ir M. B. Crain (1997) teigia, kad kiekvienas iš mūsų nori būti gerbiamas, pripažintas ir mylimas. Tačiau kai pradedame suprasti, kad šitie poreikiai nėra patenkinami, žmogus jaučiasi įžeistas, reiškia pyktį, nepasitenkinimą. Kuomet šitie jausmai iškyla į išorę, žmogus atranda priežasčių sukelti konfliktą. Tačiau nėra atliktų tyrimų, kurie paaiškintų, dėl kokių mokinio teisių ir pareigų nerealizavimo kyla konfliktai tarp mokinių ir mokytojų.

Tyrimo klausimai - dėl kokių mokinio teisių ir pareigų nerealizavimo kyla mokinio ir mokytojo(-ų) tarpusavio konfliktai?

Tyrimo objektas - mokinio teisių ir pareigų nerealizavimas, dėl kurio kyla mokinio ir mokytojo(-ų) tarpusavio konfliktai.

Darbo tikslas - atskleisti mokinio teisių ir pareigų nerealizavimą, dėl kurio kyla mokinio ir mokytojo(-ų) tarpusavio konfliktai.

Tyrimo uždaviniai:

1. Aptarti mokinių teisių ir pareigų sampratą mokykloje.
2. Apibūdinti konflikto sampratą (struktūrą, tipus, konfliktą lemiančias priežastis, pedagoginių konfliktų priežastis) ir konflikto sprendimo galimybes.
3. Atskleisti mokinio ir mokytojo(-ų) elgesį, kuris riboja mokinio teisių ir pareigų realizavimą, dėl kurio kyla mokinio ir mokytojo(-ų) tarpusavio konfliktai.

Hipotezė - mokyklose mokiniai žino savo teises, tačiau nesilaiko savo pareigų, o mokytojams neatsižvelgus į vaiką kaip į asmenį, mokinį, kuris turi teises ir pareigas, įvyksta tarpusavio konfliktas.

Tyrimo metodai:

1. Mokslinės literatūros ir teisinių dokumentų analizė.
2. Duomenų rinkimo metodas - klausimynas (anoniminė anketinė apklausa).
3. Duomenų apdorojimo metodas - „SPSS“ (*angl. Statistical Package for Social Science*) statistinės analizės programa, koreliacijos analizė (*Correlation analysis*), Pirsono (*Pearson*) koreliacijos analizė, Chi kvadrato (*Chi-Square*) analizė.

1. VAIKO TEISIŲ IR PAREIGŲ REGLAMENTAVIMAS IR REALIZAVIMAS

1.1. Lietuvos dokumentai apibrėžiantys vaiko teises ir pareigas

Vaiko teisinę padėtį Lietuvoje reglamentuoja tokie dokumentai: Jungtinių Tautų vaiko teisių deklaracija (1959) (toliau - Deklaracija), Konvencija (1989), Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992) (toliau - LR Konstitucija), Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996) bei šio įstatymo pakeitimo įstatymas (2019) (toliau - LR VTAPI), Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000) (toliau - LR CK), Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcija (2003) (toliau - VGVP koncepcija), Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymas (2011) (toliau - Švietimo įstatymas) bei kiti Lietuvos Respublikos įstatymai ir teisės aktai (Kazlauskienė ir kt., 2015).

Analizuojant mokslininkų (Jonynienė, 2005; Jonynienė, 2009; Kairienė, 2012; Kazlauskienė ir kt., 2015; Moody, 2015) įžvalgas apie Konvenciją (1989), galima teigti, kad atsiradusi Deklaracija (1959) paskatino ir Konvencijos (1989) atsiradimą. Lietuvoje ir kitose pasaulio šalyse, įtvirtinus Konvenciją, įvyko esminis pokytis vaiko teisių sferoje bei pasikeitė visuomenės požiūris į patį vaiką, jo teises ir atsakomybę. Lietuva prie Konvencijos (1989) prisijungė 1992 m. sausio 8 d. Konvencija (1992) suteikia visiems vaikams žmogaus teises bei pripažįsta juos autonomiškais individais apibrėžiant jų teises atskirai nuo šeimos.

Gilinantis į Lietuvos teisinę bazę išvelgiama, kad aukščiausią juridinę galią turintis dokumentas Lietuvoje yra LR Konstitucija (*Lietuvos aidas*, 1992). III skirsnyje „Visuomenė ir valstybė“ nurodytos pagrindinės vaiko teisės ir pareigos. Vaikų ir tėvų tarpusavio teises ir pareigas įtvirtina LR CK (2000) trečioji knyga „Šeimos teisė“ vienuoliktas skyrius. Lietuvos Respublikos Seimas, atsižvelgęs į tai, kad vaiko gerovės srityje stokojama bendrų pagrindų, kurių dėka būtų galima daryti nuoseklias reformas bei įvertinęs su vaiko gerovės valstybės politikos koncepcija susijusią vaiko apsaugą, 2003 metais patvirtino VGVP koncepciją (*Valstybės žinios*, 2003). VGVP koncepcija (2003) remiasi Europos bendrijoje priimtomis ir taikomomis vaiko gerovę nusakančiomis nuostatomis. VGVP koncepcijos (2003) tikslas yra pasiekti politinį susitarimą dėl vaiko gerovę lemiančių vertybių, nuostatų ir numatyti vaiko gerovės įgyvendinimo gaires. Nuo 1994-ųjų metų Lietuvoje pradėta kurti vaiko teisių apsaugos tarnybų sistema (Jonynienė, 2005). O 1996 m. LR VTAPI atsirado pagrindinės vaiko teisės ir pareigos (*Valstybės žinios*, 1996) (Jonynienė, 2005; Kairienė, 2017). Naujasis LR VTAPI (*TAR*, 2019) įtvirtina pagrindines vaiko pareigas, jo atsakomybes ir elgesio kontrolės ypatumus, vaiko teisės labiau sukonkretinamos,

pavyzdžiui, LR VTAPI (2019) II skyrius 6 straipsnis įtvirtina vaiko teisę gyventi ir būti sveikam. Siekiant išsiaiškinti, kokias teises ir pareigas reglamentuoja visi išvardinti dokumentai, atlikta dokumentų turinio analizė (žr. 1 lentelė, 1 PRIEDAS).

1 lentelė. Dokumentų turinio analizė

Dokumentai	Deklaracija (1959)	Konvencija (1992)	LR Konstitucija (1992)	LR CK Trečioji knyga „Šeimos teisė“ (2000)	VGVP koncepcija (2003)	LR VTAPI (1996) ir LR VTAPI pakeitimas (2019)
Teisių skaičius	10 ir preambulė	54 ir preambulė	171	314	148 ir preambulė	53
Temos						
Sveikata ir normalus vystymasis	+	+	-	+	+	+
Identitetas	+	+	-	+	-	+
Nuomonės, pažiūrų ir minties, sąžinės ir religijos laisvė	-	+	+			+
Neįgalaus vaiko apsauga	-	-	-		+	+
Socialinis aprūpinimas	+	+	-		-	+
Tinkamos vaikui gyvenimo sąlygos	-	+	-		+	+
Vaiko turinės teisės	-	-	-	+	-	+
Vaiko asmeninio gyvenimo neliečiamumas	-	+	+		+	+
Nediskriminacija	+	+	+		+	+
Vaiko santykis su tėvais	+	+	+	+	+	+
Laisvė naudotis informacijos sklaida	-	+	+		-	-
Geriausių interesų užtikrinimas	+	+	-		+	+
Išsilavinimas	+	+	+	+	+	+
Vaiko lavinimas	-	+	-		+	-
Vaiko dalyvavimas	-	-	-		+	+
Apsauga nuo visų smurto formų ir bausmių	+	+	+		+	+
Vaiko priežiūros ir aprūpinimo būdai	-	+	-	+	+	+
Vaiko apsauga nuo darbo	+	+	-		-	-

Neteisėtas vaiko išsivežimas iš valstybės	-	+	-		-	-
Vaiko pareigos	-	-	+	+	-	+
Vaiko apsauga nuo dalyvavimo neteisėtoje veikloje	-	+	-		-	+
Poilsis ir laisvalaikis	-	+	-		-	+
Apsauga nuo vaiko laisvės ribojimo	-	+	+		-	+
Valstybės pagalba tėvams auginantiems vaiką	-	-	-		+	+
Pagalba vaikui ir šeimai gavus pranešimą apie galimą vaiko teisių pažeidimą	-	-	-		-	+

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Remiantis 1-oje lentelėje pateikta dokumentų turinio analize galima teigti, kad penki nagrinėti dokumentai tarpusavyje turi tiek panašų, tiek skirtingą turinį. Deklaraciją (1959) sudaro preambulę ir 10 teisių, Konvenciją (1992) - preambulę ir 54 teisės, LR Konstitucija (1992) - 171 teisę, LR CK Trečioji knyga „Šeimos teisė“ (2000) - 314 teisių, VGVP koncepciją (2003) - preambulę ir 148 teisės bei LR VTAPI (1996) - 53 teisės. Nagrinėjant dokumentus darbo autorė išskyrė 25 turinio temas: sveikata ir normalus vystymasis; identitetas; nuomonės, pažiūrų ir minties, sąžinės ir religijos laisvė; neįgalaus vaiko apsauga; socialinis aprūpinimas; tinkamos vaikui gyvenimo sąlygos; vaiko turtinės teisės; vaiko asmeninio gyvenimo neliečiamumas; nediskriminacija; vaiko santykis su tėvais; laisvė naudotis informacijos sklaida; geriausių interesų užtikrinimas; išsilavinimas; vaiko lavinimas; vaiko dalyvavimas; apsauga nuo visų smurto formų ir bausmių; vaiko priežiūros ir aprūpinimo būdai; vaiko apsauga nuo darbo; neteisėtas vaiko išsivežimas iš valstybės; vaiko pareigos; vaiko apsauga nuo dalyvavimo neteisėtoje veikloje; poilsis ir laisvalaikis; apsauga nuo vaiko laisvės ribojimo; valstybės pagalba tėvams auginantiems vaiką; pagalba vaikui ir šeimai gavus pranešimą apie galimą vaiko teisių pažeidimą. **Sveikata ir normalus vystymasis** reglamentuojamas Deklaracijoje (1959), Konvencijoje (1992), LR CK (2000), VGVP koncepcijoje (2003) ir LR VTAPI (1996) bei šio įstatymo pakeitimo įstatyme (2019). Apie **identitetą** randama Deklaracijoje (1959) „Teisė į vardą ir pilietybę“, Konvencijoje (1992) „Teisė į vardą, pilietybę, šeimos ryšius“, LR CK (2000) ir LR VTAPI (1996) bei šio įstatymo

pakeitimo įstatyme (2019). **Nuomonės, pažiūrų ir minties, sąžinės ir religijos laisvė** įtvirtinta Konvencijoje (1992), LR Konstitucijoje (1992) ir LR VTAPI (1996) bei šio įstatymo pakeitimo įstatyme (2019). Tik dviejuose įstatymuose atrandamas konkretus turinys apie **neįgalaus vaiko apsaugą**, tai VGVP koncepcijoje (2003) „Užtikrinama neįgalaus vaiko integracija į visuomenę <...>“ ir LR VTAPI (1996) bei šio įstatymo pakeitimo įstatyme (2019), kur teigiama, kad „vaikai su negalia turi lygias teises su kitais vaikais įgyvendinti visas žmogaus teises ir pagrindines laisves“. **Socialinis aprūpinimas** aprašomas Deklaracijoje (1959), Konvencijoje (1992) bei LR VTAPI (1996) bei šio įstatymo pakeitimo įstatyme (2019). **Tinkamas gyvenamas sąlygas** reglamentuoja Konevncija (1989), VGVP koncepcija (2003) ir LR VTAPI (1996) bei šio įstatymo pakeitimo įstatymas (2019). Plačiau apie **vaiko turtines teises** aprašoma tik LR VTAPI (1996) bei šio įstatymo pakeitimo įstatyme (2019): „Vaikas turi teisę į nuosavybę“ ir LR CK (2000): „Vaikai neturi nuosavybės teisės į tėvų turtą, o tėvai – į vaikų turtą“. Beveik visuose įstatymuose rašoma apie **asmeninio gyvenimo neliečiamumą**. Atkreiptinas dėmesys, kad visuose dokumentuose egzistuoja **nediskriminacijos teisė**. Taip pat pastebėta, kad **vaiko santykis su tėvais** įtvirtintas visuose dokumentuose, t. y. Deklaracijoje (1959), Konvencijoje (1992), LR CK (2000), VGVP koncepcijoje (2003) ir LR VTAPI (1996) bei šio įstatymo pakeitimo įstatyme (2019). **Laisvė naudotis informacijos sklaida** aprašoma Konvencijoje (1992) ir LR Konstitucijoje (1992). Beveik visuose dokumentuose, išskyrus LR Konstitucijoje (1992), rašoma, kad turi būti užtikrinami **geriausi vaiko interesai**. Visi dokumentai teigia, kad vaikui turi būti suteikta **teisė į išsilavinimą**, jog vaikui iki 16 m. mokslas yra privalomas, nemokamas, kur jis turi ugdyti savo asmenybę, talentą, protinius ir fizinius gebėjimus bei juos nuolat tobulinti. Tik dviejuose dokumentuose, Konvencijoje (1992) ir VGVP koncepcijoje (2003), įtvirtinta apie **vaiko lavinimą**. Šiuose dokumentuose teigiama, kad vaikas turi būti ugdomas kaip asmenybė, ugdomi jo talentai, protiniai ir fiziniai sugebėjimai, plėtojami jo socialiniai tarpasmeniniai santykiai ir svarbiausia ugdomas jo pasitikėjimas. **Vaiko dalyvavimo teisė** visuomenės gyvenime, taikiuose susirinkimuose ir organizacijose, vaiko visuomeniškumo ir pilietiškumo realizavimas yra įtvirtinta tik trejuose dokumentuose, VGVP koncepcijoje (2003), LR VTAPI (1996) bei šio įstatymo pakeitimo įstatyme (2019).

Visuose pateiktuose dokumentuose yra nurodoma **apsauga nuo visų smurto formų ir bausmių**, pavyzdžiui, „Apsauga nuo netinkamo elgesio, žiaurumo ir išnaudojimo su juo“ (Deklaracija, 1959), „Draudžiama vaiką kankinti, žaloti, žeminti jo orumą, žiauriai elgtis bei nustatyti tokio tipo bausmes“ (LR Konstitucija, 1992) ir kt. Tiek Konvencijoje (1992) 21 straipsnyje, LR CK (2000), VGVP koncepcijoje (2003), tiek LR VTAPI (1996) bei šio įstatymo pakeitimo įstatyme (2019)

įtvirtinami **vaiko priežiūros ir aprūpinimo būdai**. Konvencijoje (1992) įtvirtinama įvaikinimo sąvoka kaip viena iš priežiūros būdų, LR CK (2000) įtvirtinama globėjo (rūpintojo) sąvoka, VGVP koncepcijoje (2003) rašoma, kad vaikas turi gauti gerą priežiūrą. O štai LR VTAPI (1996) bei šio įstatymo pakeitimo įstatymas (2019) apjungia visus minėtus dokumentus ir kokrečiai įvardina kas sudaro vaiko priežiūrą ir aprūpinimą: „Vaiko tėvai ar kiti vaiko atstovai pagal įstatymą privalo rūpintis vaiko auklėjimu, tinkamai jį prižiūrėti, materialiai išlaikyti ir sudaryti sąlygas vaikui augti, vystytis, tobulėti“. Minėti dokumentai yra skirtingi, tačiau turi vieną bendrą esmę. Taip pat ir Deklaracija (1959) su Konvencija (1992), abu skirtingi dokumentai, tačiau turi vieną bendrą esmę - **vaiko apsauga nuo darbo**. Deklaracijoje (1959) įtvirtinama, kad vaikui draudžiama dirbti iki to laiko, kol jis neturės reikiamo amžiaus, o Konvencijoje (1992) įtvirtinama vaiko apsauga nuo bet kokio darbo, kuris gali būti pavojingas jo sveikatai arba trukdyti jam mokytis bei kenkti vystymuisi.

Pažymėtina, kad tik Konvencija (1992) draudžia **neteisėtą vaiko išsivežimą iš valstybės**. Lyginant LR Konstituciją (1992), LR CK (2000), LR VTAPI (1996) bei šio įstatymo pakeitimo įstatymą (2019) dėl **pareigų vaikui**, pastebėta, kad visi šie dokumentai rašo apie tą pačią pareigą - gerbti tėvus, senatvėje tausoti juos ir jų palikimą. O štai LR VTAPI (1996) bei šio įstatymo pakeitimo įstatymas (2019) reglamentuoja ir daugiau pareigų vaikui: gerbti kitus šeimos narius, suaugusius asmenis, vaikus, nepažeisti jų teisių ir laisvių; laikytis elgesio normų įvairiose įstaigose; tausoti kultūros, asmenų nuosavybes ir kitas vertybes. Tiek Konvencijoje (1992), tiek LR VTAPI (1996) bei šio įstatymo pakeitimo įstatyme (2019) įteisinta **vaiko apsauga nuo dalyvavimo neteisėtoje veikloje**. Tai reiškias, vaikui draudžiama vartoti narkotines ir psichotropines medžiagas, platinti juos ir pan. O tam, kad vaikas neįsitrauktų į minėtą netinkamą veiklą, Konvencija (1992) ir LR VTAPI (1996) bei šio įstatymo pakeitimo įstatymas (2019) reglamentuoja **vaiko teisę į poilsį ir laisvalaikį**. Konvencijoje (1992), LR Konstitucijoje (1992) ir LR VTAPI (1996) bei šio įstatymo pakeitimo įstatyme (2019) aptinkama ir **vaiko apsauga nuo laisvės ribojimo**, t. y. „negali būti savavališkai vaikui atimta laisvė“. Detaliau apie **valstybės pagalbą tėvams augintiems vaikams reglamentuoja** VGVP koncepcija (2003) ir LR VTAPI (1996) bei šio įstatymo pakeitimo įstatymas (2019). Be to, LR VTAPI (1996) bei šio įstatymo pakeitimo įstatyme (2019) detaliai aprašoma **pagalba vaikui ir šeimai gavus pranešimą apie galimą vaiko teisių pažeidimą**.

Apibendrinant galima teigti, kad priimta Deklaracija įpareigojo ginti vaiko teises, Konvencija įnešė pokyčius vaiko teisių sferoje ir keitė visuomenės požiūrį į vaiką, kad vaikas irgi turi teises bei atsakomybę. LR Konstitucijoje bei LR VTAPI nurodomos pagrindinės vaiko teisės

ir pareigos, LR CK vaikų tėvų tarpusavio teisės ir pareigos, o VGVP koncepcija numato vaiko gerovės įgyvendinimo gaires. Atlikta dokumentų turinio analizė parodė, kad visi minėti dokumentai tarpusavyje turi panašumų ir skirtumų. Tačiau nepaisant visų skirtumų ir panašumų, visi šie dokumentai orientuoti į vaiko apsaugą, geriausių interesų užtikrinimą bei vaiko teisių ir pareigų įgyvendinimą.

1.2. Vaiko teisių ir pareigų įgyvendinimas Lietuvos mokyklose

Aplinka turi įtakos žmogaus gyvenimo kokybei (World Health Organization, 1993; Proškuvienė, Ustilaitė, Bulkaitė, 2013). Remiantis B. Kairiene (2017), vaiko teisių įgyvendinimas - tai yra ir pedagogikos, ir teisės tyrimų sritis, nes esantis bet koks santykis su vaiku turi ugdomąjį potencialą ir paveikia vaiko raidą. Pasak I. Leliūgienės (1997), G. Kvieskienės (2003) ir B. Kairienės (2017), bendrojo ugdymo mokykla yra viena svarbiausių socializacijos institucijų. Mokykla - tai mokymo įstaiga, kuri pagrįsta tiek socialiniais kontaktais, tiek socialinių grupių sistema (Petruilytė, 2012). L. Duoblienė (2015) mokyklą apibūdina abstrakčiai - tai mokymo(si) centras, kur bendruomenė yra susiskirsčiusi funkcijomis, kurioje vyrauja tam tikra drausmė ir tvarka, vyksta ugdymo(si) procesas. Šiandienos bendrojo lavinimo mokykla yra ir švietimo įstaiga, ir mokymosi, o svarbiausia - bendrabūvio kultūros vieta (Duoblienė, 2015).

Mokyklos tvarką nustato nacionaliniai įstatymai ir mokyklos vidaus tvarkos taisyklės. Vienas iš nacionalinių įstatymų yra Švietimo įstatymas (2011). Švietimo įstatymo (2011) penktame skirsnyje „Mokinio, tėvų (globėjų, rūpintojų), mokytojo ir kito švietimo teikėjo teisės ir pareigos“ 45 straipsnyje reglamentuojamos mokinio ir švietimo teikėjo susitarimai, kuriuose aiškiai nusakoma, kad santykis tarp mokinio ir mokyklos direktoriaus įtvirtinamas sutartimi, kurioje aprašomi visų šalių įsipareigojimai. 46 straipsnyje aprašomos mokinio teisės ir pareigos.

Mokinys turi teisę:

1. Gauti nemokamą informaciją apie veikiančias mokyklas, švietimo programas, mokymosi formas;
2. Pagal savo gebėjimus ir poreikius mokytis mokykloje, savarankiškai mokytis ir įgyti išsilavinimą, kvalifikaciją;
3. Sulaukęs 14 metų, savarankiškai pasirinkti dorinio ugdymo (tikybos arba etikos) programą;
4. Gauti geros kokybės švietimą;

5. Pasirinkti formaliojo švietimo programas papildančius ir jo saviraiškos poreikius tenkinančius šių programų modulius, pasirekamųjų dalykų programas, kursus;
6. Į psichologinę, specialiąją pedagoginę, socialinę pedagoginę pagalbą, profesinį orientavimą ir švietimo informacinę pagalbą, sveikatos priežiūrą mokykloje, informaciją apie savo pasiekimų vertinimą ir kitą su mokymusi susijusią informaciją;
7. Mokytis savitarpio pagarba grįstoje, psichologiškai dvasiškai ir fiziškai saugioje aplinkoje, turėti higienos reikalavimus atitinkančius mokymosi krūvį ir aplinką;
8. Į nešališką mokymosi pasiekimų įvertinimą;
9. Dalyvauti mokyklos savivaldoje;
10. Įstatymų nustatyta tvarka ginti savo teises;
11. Naudotis kitomis Profesinio mokymo įstatymo ar Neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymo ir kitų įstatymų nustatytais teisėmis.

Mokinys privalo:

1. Sudarius mokymo sutartį, laikytis visų jos sąlygų, mokyklos vidaus tvarką nustatančių dokumentų reikalavimų;
2. Lankyti mokyklą, stropiai mokytis, laikytis mokinio elgesio normų, gerbti mokytojus ir kitus mokyklos bendruomenės narius, nepažeisti jų teisių ir teisėtų interesų;
3. Mokytis pagal pradinio ir pagrindinio ugdymo programas iki 16 metų.

Kaip jau buvo minėta, kitas dokumentas, kuris nustato mokyklos tvarką yra mokyklos vidaus tvarkos taisyklės. Mokyklos vidaus tvarkos taisyklės yra kasdienių vertybių ar moralinio ugdymo aspektas (Thornberg, 2009). Mokyklos taisyklės paprastai laikomos mokinių elgesio reguliavimo priemone ugdyti juos gerus piliečius bei padėti jiems įgyti moralinių ir socialinių įgūdžių. Mokyklų taisyklių sistema atlieka dvi funkcijas: 1) socialinį reguliavimą, t. y. kuria įsakymus, siekiant reguliuoti mokinių elgesį; 2) moralinę socializaciją, t. y. skatina mokinių moralinį požiūrį. B. Kairienė (2017) teigia, kad mokyklos taisyklės - tai dokumentas, kuris atspindi mokyklos bendruomenės požiūrį į daugelį dalykų, kurie susiję su mokiniu kaip ugdymo(si) dalyviu. Mokslininkė, išnagrinęjusi bendrojo ugdymo mokyklų mokinių taisyklėse nurodytas pareigas ir atlikusi tyrimą apie mokinio pareigų ir jų įgyvendinimo galimybes, išskyrė dvi pagrindines mokinio pareigas: reikalavimas elgtis pozityviai (laikantis vertybinių normų) ir reikalavimas susilaikyti nuo negatyvios išraiškos (susilaikyti nuo tam tikro elgesio). Atkreiptinas

dėmesis į tai, kad nors iš pačių mokinių reikalaujama elgtis pozityviai ir susilaikyti nuo negatyvios išraiškos, tačiau patys mokiniai to paties negauna iš mokytojų. Mokinys nėra laikomas lygiaverčiu santykio dalyviu, nes mokyklų taisyklės skelbiamos tik mokiniams, juose nėra įrašyta pareigų tėvams, mokytojams, administracijai, kitiems darbuotojams, jie laikomi kaip neklystantys, mokytojai disponuoja savo valdžia mokinio atžvilgiu (Jonynienė, 2001; Aramavičiūtė, 2005; Kairienė, 2017). Disponavimas mokytojo valdžia būna toks, kad mokytojai nevengia pasakyti, kad mokiniai puikiai žino savo teises, bet nežino savo pareigų ir mano, kad mokytis yra vaiko pareiga (Kairienė, 2017). Pažymėtina, kad LR VTAPI (2017) 8 straipsnyje aiškiai įvardinama, kad vaikas turi teisę mokytis. Vadinasi, mokytis - tai ne vaiko pareiga, o vaiko teisė. Tačiau mokytojai linkę šią teisę paversti į pareigą. Pasigilinus į Švietimo įstatymą (2011) pastebėta, kad tenais nurodytos mokytojo teisės ir pareigos, o viena iš pareigų yra gerbti mokinį kaip asmenį bei nepažeisti jo teisių ir teisėtų interesų. Pagarba yra abipusis santykis, tai reiškias, kad ir mokytojai turi vykdyti savo pareigą ir gerbti mokinį (Kairienė, 2017). Kuomet visos taisyklės, pareigos ir net draudimai skirti tik mokiniui, maža tikimybė, kad vaikas pasijus visaverčiu mokyklos bendruomenės nariu (Jonynienė, 2001; Aramavičiūtė, 2005; Kairienė, 2017).

Siekiant sužinoti kokios praktiškai yra įgyvendinamos mokinio teisės ir pareigos mokyklos mokinių elgesio taisyklėse, buvo atlikta Vilniaus X progimnazijos, kurioje buvo atliekamas tyrimas, Mokinių elgesio taisyklių turinio analizė. Pastebėta, kad nėra vizualiai išryškinama, kokias mokinytis turi teises, o kokias pareigas. Mokinio teisės ir pareigos įkomponuojamos kartu ir einama pozityviu aspektu, pavyzdžiui, mokinytis turi teisę ir įsipareigoja skleisti savo gebėjimus ir talentą bei nurodomos veiklos, kaip jis tą turi ir gali padaryti. Kaip mokslininkė B. Kairienė (2017) minėjo, taip ir šiose taisyklėse minima, kad mokinytis turi gerbti savo ir kitų žmonių teises (stropiai mokytis, leisti netrukdomai mokytis kitiems, tinkamai pasiruošti kiekvienai pamokai ir t.t.), būti pareigingu, sąžiningu ir atsakingu (punktualiai ir reguliariai lankyti pamokas, dėvėti uniformą, turėti mokinio pažymėjimą ir t.t.). Mokinių elgesio taisyklėse rašoma apie pagarbų elgesį su kitais žmonėmis bei nediskriminaciją (nevertoti keiksmažodžių, nediskriminuoti ir nesityčioti dėl tautybės, kalbos, pažiūrų, socialinės padėties, aprangos, išvaizdos, sveikatos būklės ar dėl kokių nors kitų aplinkybių; vengti fizinės ar psichologinės prievartos). Kaip matoma, teisė į nediskriminaciją įtvirtinama ir Mokinių elgesio taisyklėse ir Konvencijoje (1992). Vadinasi, tiek LR Švietimo įstatyme (2011), tiek Konvencijoje (1992), tiek Mokinių elgesio taisyklėse yra vienodos teisės ir pareigos mokiniui.

Pastebėta ir tai, kad mokinio pareigos mokykloje nėra išskirtos pagal vaiko brandą, amžių, atsiranda problema kuomet mėginama jas pritaikyti ir įgyvendinti skirtingo raidos ir amžiaus vaikams. Įprastai mokinio taisyklės būna vieno dokumento pavidalu ir galioja mokiniams nuo pirmos iki paskutinės klasės, tai reiškia, kad tas pačias pareigas turi ir vaikai, ir paaugliai. Sudėtinga įgyvendinti pareigas, kuomet jos formuluojamos universaliai (Kairienė, 2017). Jeigu bus aiškios taisyklės, teigiami lūkesčiai, patiriama mokymosi sėkmė ir saugi mokyklos aplinka, tuomet bus teigiamai veikiama mokinio savijauta, emocinė, fizinė būseną bei sudarytos jam geros galimybės tobulėti mokymosi ir socialinėje srityje (Petrulytė, 2012).

Apibendrinant galima teigti, kad mokykla tai mokymo įstaiga, kurioje vyksta ugdymo(si) procesas. O tam, kad ugdymo(si) procesas vyktų sklandžiai, yra nustatoma tvarka - mokinių elgesio taisyklės. Mokinių elgesio taisyklės sudaromos remiantis LR Švietimo įstatymu, VTAPI bei Konvencija. Iš ten ateina mokiniui teisės ir pareigos į mokinių elgesio taisykles. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad mokinių elgesio taisyklės formuluojamos pozityviai, bet patys mokytojai mokinio teisę, kaip teisę mokytis, paverčia į pareigą, mokinys tampa ne lygiaverčiu santykio dalyviu. Mokiniui priskiriama daug pareigų, o sukurtos mokinio elgesio taisyklės yra formuluojamos universaliai.

Apibendrinant pirmąjį baigiamojo darbo skyrių, galima teigti, kad pirmas pokytis vaiko teisėje įvyko, kuomet atsirado Deklaracija, kuri įpareigojo ginti vaiko teises. Po jos sekė Konvencija, LR Konstitucija, VGVP koncepcija, LR VTAPI ir LR VTAPI pakeitimas, kurie užtikrina vaiko teisių gynimą bei nustato vaiko teises ir pareigas. Kiekvieno dokumento turinyje nuosekliai aprašomos vaiko teisės ir pareigos, kurios yra labai svarbios siekiant užtikrinti vaiko geriausius interesus. Paminėtuose dokumentuose didelis dėmesys skiriamas vaiko apsaugai nuo visų smurto formų ir bausmių, sveikatai ir normaliam vystymuisi, nediskriminacijai, vaiko santykiui su tėvais ir teisei į išsilavinimą. Tuose pačiuose dokumentuose aprašomos ir vaiko pareigos, kurios labiausiai susijusios su vaiko artima aplinka, artimais žmonėmis - pagarba tėvams. Vaiko, kaip mokinio, teises ir pareigas Lietuvos mokyklose reglamentuoja nacionaliniai įstatymai, ir vienas iš jų yra Švietimo įstatymas bei mokyklos vidaus tvarkos taisyklės. Pagrindinės mokiniui keliamos pareigos mokykloje yra reikalavimas elgtis pozityviai ir reikalavimas susilaikyti nuo negatyvios išraiškos. Teisių mokinys mokykloje turi daugiau, tačiau kai kurios teisės, kaip teisė mokytis, mokytojų yra paverčiama į pareigą. Taigi šiame darbe bus analizuojamos tokios mokinio teisės: pagal savo gebėjimus ir poreikius mokytis mokykloje, savarankiškai mokytis ir įgyti

išsilavinimą, kvalifikaciją; gauti geros kokybės švietimą; mokytis savitarpio pagarba grįstoje, psichologiškai dvasiškai ir fiziškai saugioje aplinkoje; į nešališką mokymosi pasiekimų įvertinimą; nuomonės, pažiūrų ir minties, sąžinės ir religijos laisvė; nediskriminacija. Šiame darbe bus analizuojamos tokios mokinio pareigos: lankyti mokyklą; stropiai mokytis; laikytis mokinio elgesio normų; gerbti mokytojus ir kitus mokyklos bendruomenės narius, nepažeisti jų teisių ir teisėtų interesų.

2. KONFLIKTAI KAIP TEISIŲ IR PAREIGŲ NEREALIZAVIMO PASEKMĖ

2.1. Konflikto samprata

Mokslinėje literatūroje konflikto sąvoka yra traktuojama įvairiai (Čiuladienė, 2006). Pats žodis „konfliktas“ kilęs iš lotynų kalbos žodžio *conflictus* (susidūrimas) ir beveik nepakitęs yra įtrauktas į kitas kalbas (*conflict* - angl., *konflikt* - it., *conflit* - pranc.) (Гришина, 2008). Sąvoka yra plačiai vartojama ir kasdieninėje kalboje, žodis konfliktas gali būti vartojamas apibūdinti įvairius reiškinius, tokius kaip ginkluotus susirėmimus (karinius veiksmus), įvairius socialinių grupių susikirtimus (tarnybinius, dalykinius nesutarimus), oficialius (diskusijas parlamente) arba santuokinius ginčus (šeimos ginčus) ir t.t. (Гришина, 2008; Čiuladienė, 2013).

Psichologijos žodyne (1993) konfliktas apibrėžiamas kaip nesuderinamų, priešingų tendencijų susidūrimas, kuris sukelia nemalonius ir stiprius išgyvenimus. Panašiai konfliktą apibūdina K. Horney (1945), R. Lekavičienė (2002), A. Petrulytė (2004) ir R. Želvys (2007): konfliktas - tai priešingų požiūrių, interesų, pozicijų, tikslų ar nuomonių rimtas susidūrimas, nesutarimas, kuomet žmogų užvaldo nemalonūs išgyvenimai ar jausmai bei tarp pačių išgyvenimų, jausmų vyksta kova. O S. Freudo teorijoje (cit. pagal Čiuladienė, 2005, 158) konfliktas apibūdinamas kaip pastovus žmogaus vidinio, dvasinio gyvenimo elementas, kuomet žmogus yra pasmerktas pastoviai susidurti su neišvengiamais ir neišsprendžiamais konfliktais bei tuos konfliktus išgyventi.

Mokslininko D. H. Yarn (1999) konfliktų sprendimo žodyne konflikto sąvoka turi trumpą reikšmę - nesutarimas arba nesuderinamumas. O plačiaja prasme konfliktas apibūdinamas kaip neatskiriama socialinės sąveikos dalis, tai yra bendras socialinis reiškiny, apimantis individus, visuomenes, valstybes ir jų grupes (Yarn, 1999). Socialinės psichologijos literatūra teigia, kad konfliktas suprantamas kaip sąveika tarp dviejų žmonių, dviejų grupių ar dviejų šalių, kurių poreikiai ir tikslai nesuderinami. Konfliktai kyla tuomet, kai žmonės egoistiškai siekia savo interesų ir taip kenkia kitų žmonių interesams (Myers, 2008). Panašiai konfliktą aiškina ir G. Čiuladienė (2006), konfliktas - tai bet kokie nesutarimai tarp žmonių, žmonių grupių, kur vyrauja prieštaringi ir nesuderinami tikslai, o pagrindinis konflikto komponentas - veiksmas. A. Jacikevičius (1995) konfliktą apibrėžia kaip daugiau ar mažiau išreikštą kovą tarp dviejų arba daugiau asmenų, kurie turi skirtingus veikimo tikslus, prieštaraujančias nuostatas.

Kita vertus, psichologinėje teorijoje išskiriamos net tris konflikto sampratos: 1) konfliktas - interpsichinis reiškiny - žmogus agresyvia forma atsako į konkurencinę/frustracinę situaciją, 2)

konfliktas - intrapsichinis reiškiny - vyksta žmogaus kaip asmenybės struktūrinių komponentų kova, 3) konfliktas - žmogus išgyvena emocinę būseną (pyktį, baimę, liūdesį, neapykantą ir pan.), žmogų veikia priešingos krypties jėgos, tačiau tos jėgos yra tolygios. Taigi, konfliktas yra susidūrimas, kuris pasireiškia nemaloniais išgyvenimais bei tam tikru elgesiu (Čiuladienė, 2006).

Tradicinė nuomonė apie konfliktą yra ta, kad konfliktas visada yra logiška prieštaravimų tarp žmonių, kurie racionaliai gina savo interesus, priežastis (Дмитриев, 2000). O lyginant F. Schrupf, D. K. Crawford, R. J. Bodine (1997) ir G. Čiuladienę (2013) randamas bendras požiūris į konfliktą. Konfliktas yra suprantamas kaip natūrali ir gyvybiškai svarbi gyvenimo dalis. Kuomet konfliktas yra suvokiamas, dėl ko jis kylo, jį galima išspręsti pasitelkiant kūrybiškumą, todėl tokiu būdu žmonės išmoka konfliktą spręsti kūrybiškai. Minėtiems mokslininkams antrina ir A. Suslavičius (2006), kad gyvenimas be konfliktų neįsivaizduojamas, nes žmogui tenka apginti savo nuomonę, kuomet ji skiriasi nuo kitų žmonių nuomonės.

Dėl savo sudėtingumo, įvairovės ir aktualumo konfliktai yra daugelio mokslų tyrimo objektais (Račelytė, 2009). Konfliktais labiausiai domisi ir juos tiria trys mokslo kryptys: sociologija, psichologija ir politologija. Be šių trijų mokslo krypčių konfliktus tiria ir pedagogika, menotyra, filosofija, karo mokslai, istorija, sociobiologija, matematika ir teisė (Lekavičienė, 2002; Račelytė, 2009).

Konfliktai gali atlikti ir teigiamą, ir neigiamą vaidmenį. Šiuolaikinėje visuomenėje žmonės įpratę konfliktus labiau vertinti neigiamai. Kuomet konfliktai siejami su žala, neigiamais išgyvenimais, retai kada atkreipiamas dėmesys į teigiamus konflikto aspektus. Iš tikrųjų, konfliktai gali būti naudingi keliais aspektais (Lekavičienė, 2002; Račelytė, 2009):

- asmeninio tapatumo kūrimu ir stiprinimu;
- savo jėgų išbandymu;
- pokyčių, naujovių ir raidos skatinimu;
- problemų atskleidimu,
- santykių stiprinimu ir vystymu;
- domėjimosi skatinimu;
- asmenybės keitimu;
- šalių galimybių išsiaiškinimu;
- galimybė suartėjimu;
- konfliktuojančių pusių galių palyginimu;
- grupės sutelktumu, energijos telkimu išoriniams sunkumams įveikti;

- naujų taisyklių, elgesio formų atsiradimu bei normų kūrimu.

Bet tuo pačiu, šalia teigiamų konflikto aspektų yra ir kita pusė, kuri kalba apie neigiamus konflikto aspektus (Lekavičienė, 2002; Čiuladienė, 2005; Račelytė, 2009):

- socialinio psichologinio klimato pablogėjimą (padidėjusį potraukį rūkyti, vartoti alkoholį ar psichiką veikiančias medžiagas);
- susilpnėjimą arba nutrūkimą konflikto šalių ryšių;
- veiklos efektyvumo (veikla tampa ne miela) ir rezultatų suprastėjimą (mažėja ir prastėja darbo efektyvumas);
- sudėtingą santykių atkūrimą po konflikto;
- didelius emocinius išgyvenimus (stresinė būseną, emocijų, elgesio bei suvokimo neigiami pokyčiai, žmogus tampa impulsyvus, dirglus, išsiblaškęs, didėja nepasitenkinimas savimi, daugėja emocinių protrūkių) ir materialinius išteklius.

Šie neigiami aspektai į konfliktą greičiausiai yra susiformavę žiniasklaidos, tėvų, mokytojų, draugų, vyriausybės pareigūnų ir daugumos kitų, su kuriais susiduriama, konfliktų rezultatas. Labai svarbus dėmesys į tai, kad be konfliktų, tikriausiai nebūtų asmeninio augimo ar socialinių pokyčių. (Schrumpf, Crwaford, Bodine, 1997; Suslavičius, Valickas, 1999; Želvys, 2007).

Apibendrinant konflikto sampratą, galima teigti, kad konfliktas - tai priešingų interesų, pozicijų, tikslų, nuomonių susidūrimas, kova tarp dviejų ar net daugiau asmenų. Konfliktuodamas žmogus pradeda jausti stiprius, nemalonius išgyvenimus bei jausmus. Konfliktas paliečia individą, visuomenę, valstybes ir grupes. Autoriai pabrėžia, kad konfliktas yra natūrali ir neatsiejama žmogaus gyvenimo dalis ir su jais susiduriama nuolat, tačiau įtakos turi ar konfliktuojančios šalys suvoks konfliktą ir gebės išspręsti jį kūrybiškai. Konfliktai gali net padėti sustiprinti santykius, atskleisti problemas, paskatinti žmones išbandyti savo jėgas, susikurti naujas taisykles, normas, priimti konfliktą kaip naują iššūkį, kurį galima sėkmingai išspręsti ir ugdyti sveiką asmenybę. Tačiau konfliktai gali ir pabloginti socialinį psichologinį klimatą, nes yra sudėtinga atkurti prieš tai buvusių santykius, o kartais net ir nutrūksta ryšiai tarp konfliktuojančių šalių.

2.2. Konflikto struktūra

R. Lekavičienė (2002) pateikia konflikto struktūrą, kuriame kiekvienas konfliktas turi savo objektyvų turinį:

1. Konflikto dalyviai/veikėjai. Konflikto dalyviai gali būti vadinami priešininkais arba konkurentais. Dažniausiai konfliktą pradeda vienas asmuo - iniciatorius, bet tai neleidžia

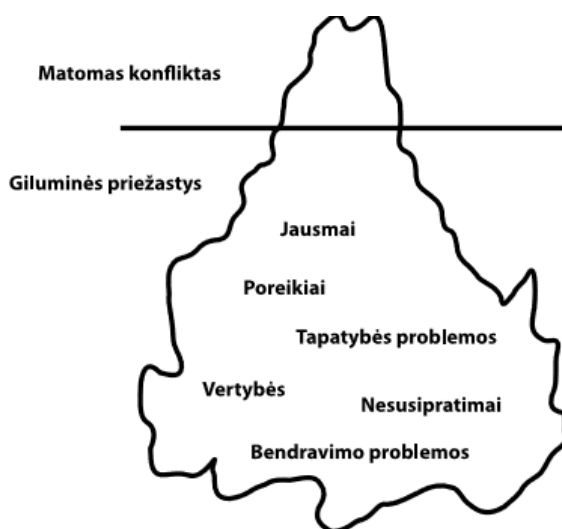
daryti prielaidos, kad konflikto iniciatorius yra neteisis. Pagrindinis dalykas yra konfliktuojančių dalyvių statusas, kuris nusako kiekvieno dalyvio savo tikslų atskleidimą ir įgyvendinimą, socialinių, intelektualinių, fizinių, materialinių, žinių, socialinių ryšių, galimybių išreiškimą. Svarbu paminėti, kad neretai vieną ir kitą konfliktuojančią pusę palaiko kiti individai arba grupės.

Konfliktą įtakoti gali ir kiti asmenys, kurie bent kažkiek yra susiję su konfliktu, tokie kaip *organizatorius* arba *kurstytojas*. Paprastai organizatorius prisiima vaidmenį suplanuoti konflikto priežastis, eigą, rezultatus ir pan., o kurstytojui tenka tik pastumti vieną asmenį į konfliktą ir tuo jo vaidmuo baigiasi ir jam toliau nereikia dalyvauti visame konflikte.

2. Konflikto objektas - tai įsivaizduojamos ar egzistuojančios problemos, dėl kurių ir kyla konfliktai, priežastys. Konflikto objektu tampa tai, ko siekia abi konfliktuojančios šalys. Tai gali būti dvasinė, materialinė arba socialinė vertybė.

3. Aplinka. Ją sudaro mikro ir makroaplinka, arba dar kitaip vadinamos sąlygos, kuriomis vyksta konfliktas.

Nepaisant to, kad kiekvienas konfliktas turi objektyvų turinį, egzistuoja ir konflikto psichologinis turinys, kurį sudaro: konfliktinis elgesys bei **motyvai**. **Motyvai** - norint patenkinti savo poreikius, motyvai paskatina pradėti konfliktą. Prisideda dar vieni „aktyvintojai“, kurie paskatina konfliktinę situaciją, tai yra tikslai, ineresai, vertybės (Lekavičienė, 2002). A. Suslavičius (2006) panašiai teigia, kad motyvai gali „padėti“ patenkinti ir užslėptus motyvus. Tačiau svarbu pabrėžti, kad kartais būna sunku nustatyti konflikto motyvus, nes jie būna užslėpti (Lekavičienė, 2002). Užslėptus konflikto motyvus vaizdžiai iliustruoja vadinamasis ledkalnio modelis (žr. 1 pav.) (Will, Ramdohr, 2015).

1 pav. Ledkalnio modelis

Šaltinis: Will ir Ramdohr, 2015, p. 24

Remiantis H.D. Will ir S. Ramdohr (2015) (žr. 1 pav.) galima teigti, kad tik maža dalis virš vandens paviršiaus kyšanti ledkalnio viršūnė yra matomas konfliktas. Visos kitos - giluminės priežastys: jausmai, poreikiai, tapatybės problemos, vertybės, nesusipratimai ir bendravimo problemos glūdi po vandeniu, tai reiškia yra nematomi, užslėpti konflikto motyvai. Tokie užslėpti motyvai, tiek dydžiu, tiek svoriu, yra žymiai didesni ir jų išskaidrinimas gali lemti tiesesnę kelią konflikto sprendimo link.

Prie jau minėtų konflikto komponentų: konflikto dalyviai, konflikto objektas, aplinka konfliktinis elgesys, motyvai, Račelytė (2009) pateikia dar vieną konflikto struktūros komponentą - konfliktuojančių pusių **nesuderinamumas**. Tam, kad konfliktas kiltų, svarbus priešingų polių buvimas, kitaip tariant ryšys su pačiu konflikto objektu. Konfliktas kyla kuomet šalių reikalavimus neįmanoma įgyvendinti vienu metu naudojant vienodus išteklius. Šalių požiūrių, reikalavimų ir siūlymų nesuderinamumas paskatina konfliktą.

Apibendrinant galima teigti, kad konfliktą sudaro konflikto veikėjai/dalyviai bei juos palaikantys kiti asmenys arba grupės; konflikto objektas, kuomet konfliktuojantys dalyviai siekia, to, kas jiems rūpi. Konflikto struktūra dar susideda iš konflikto psichologinio turinio: - motyvų, kurie gali būti užslėpti (jausmai, poreikiai, vertybės ir kt.), konfliktinio elgesio. O konfliktuojančių pusių nesuderinamumas yra kaip atspirties taškas nuo kuo kila konfliktas. Šiame darbe bus analizuojami konfliktai tarp mokinių ir mokytojų (t.y. konflikto dalyvių/veikėjų), kylantys dėl tam tikrų mokinio teisių ir pareigų neįgyvendinimo.

2.3. Konflikto tipai

Klasifikuoti konfliktus nėra paprasta, kadangi konfliktų yra tiek ir tokių, kiek ir kokių yra pačių gyvenimiškų situacijų (Lakis, 2008). Mokslinėje literatūroje galima rasti įvairių konflikto klasifikacijų. Užsienio autoriai F. Schrupf, D. K. Crwaford, R. J. Bodine (1997) išskiria intrapersonalinį (vidinį konfliktą), interpersonalinį (tarpasmeninį) ir grupių tarpusavio konfliktus. Jų nuomone, intrapersonalinį konfliktą apima vidiniai nesutarimai, interpersonalinį (tarpasmeninį) konfliktą apima nesantaika tarp dviejų žmonių, o grupių tarpusavio konfliktas apima nesutarimą, nesantaiką tarp pačių grupių. Panašią klasifikaciją pateikia ir J. Lakis (2008), kuris išskiria tokius konflikto tipus: tarpasmeninį ir tarpgrupinį. Pasak mokslininko, tarpasmeniniai konfliktai vyksta tarp bendradarbių, kaimynų ir t.t. O tarpgrupiniai konfliktai vyksta tarp žmonių susaistytų bendrų vertybių, tikslų, interesų arba tarp grupių, kurie siekia kitokio intereso.

R. Lekavičienės (2002) konfliktų klasifikacija panaši į mokslininko J. Lakio (2008) konfliktų klasifikaciją. Mokslininkė pateikia du pagrindinius konfliktų tipus - vidiniai asmenybės ir socialiniai konfliktai. Socialiniai konfliktai išskaidomi į tarpasmeninius, tarpgrupinius ir tarptautinius. Mokslinėje literatūroje, *tarpasmeniniai konfliktai* apibrėžiami kaip socialinis reiškinys, kurie yra aktualus mūsų kasdieniniame gyvenime (Suslavičius, Valickas, 1999; Lekavičienė, 2002; Suslavičius, 2006). Tarpasmeniniame konflikte pasireiškia trys pagrindiniai dalykai: 1) egzistuojantys prieštaravimai (objektyvūs ar subjektyvūs); 2) vyraujančios neigiamos emocijos; 3) tam tikras elgesys, tarpusavio sąveika, konfrontacija, kuri pasižymi priešišku nusistatymu, pavyzdžiui, „noras pasiekti savo“, „noras įrodyti savo tiesą“ (Petruolytė, 2004). Tarpasmeninis konfliktas gali būti slepiamas, išoriškai neišreiškiamas dėl daugybės priežasčių, pavyzdžiui, vengiama pripažinti patį konfliktą, baiminamąsi susidurti su prieštaravimais ir kt. (Suslavičius, Valickas, 1999; Дмитриев, 2000; Petruolytė, 2004; Suslavičius, 2006). Tokį konfliktą galima atpažinti iš tam tikrų požymių: bendravimas pasidaro ne toks atviras kaip anksčiau, žmonės atrenka informaciją, ką vienas kitam sakys, mažiau keičiasi informacija (Suslavičius, 2006).

Vidiniai asmenybės konfliktai paprastai apibūdinami kaip aštrūs negatyvūs, išgyvenimai, kurie atsiranda dėl užsitęsusių vidinių asmenybės struktūrų kovų ir atspindi prieštarungus ryšius su socialine aplinka. Vidiniai konfliktai reiškiasi trijose sferose (Lekavičienė, 2002):

1. *Emocinėje sferoje* - neigiami išgyvenimai, jaučiama emocinė įtampa.
2. *Elgesio sferoje* - negatyvus emocinio bendravimo fonas, nėra pasitenkinimo atliekama veikla, kokybe bei sumažėja intensyvumas atliekant veiklas.
3. *Kognityvinėje sferoje* - žema, menka savivertė, prieštarungai vertinamas „Aš“ vaizdas, abejojama dėl savo tikslų, motyvų, psichologiškai nuolatos vertinama asmeninė būseną.

Mokslinėje literatūroje randama dar kitokia konfliktų klasifikacija. G. Čiuladienė (2006) išskyrė poreikių, vaidmenų ir vertybinių konfliktų tipus. Poreikių konfliktas įvyksta dėl poreikių frustracijos, kuomet tenkinant poreikį susiduriama su kliūtimi. Vaidmenų konfliktas įvyksta tais atvejais, kuomet asmuo nesugeba atlikti vaidmens pagal nustatytus idealius socialinio statuso reikalavimus, nesugeba suderinti kelių socialinių vaidmenų bei nepateisina lūkesčių. Vaidmenų konfliktai gali apimti ne tik kovas dėl vaidmens, bet apima ir adaptacijos problemas, kurios kyla, kuomet yra priešingybė tarp realybės ir lūkesčių (Čiuladienė, 2013). Vertybinių konfliktų esmė - vertinimų susidūrimas, konfliktuojantys asmenys skirtingai vertina vertybes bei pats subjektas įsitikinęs, kad vyrauja grėsmingas poveikis jo pačio vertybėms (Čiuladienė, 2006; Lakis, 2008).

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad dažniausiai vertybių nėra matoma už konflikto, nes vertybės yra užslėptos, nematomos (Kublickienė, Rapoportas, 1999).

Mokslinėje literatūroje randama dar kitokių konflikto klasifikacijų: santykių, struktūriniai, interesų konfliktai (Moore, 2003; Will, Ramdohr, 2015). Santykių konfliktas įvyksta dėl pasireiškiančio skirtingo temperamento, stereotipinio suvokimo; struktūrinis konfliktas kyla kai konflikto subjektai veikia toje pačioje sistemoje ir yra apriboti tų pačių taisyklių, reikalavimų; interesų konfliktas kyla kai yra skirtingi interesai, o konflikto šalys veikia toje pačioje aplinkoje arba siekia tų pačių išteklių (Lakis, 2008). Tačiau svarbu pastebėti, kad H. D. Will ir S. Ramdohr (2015), be minėtų konflikto tipų, išskiria dar vieną konflikto tipą - aplinkybių, o Ch. W. Moore'o (2003) išskiria - informacijos. Aplinkybių ir informacijos konfliktai turi tokią pačią reikšmę. Tokie konfliktai įvyksta sąveikaujant žmonėms, kuomet jie disponuoja skirtinga informacija arba skirtingai interpretuoja informaciją. Dėl to negali susikalbėti arba supranta reiškinius nevienodai (Lakis, 2008).

Apibendrinant galima teigti, kad egzistuoja daug ir įvairių konflikto klasifikacijų. Pagrindiniai konfliktų tipai yra šie: vidiniai asmenybės (intrapersonaliniai) ir socialiniai konfliktai. Socialiniai konfliktai skaidomi į tarpasmeninius, tarpgrupinius ir tarptautinius. Taip pat egzistuoja poreikių, vaidmenų, vertybių, santykių, struktūros, interesų, informacijos ir aplinkybių konfliktai. Visų šių konfliktų esmė ta, kad jie kyla kuomet susiduria skirtingi žmonių interesai, tikslai, reikalavimai, pateikiama netikslinga informacija, žmonės nesutaria dėl tam tikrų dalykų, susiduriama su adaptacijos problemomis. Šiame darbe bus analizuojami tarpasmeniniai ir santykių konfliktai.

2.4. Konfliktą lemiančios priežastys

Konfliktui kilti įtakos turi objektyvios ir subjektyvios priežastys: klaidingas suvokimas, reikšmingi nesuderinami dalykai, svarbios gyvenimo vertybės, esminiai konflikto šalių skirtumai, nesusipratimai arba nevienodos konflikto šalims prieinamų išteklių galimybės. Įprastai konfliktą sukelia kelios priežastys, įvairūs veiksniai. Konfliktą lemiančius veiksnius galima būtų analizuoti pagal įvairius kriterijus: dalyvaujančias šalis, jų tikslus ir pan. (Račelytė, 2009).

Neretai subjektyvių konfliktų priežastys tampa neįveikiamos kliūtys, kurios trukdo plėtotis normaliems santykiams, bendravimui, atsiranda dvasinės žaizdos, dirglumas, bloga nuotaika. Dažnai šalių veiksmų absurdiškumas ir neracionalumas pasireiškia tik dėl to, kad konfliktas buvo pagrįstas klaidingu vieno ar visų konflikto šalių požiūrių į vieno kito veiksmus (Дмитриев, 2000).

Mokslinėje literatūroje pastebima įvairių veiksnių, lemiančių konfliktus, aprašymai: nuodugnus, neišsamus, minimi įvairūs ir skirtingi veiksniai, o kai kur apsiribojama tik keliais veiksniais. Dažniausiai konflikto kilimo šaltinis yra pats asmuo, nes būtent nuo jo viskas priklauso, kaip jis suvokia situaciją, realybę, kaip valdys savo emocijas, ar bus išsakyti asmens prieštaravimai ir kaip tai bus išsakyta ir pan. (Čiuladienė, 2013). Tačiau konflikto kilimo priežastimi gali būti ne tik asmuo, bet ir kitos priežastys. Štai įžymus konfliktų tarpininkavimo specialistas Ch. W. Moore'aso (2003) išskyrė penkias konfliktų priežasčių grupes (žr. 2 lentelė).

2 lentelė. Konfliktų priežastys

Konfliktų priežasčių grupė	Konfliktų priežastys
Informacijos konfliktai	Informacijos stoka; neteisinga informacija; skirtingas informacijos supratimas ir interpretavimas; skirtingas požiūris į tai, kas yra svarbu; skirtingi įvertinimo būdai, procedūros.
Santykių konfliktai	Stiprios emocijos; klaidingas suvokimas arba stereotipai; netinkamas bendravimas arba bendravimo trūkumas; pasikartojantis neigiamas elgesys.
Struktūros konfliktai	Destruktyvus elgesys arba sąveika; nelygi kontrolė, netolygus nuosavybės arba išteklių padalijimas; nelygi galia ir valdžia; geografiniai, fiziniai ar aplinkos veiksniai, trukdantys bendradarbiauti; laiko suvaržymai.
Interesų konfliktai	Suvokiamas arba esamas varžymasis dėl skirtingų turinio, procedūrinių arba psichologinių interesų.
Vertybių konfliktai	Skirtingi elgesio ir idėjų vertinimo kriterijai; skirtingas gyvenimo būdas; ideologija; religija.

Šaltinis: Moore'o, 2003, p. 64

Kaip matyti 2-oje lentelėje, yra penki konfliktų tipai: informacijos, santykių, struktūros, interesų ir vertybių konfliktai. Svarbu atkreipti dėmesį, kad gali būti net kelios priežastys to pačio konflikto, pavyzdžiui, *informacijos konflikto* (dar kitaip vadinamo aplinkybių) priežastys: informacijos stoka, neteisinga informacija, skirtingas informacijos supratimas ir interpretavimas. Paprastai tai yra nesusipratimai. Informacijos konfliktai gali būti nesunkiai išsprendžiami tuo atveju, jeigu daugiau nėra kitų konflikto priežasčių (Račelytė, 2009). *Santykių konflikto* priežastys siejamos su stipriomis emocijomis, klaidingu suvokimu arba stereotipais, netinkamu bendravimu arba net bendravimo trūkumu. Profesorius daktaras H. D. Will'as ir socialinis pedagogas S. Ramdohr'as (2015) pažymi, kad santykių konfliktas įvyksta, kai atskiri asmenys ar grupės suformuoja neigiamą įvaizdį vienas kito atžvilgiu. Tai gali sukelti skirtingi turtiniai interesai,

pažiūros ar santykių kokybė. Santykiai dėl pasikartojančio negatyvaus elgesio, kuris pasireiškia stipriais jausmais, agresija ar priešišku. *Struktūros konfliktas* įvyksta dėl destruktivaus elgesio, nelygios galios, kontrolės, neaiškiai apibrėžtų tikslų, neaiškios procedūros. Taip pat tokie konfliktai gali kilti net dėl skirtingo vaidmens santykiuose, pavyzdžiui, tarp mokytojo ir mokytojo, mokinio ir mokinio, mokytojo ir tėvų, direktoriaus ir mokytojo ir pan. (Will, Ramdohr, 2015). *Interesų konflikto* priežastys siejamos su suvokimu arba varžymusi dėl skirtingo turinio, psichologinių interesų. Akcentuotina, kad interesai parodo tai, kas svarbu ir rūpi konflikto dalyviui. Konfliktų sprendimo moksle interesai yra plačiai suprantami kaip asmeninės arba bendros reikmės, kaip poreikiai. Būtent iš jų gali būti kildinami siekiai, tikslai, reikalavimai ir siūlymai kitiems. Tačiau nepaisant to, pagrindiniai asmens poreikiai, kaip saugumo, pripažinimo, tapatumo yra reikšmingesni ir svarbesni (Račelytė, 2009). *Vertybių konfliktų* kilimo priežastys yra skirtingi elgesio ir idėjų vertinimo kriterijai, skirtingas gyvenimo būdas, ideologija.

S. Freudas (cit. pagal Lekavičienė, 2002, p. 161) domėjosi tarpasmeniniais konfliktais ir po tarpasmeninio konflikto tyrinėjimo padarė išvadą, jog būtent sąmonėje reikia ieškoti tarpasmeninių konfliktų priežasčių. R. Lekavičienė (2002), kuri tyrinėjo A. Adlerį, K. Horney ir E. Fromm teigia, kad konfliktai kyla, kuomet asmenybė bando išsivaduoti iš nepilnavertiškumo jausmo ir stengiasi dominuoti prieš kitus. Taip pat konflikto šaltiniu laikomas nepakankamas artimųjų, pirmiausia tėvų, geranoriškumas individo atžvilgiu. O tarpasmeniniai konfliktai kyla, kuomet žmogui sunkiai sekasi realizuoti poreikius ir tikslus.

Vieni mokslininkai tvirtina, kad konfliktas atsiranda dėl poreikių, norų ir (arba) reikalavimų neatitikimo (Schrumpf, Crwaford, Bodine, 1997). Kiti, kaip L. Rupšienė (2000) teigia, kad konfliktą gali lemti žema savikontrolė, o J. Gilligan (2002) - pagarbos ir tolerancijos stoka.

Apibendrinant konfliktą lemiančias priežastis, galima teigti, kad konflikto kilimo priežastys yra skirtingos. Konfliktui kilti įtakos turi objektyvūs ir subjektyvūs veiksniai. Svarbu atkreipti dėmesį, kokia yra konflikto priežasties grupė. Tai gali būti informacijos (aplinkybių), santykių, struktūros, interesų, vertybių konfliktai, bet jų kilimo priežastys yra skirtingos. O norint sužinoti tarpasmeninio konflikto kilimo priežastį, reikia žmogaus sąmonėje ieškoti priežasčių. Tačiau ypatingai konflikto kilimo priežastimi yra pats žmogus, nes jeigu žmogus nesugebės suvaldyti savo emocijas, nesuvoks situacijos, bus žemos savikontrolės, stokos pagarbos, tolerancijos bei bendravimo įgūdžių, kils konfliktas.

2.5. Pedagoginių konfliktų priežastys

Konfliktai šiandieninėje mokykloje - aktuali problema (Čiuladienė, 2005). Mokykloje konfliktai dažniausiai kyla tarp tokių subjektų: mokytojų, mokinių, mokytojų ir tėvų, mokinių ir mokytojų (Petrulytė, 2004). Tačiau mokslininkai Ignatavičius, Gendvilienė (1996) pažymi, kad visgi dažniausiai konfliktai įvyksta tarp mokinių - mokinių. Prie jau minėtų pagrindinių mokyklos subjektų: mokytojai, mokiniai ir jų tėvai, prijungus dar du subjektus - ūkinį personalą ir administraciją, galima išskirti tokias konflikto priežastis, kurios pasireiškia mokykloje (Ignatavičius, Gendvilienė, 1996):

- 1) *mokiniai ir mokytojai* - konfliktai kyla dėl per didelės mokytojų kontrolės, dėl skirtingų vertybių, per didelių, neaiškių ir besikeičiančių mokytojų reikalavimų, skirtingos nuomonės dėl vertinimo, dėl pačių vertinimo kriterijų, drausmės kontrolės;
- 2) *mokiniai ir mokiniai* - konfliktai kyla dėl siekimo lyderiauti klasėje ir mokykloje, nesąžiningumo tarpasmeniniuose santykiuose, konkurencijos, „pataikavimo“ mokytojam;
- 3) *mokytojai ir tėvai* - konfliktai kyla kai tėvai mano, jog mokytojai nepažįsta mokinių, neteisingai juos vertina; o mokytojai mano, jog tėvai daug reikalauja iš mokytojų, patys mažai prisiima atsakomybės už vaikus; tėvai ir mokytojai mažai tarpusavyje bendradarbiauja;
- 4) *mokytojai ir mokytojai* - konfliktai kyla, kai vyrauja apkalbos, mokytojai neprisiima arba dalinai prisiima atsakomybę, nevienodai suprantamos darbo funkcijos bei nevienodai paskirstomas darbo krūvis;
- 5) *administracija ir ūkinis personalas* - konfliktai kyla, kai administracija per daug reikalauja iš ūkinio personalo, o ūkinis personalas laiku neatlieka darbus, švaisto medžiagas ir nekokybiškai atlieka darbą.

Švietimo įstatyme (2011) 46 straipsnyje „Mokinio teisės ir pareigos“ teigiama, kad mokinsys turi *teisę pagal savo gebėjimus ir poreikius mokytis mokykloje, savarankiškai mokytis ir įgyti išsilavinimą, kvalifikaciją ir teisę gauti geros kokybės švietimą*. Jeigu mokytojas mokiniams kelia didelius dėstomos medžiagos įsisavinimo reikalavimus, kurie neatitinka mokinio sugebėjimų, tai pasekmė viso to, kad tarp mokinio ir mokytojo įvyksta konfliktas (Targamadžė, 2006). Čiuladienė (2013) teigia, kad mokinio ir mokytojo konfliktas gali įvykti, jeigu mokytojas neaiškiai, neįdomiai dėsto medžiagą. Petrulytė (2012, p. 15), remdamasi D. H. Rost ir F. J. Schermer (1989),

taip pat pabrėžia, kad jeigu bus nesilaikoma mokymo turinio ir jo pateikimo, neugdomi mokymuisi svarbūs įgūdžiai ir gebėjimai gali įvykti konfliktas.

Švietimo įstatymas (2011) nurodo, kad mokinys turi *teisę į nešališką mokymosi pasiekimų įvertinimą*. Šita teisė taip pat gali būti pažeista ir įvyks konfliktas, jeigu mokinio atžvilgiu yra taikomas neatitinkamas pasiekimų įvertinimas ir pakitusi pasiekimų vertinimo aplinka (Rost, Schermer, 1989) (cit. pagal Petruolytė, 2012, p. 15). Petruolytė (2012, p. 15) analizavusi L. Kutkienę ir E. Mažalskaitę (1996) panašiai pastebėjo, kad labai svarbią psichinės įtampos, nerimo priežastimi mokiniams yra vertinimo sistema, bet jeigu mokykloje vyrauja neformali vertinimo sistema, nerimo lygis sumažėja. Šiems mokslininkams paantrina ir V. Targamadžė (2006) teigdama, kad vertinimo skubotumas paskatina atsirasti klaidoms, o mokinys pasipiktina neteisingu mokytojo poelgiu. Taigi, pažeidus šią teisę, įvyksta mokinio ir mokytojo konfliktas.

Švietimo įstatymo (2011) 46 straipsnyje minima, kad mokinys turi *teisę mokytis savitarpio pagarba grįstoje, psichologiškai dvasiškai ir fiziškai saugioje aplinkoje, turėti higienos reikalavimus atitinkančius mokymosi krūvį ir aplinką*. Komunikacinė sąveika tarp pedagogo ir mokinio apibūdinama kaip pedagoginis bendravimas. Tokio bendravimo turinį sudaro tarpusavio santykių organizavimas, informacijos keitimasis bei auklėjamasis poveikis auklėtiniui. Už pedagoginio bendravimo sėkmę yra atsakingas mokytojas, o kuomet atsiranda konfliktas dėl nesėkmingo bendravimo, tai siejama pirmiausiai su mokytojo menkais komunikaciniais gebėjimais (Čiuladienė, 2005). Remiantis V. Targamadze (2006), jeigu mokytojas nesugeba tinkamai išspręsti konflikto, tada konfliktas ilgai užsitęsia, sukelia neapykantą tarp mokinio ir mokytojo, trukdo bendradarbiauti, sukelia didelį poreikį mokiniui apsisaugoti, apsiginti nuo suaugusiojo nesusipratimo ir neteisybės, tokiu būdu mokinys vėl nesijaučia saugus mokykloje. Jeigu nėra patenkinamas mokinio socialinių ryšių poreikis: įtempti santykiai, nepripažinimas, patyčios, atstūmimas, įžeidinėjimas, pagarbos stoka ir kt., suprastėja mokinio savijauta (psichologinė, fizinė) mokykloje ir prasideda nesutarimai, konfliktai su mokytojais (Petruolytė, 2012). Taip pat mokinio nesaugumo jausmą mokykloje gali sukelti vykdomos bausmės mokymosi procese (Левин, 2001).

Nuomonės, pažiūrų ir minties, sąžinės ir religijos laisvė bei nediskriminacijos teisės (Švietimo įstatymas, 2011) pažeidžiamos kuomet mokytojai į mokinį žvelgia ne kaip į subjektą, o pradeda jį manipuluoti, įsakinėti, neatsižvelgia į jo teises, interesus, galimybes, poreikius, kritikuoja mokinio šukuoseną, drabužius (Čiuladienė, 2013).

Be jau minėtų Švietimo įstatyme (2011) esančių mokinio teisių, reglamentuojamos ir mokinio pareigos. Mokinio pareigos yra šios: *lankyti mokyklą; stropiai mokytis; laikytis mokinio*

elgesio normų; gerbti mokytojus ir kitus mokyklos bendruomenės narius, nepažeisti jų teisių ir teisėtų interesų. Kaip pažymi mokslininkė V. Targamadžė (2006), būtent dėl mokinio elgesio taisyklių nepaisymo mokykloje, dėl informacijos trūkumo mokytojai neteisingai įvertinus mokinio poelgį, nėra atsižvelgiama į motyvus ir daromos nepagrįstos bei skubotos išvados, kurios sukelia poelgio (elgesio) situacijos konfliktą. Mokslininkei antrina ir užsienio mokslininkas K. Levinas (Левин, 2001), kad mokytojai nevengia bausti mokinį pažymiu už netinkamą elgesį ar veiklą. Paprastai mokiniai nesilaiko šių pareigų bandydami atsikalbinėti, meluoti, negerbdami vyresniųjų, atsisakynėdami daryti kas jiems liepta, negirdėdami žodžio „ne“ (Čiuladienė, 2005).

Ne mažą įtaką mokinių konfliktiniui elgesiui turi mokytojo tapatybė, o jos poveikis gali pasireikšti įvairiais aspektais. Pirmiausia, mokytojo su kitais mokiniais sąveikos stilius yra teigiamas pavyzdys santykiuose su bendraamžiais. Tyrimai rodo, kad mokytojo bendravimo stilius ir pedagoginė taktika turi pastebimą poveikį mokinių bei tėvų tarpasmeniniams santykiams (Анцупов, Шипилов, 2000).

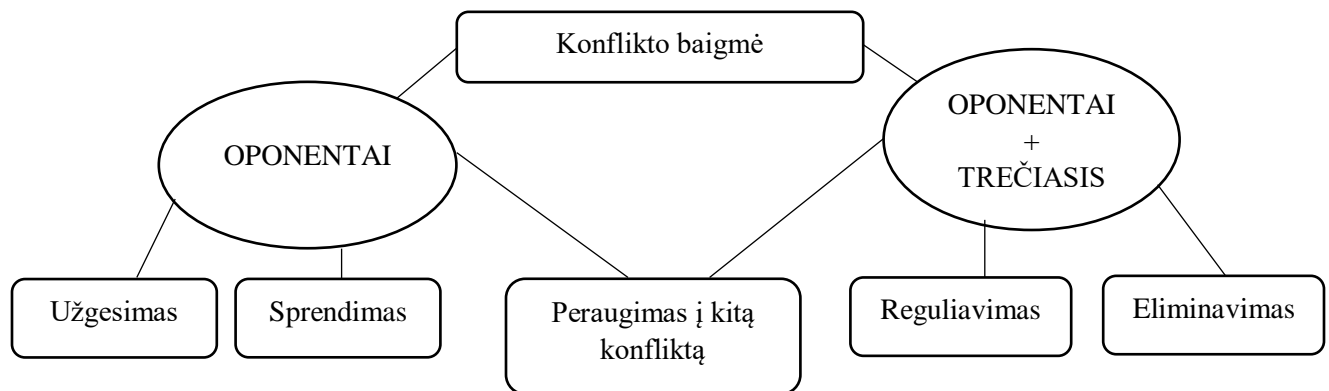
Dar išskiriamos tokios pedagoginio konflikto priežastys: pirma, auklėjimo klaidos šeimoje - vaikai yra lėpinami, susidaro egoistiniai santykiai, tėvai nesutaria dėl vaiko auklėjimo, ignoruoja mokytojų nuomonę, rekomendacijas ir pan. Antra, mokytojų klaidos - įžeidžiama mokinio asmenybė, nepaisoma jo vertybių, auklėjimo sistemos stoka, nejautrumas mokiniui ir kt. Trečia, mokytojai stokoja individualaus priėjimo prie mokinio, mažai kreipiama dėmesio ir rūpinamasi negatyvios pozicijos prevencija (Bitinas, 2013).

Apibendrinant pedagoginių konfliktų priežastis, galima teigti, kad mokykloje konfliktai labiausiai kyla tarp mokytojų, mokinių, mokytojų ir tėvų, mokinių ir mokytojų. Pastebėta, kad viena iš konflikto priežasčių tarp mokinio ir mokytojo įvyksta tuomet, kai yra pažeidžiamos mokinio teisės ir pareigos reglamentuotos Švietimo įstatyme. Mokytojai keldami aukštus mokymosi reikalavimus mokiniams, neatsižvelgdami į mokinių gebėjimus, taikydami netinkamą pasiekimų įvertinimą, neturėdami tvirtų komunikacinių gebėjimų, kritikuodami mokinio išvaizdą, bauddami mokinio netinkamą elgesį pažymiu, nepaisydami mokinio nuomonės sukelia konfliktus su mokiniais. Savo ruožtu mokiniai nesilaikydami mokinio elgesio taisyklių ir stokodami pagarbos mokytojams irgi paskatina konfliktus. Ne mažą įtaką konfliktui kilti turi auklėjimo klaidos šeimoje bei nepakankamas dėmesio skyrimas į negatyvios pozicijos prevenciją.

2.6. Konflikto sprendimo galimybės

Šiuolaikinei visuomenei svarbu gebėti taikiai spręsti konfliktus (Cremin, 2002). Konfliktologai siūlo konfliktą vertinti kaip iššūkį, o jeigu jis bus sumaniai panaudojamas, tuomet stimuliuojamas veiksmingas ir kūrybingas problemų sprendimas. Viskas priklauso nuo konflikto sprendimo pobūdžio, kuris nulemia konflikto pozityvumą ir negatyvumą (Čiuladienė, 2005). Neigiamas suvokimas apie konfliktą ir jo sukeltos reakcijos yra labai žalingos sėkmingam konfliktų sprendimui. Tačiau, prieš keičiant suvokimą apie konfliktą, pirmiausia patys konfliktai turi būti suprantami (Schrumpf, Crwaford, Bodine, 1997).

Konfliktų sprendimas yra bendra konflikto dalyvių veikla, skirta sustabdyti konfliktą ir spręsti problemą, dėl kurios kilo susidūrimas. Konflikto sprendimas reiškia, kad abiejų šalių veikla turi sudaryti sąlygas, kuriomis jie sąveikauja, ir pašalinti konflikto priežastis. Siekiant išspręsti konfliktą, būtina pakeisti pačių konflikto dalyvių (ar bent vieno iš jų) pozicijas, kurias jie grynė konflikte (Анцупов, Шипилов, 2000). Prie konflikto baigčių priskiriamos dar kelios formos: eliminavimas, užgesimas ir peraugimas į kitą konfliktą (žr. 2 pav.) (Анцупов, Шипилов, 2000; Čiuladienė, 2013).

2 pav. Konflikto baigsmės formos

Šaltinis: Čiuladienė, 2013, p. 41

Kaip matyti 2 paveiksle, konfliktas gali baigtis keliais būdais. Kuomet konfliktuojantys žmonės veikia patys, konfliktas arba *sprendžiamas*, arba *užgesinamas*. O kai į konfliktą įsikiša trečias žmogus, konfliktas yra *reguliuojamas* arba *eliminuojamas*. O taip pat, konflikto *sprendimą* nuo *užgesimo*, skiria rezultatyvumas, t. y., konfliktą sukėlusį problema arba bus pašalinama ir išsiaiškinama, arba bus palikta, į konfliktą bus nekreipiama dėmesio. Konfliktas sprendžiamas konflikto dalyvių pastangomis, bet jeigu jų trūksta, tada konfliktas užgęsta (Анцупов, Шипилов, 2000).

Konfliktai ir nesugebėjimas juos spręsti yra aktuali šiandieninė problema. Bandydami spręsti konfliktus mokiniai pasitelkia įvairius ir tuo pačiu nekonstruktyvius konflikto sprendimo būdus, kaip patyčias, agresiją, smurtą. Dauguma mokinių mano, kad konfliktą galima išspręsti trimis būdais: griebtis jėgos, kreiptis į vyresnius arba atsitraukti (Sondaitė, Vimoncienė, 2009). Tačiau konflikto gali ir nebūti, jeigu mokinys save ir kitus teigiamai ir socialiai suvokia, tuomet mokiniui lengviau integruotis į klasę, spręsti konfliktus ir susirasti draugų (Petruolytė, 2012).

Dar vienas konflikto sprendimo būdas, kuris taikiai padėtų išspręsti mokinių ir mokytojų konfliktą yra mediacija (Schrumpf, Crwaford, Bodine, 1997; Sondaitė, Vimoncienė, 2009; Kaušylienė, Celiešienė, 2016). Mediacija yra inovatyvi konfliktų valdymo mokyklose priemonė, nes ji sudaro tinkamas sąlygas, dalyvaujant trečiajam šaliai - mediatoriui - konstruktyviai, diskutuojant apie turimą problemą atrasti alternatyvius ir efektyvius konflikto valdymo būdus (Kaušylienė, Celiešienė, 2016). Svarbu pažymėti, kad mediacijos procese konflikto šalys pačios ieško joms priimtino sprendimo (Račelytė, 2009). Be to, patys apmokyti mokiniai mediacijos technika gali padėti savo bendraamžiams išsiaiškinti, kokia tarp konfliktuojančių šalių yra problema, išsiginčyti poreikius, ir svarbiausia, surasti taikų sprendimą, kuris tiktų abiems šalims (Flecknoe, 2005). Mokslininkės Petruolytės (2004) teigimu, mediacijos metodas yra labai svarbus mokiniams, nes dažniausiai bendraamžių pagalba būna daug veiksmingesnė nei suaugusiųjų; konfliktas paverčiamas kaip konstruktyvus procesas (parodoma, kad konfliktas gali būti sprendžiamas taikiai, nenaudojant nei jėgos, nei smurto); pagerina santykius (kuomet mokiniai nesutaria, jie turi puikią galimybę išklaudyti vienas kitą, išsakyti savo mintis); palengvina mokytojams darbą ir tuo pačiu didina drausmę (mokytojai nukreipia savo energiją, jėgas į kitus svarbesnius dalykus, tarp kurių yra ugdymo procesas); stiprina demokratijos idealus, lavina problemų sprendimo bei bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžius.

Petruolytė (2004) pateikia du konflikto sprendimo būdus: *destruktyvus* (prisitaikymas arba nuolaidžiavimas, jėgos arba kovos panaudojimas, vengimas, konflikto gilinimas ir „aštrinimas“, konkurencija) ir *konstruktyvus* (kompromiso ieškojimas, bendradarbiavimas ir tarpininkavimas konfliktinėse situacijose, siekimas išspręsti arba pašalinti konfliktą). Pabrėžiama, kad ypatingas dėmesys turi būti skiriamas būtent bendravimo ir bendradarbiavimo kultūrai, tarpininkavimo konfliktinėse situacijose mokymui bei konstruktyvių konfliktų paieškai, jeigu mokykloje norima išvengti destruktyvių konfliktų. Būtinios kelios sąlygos, norint išspręsti konfliktą (Petruolytė, 2004):

- 1) atskleidimas konflikto esmės, turi būti išsiaiškinama konflikto priežastis;

2) konfliktuojančių pusių bendravimas turi būti atviras ir pagarbus, savo klaidų pripažinimas bei emocijų kontrolė;

3) neleisti konfliktui išplėsti.

Konfliktų sprendimas ne mažai priklauso nuo konflikto priežasties. Jeigu pašalinti konflikto priežastis, išsprendžiamas ir pats konfliktas. Prieš imantis veiksmų išspręsti konfliktą, svarbu išsiaiškinti, kokios priežastys paskatino konflikto kilimą, o tik po to pritaikyti atitinkamus konflikto sprendimo būdus ir priemones, kurie padės pašalinti šias priežastis. Kuomet konflikto priežastys skirtingos, vadinasi pritaikomi ir skirtingi konflikto sprendimo būdai (Račelytė, 2009).

Račelytė (2009, p. 69) remdamasi Ch. W. Moore'o (2003), teigia, kad *informacijos konfliktą* galima išspręsti vienai iš konfliktuojančių pusių suteikus trūkstamas žinias; susitarti kokia informacija svarbi ir kokiais būdais ją rinkti; pasitelkti trečiąją šalį (pavyzdžiui, ekspertą), kad būtų galimybė gauti nešališką nuomonę. *Santykių konfliktas* paprastai sprendžiamas skatinant pozityvaus problemų sprendimo nuostatą; kontroliuojant emocijų išraiškas; nustatant aiškias taisykles; tobulinant bendravimo kokybę ir kiekybę; skatinant emocijų išraiškas, kai pagrindžiami bei pripažįstami jausmai; skatintant išsiaiškinti klaidas ir suvokti pozityvumą; kontroliuoti destruktivų pasikartojantį elgesį. *Struktūros konfliktas* išsprendžiamas kuomet susitariama dėl nešališko, teisingo ir abiem pusėms priimtino sprendimų priėmimo proceso; pakeičiamas destruktivus elgesys; aiškiai apibrėžiami vaidmenys ir vaidmenų keitimas; nustatomas laiko apribojimas arba laiko keitimas; yra derinamasi aiškinantis interesus, o ne pozicijas. Norint išspręsti *interesų konfliktą* vertėtų vystyti bendrų sprendimų, atitinkančių visų konfliktuojančių šalių poreikius; ieškoti objektyvių kriterijų; aiškintis dėl interesų, reikalavimų. O *vertybių konfliktai* išsprendžiami jeigu visos šalys ieško jiems priimtinių tikslų; jeigu leidžiama konfliktuojančioms šalims sutikti ir nesutikti; jeigu sukūriamos įtakos sritys, kuriose dominuotų kuri nors vertybinė tendencija ir būtų užtikrinta šių sričių pusiausvyra.

Suslavičius ir Valickas (1999) pateikia kelis konflikto sprendimo būdus, kuriuos pasirenka konfliktuojančios šalys:

1. **Konflikto vengimas** - tokia strategija ne tik palieka neįveiktas problemas, bet dar labiau pastiprina kitą konfliktuojančią šalį, sudaro jam pergalės įspūdį. Nuolatinis problemų vengimas ilgainiui gali tapti kaip tipiška reakcija į kliūtį bei tapti asmenybės bruožu;

2. **Konflikto užglostymas** - tai ne tik nenoras spręsti konfliktą, tačiau atsisakoma ir savo pozicijos. Dažniausiai taip elgiamasi, kai norima išsaugoti „gerus“ santykius ir sukuriama paviršutiniška harmonijos iliuzija, o tikros konflikto priežastys nėra nagrinėjamos;

3. **Išoriškai nuslopinti konfliktą** - konflikto nuslopinimas nepašalina priežasčių, tačiau jis neleidžia jam toliau plisti;

4. **Kompromiso strategija** - susitarimo labui atsisakomi kai kurie dalykai. Nors tokia strategija yra laikoma kaip konstruktyviausia iš visų nekonstruktyvių strategijų, tačiau ji suteikia galimybę tik dalinai pašalinti konflikto priežastis.

Mokykloje mokinio ir mokytojo konfliktas dažniausiai sprendžiamas pakeitus mokytoją arba pats mokiniys yra perkeliamas į kitą klasę (Čiuladienė, 2013). G. Čiuladienės (2005) teigimu, mokykloje mokytojai svarbiausiu rūpesčiu laiko konflikto sprendimą, o ne kaip juos apeiti, išvengti. Jų nuomone, labai svarbu skirti dėmesį ką tik iškilusiai konfliktinei situacijai - ją analizuoti, supažindinti mokinius su jos priežastimis, elgesio padariniais, lavinti įgūdžius. Juk svarbu konfliktą spręsti ne smurtu, o konstruktyviai, nes konstruktyvus sprendimas padeda atskleisti ir pakeisti netinkamus santykius, išmoko tinkamai bendrauti, valdyti savo emocijas, analizuoti ir vertinti pasiektą rezultatą. Svarbiausiu pedagoginiu meistriškumo požymiu laikomas sugebėjimas rasti optimalų situacijos sprendimą. Konfliktas parodo mokytojo kompetetingumą ir gebėjimą spręsti konfliktus su mokiniu (Čiuladienė, 2013). Užsienio mokslininkas Ancupovas ir Šipilovas (Анцупов, Шипилов, 2000) pateikia dar vieną konflikto sprendimo būdą - tai konfliktuojančių šalių įtraukimas į bendrą veiklą, kur konfliktuojančios šalys dalyvauja konflikto sprendimo procese kartu.

Mokiniui turi būti ugdomas psichologinis atsparumas, o vienas iš ugdytojų gali būti ugdymo bendruomenė - mokyklos bendruomenė. Tai įgyvendinti mokyklos bendruomenė gali keliais būdais:

1) *individuo lygmuo* - mokiniui svarbu šalia turėti žmogų, kuriuo galėtų pasitikėti, kuriam galėtų papasakoti apie savo problemas, egzistuojančius nesutarimais su kitais;

2) *grupės arba klasės lygmuo* - mokytojas vykdo klasėje veiklą, kuri orientuota ir moko problemų, konflikto sprendimo, bendradarbiavimo ir bendravimo įgūdžių su klasės draugais, mokytojais. Remiantis Petrulyte (2004), mokinių klasė yra kaip socialinė grupė, kuri turi savo specifinę struktūrą ir normas. Tam, kad vyktų produktyvus mokymasis, vyrautų pozityvūs, palaikantys santykiai, labai svarbus teigiamas psichologinis klimatas, t. y. mokiniai pasitiki pirmiausia savimi, bendraamžiais, klase;

3) *mokyklos lygmuo* - patys mokytojai rodo mokiniams tinkamą elgesio modelį, įgyvendinamos prevencinės, socialinių įgūdžių lavinimo programos. Ugdymo procese vyrauja aiški struktūra ir tvarka, kuri neskatina mokinių ir mokytojų konflikto kilimo (Petrulytė, 2012).

Apibendrinant konflikto sprendimo galimybes, galima teigti, kad yra ne mažai ir įvairių konflikto sprendimo būdų. Labai svarbus akcentas į tai, kad konfliktų sprendimas yra bendra konflikto dalyvių veikla, o ne tik vieno konflikto dalyvio. Konfliktas gali būti sprendžiamas destruktiviai arba konstruktyviai. Destruktyviu būdu konfliktas išsprendžiamas prisitaikant prie esamos situacijos arba nuolaidžiau, panaudojant jėgą arba kovą, vengiant spręsti konfliktą, gilinant konfliktą, užglostant konfliktą. O konstruktyviu būdu konfliktas išsprendžiamas ieškant kompromiso, bendradarbiaujant ir tarpininkaujant (mediacijos metodas), reguliuojant ir eliminuojant, šalinant tam tikro konflikto tipo (informacijos, santykių, struktūros, interesų, vertybių) priežastis. Mokykloje konfliktas konstruktyviai sprendžiamas mokinant ir lavinant mokinių įgūdžius analizuoti konfliktus, išsiaiškinant konflikto priežastis ir suteikiant žinias apie elgesio padarinius. Be abejonės, patys mokytojai turi rodyti mokiniams tinkamą bendravimo ir elgesio modelį ir įgyvendinti prevencines ir socialinių įgūdžių lavinimo programas. Pasirinkus konstruktyvų, ne smurtinį konflikto sprendimo būdą, mokinys išmoksta spręsti konfliktus, teigiamai suvokti save ir kitus asmenys bei lengviau integruojasi į klasę.

Apibendrinant antrąjį baigiamojo darbo skyrių, galima teigti, kad konfliktas tai nesutarimas, nesuderinamumas dėl priešingų interesų, tikslų, nuomonių tarp dviejų ar net daugiau žmonių. Tam, kad konfliktas egzistuotų, turi būti konflikto veikėjai bei juos palaikantys kiti asmenys arba grupės. Vyrauja įvairių konflikto klasifikacijų, tačiau pagrindiniai yra vidiniai asmenybės (intrapersonaliniai), socialiniai konfliktai (socialiniai konfliktai skaidomi į tarpasmeninius, tarpgrupinius ir tarptautinius), poreikių, vaidmenų, vertybių, santykių, struktūros, interesų, informacijos ir aplinkybių konfliktai. Daugiausia konflikto kilimo priežastimi būna pats žmogus, jo reakcija į situacijas ir gebėjimas rasti konstruktyvius konflikto sprendimo būdus. Pedagoginiai konfliktai įvyksta tada, kai yra pažeidžiamos mokinio teisės ir pareigos, nepakankamas artimųjų, ypač tėvų, geranoriškumas vaiko atžvilgiu, tėvų ignoravimas mokytojų rekomendacijoms, o mokytojai stokoja individualaus priėjimo prie mokinio. Didelės įtakos turės ar žmogus mokės išspręsti konfliktą, ar tam turės žinių ir įgūdžių, ar visgi ne. Paprastai mokykloje konfliktai sprendžiami pakeitus vieną dalyko mokytoją į kitą, pereinant mokyti į kitą klasę, konflikto dalyvius įtraukiant į bendras veiklas. Tačiau išmokus konstruktyviai ir kūrybiškai spręsti konfliktą, galima sustiprinti santykius, ugdyti savimi pasitikinčią asmenybę, sukurti naujas taisykles ir kt. Destruktyviai sprendžiant konfliktą, galima tik pabloginti socialinį psichologinį

klimatą, nes yra sudėtinga atkurti prieš tai buvusių santykius, o kartais net ir nutrūksta ryšiai tarp konfliktuojančių šalių.

3. TEISIŲ IR PAREIGŲ ASPEKTAS MOKINIŲ IR MOKYTOJŲ TARPUSAVIO KONFLIKTUOSE, TYRIMAS

3.1. Empirinio tyrimo metodologija

Metodologija (nuo žodžio „metodas“ ir „logija“) – mokslas apie metodus, struktūrą, logišką organizavimą bei veiklos priemones (Новиков, Новиков, 2013). Įvairioje literatūroje metodologijos sąvoka pateikiama skirtingai. *Metodologija* gali būti apibūdinama kaip būdų sistema ir organizavimo principai, teorinės ir praktinės veiklos planavimas bei šios sistemos mokymasis (Kardelis, 2007; Новиков, Новиков, 2013). Mokslininkas R. Tidikis (2003) metodologiją plačiąja prasme apibūdina kaip tikrovės pažinimo teoriją, kuri tiria mokslinio mąstymo principus ir būdą, o siaurąja prasme, metodologija yra mokslas, kuris aiškina mokslinio tyrimo metodus ir bendras mokslo metodų teorijas. Taip pat metodologija suprantama kaip bendriausias pažinimo procesas (Kardelis, 1997). Apibendrintai galima teigti, kad *metodologija* yra teorija, kuri nagrinėja mokslinio pažinimo procesą ir jo principus, o taip pat mokslinio tyrimo metodus ir techniką. Paprasčiau išdėstant, tyrimo metodologiją galima suprasti kaip tyrimo metodo panaudojimo logiką, t.y., ji nurodo, kuo būtent pagrįstas kokio nors metodo pasirinkimas. Metodologijos tikslas - padėti tyrėjui suprasti patį tyrimo procesą, bet ne mokslinio tyrimo produktą (Kardelis, 2007).

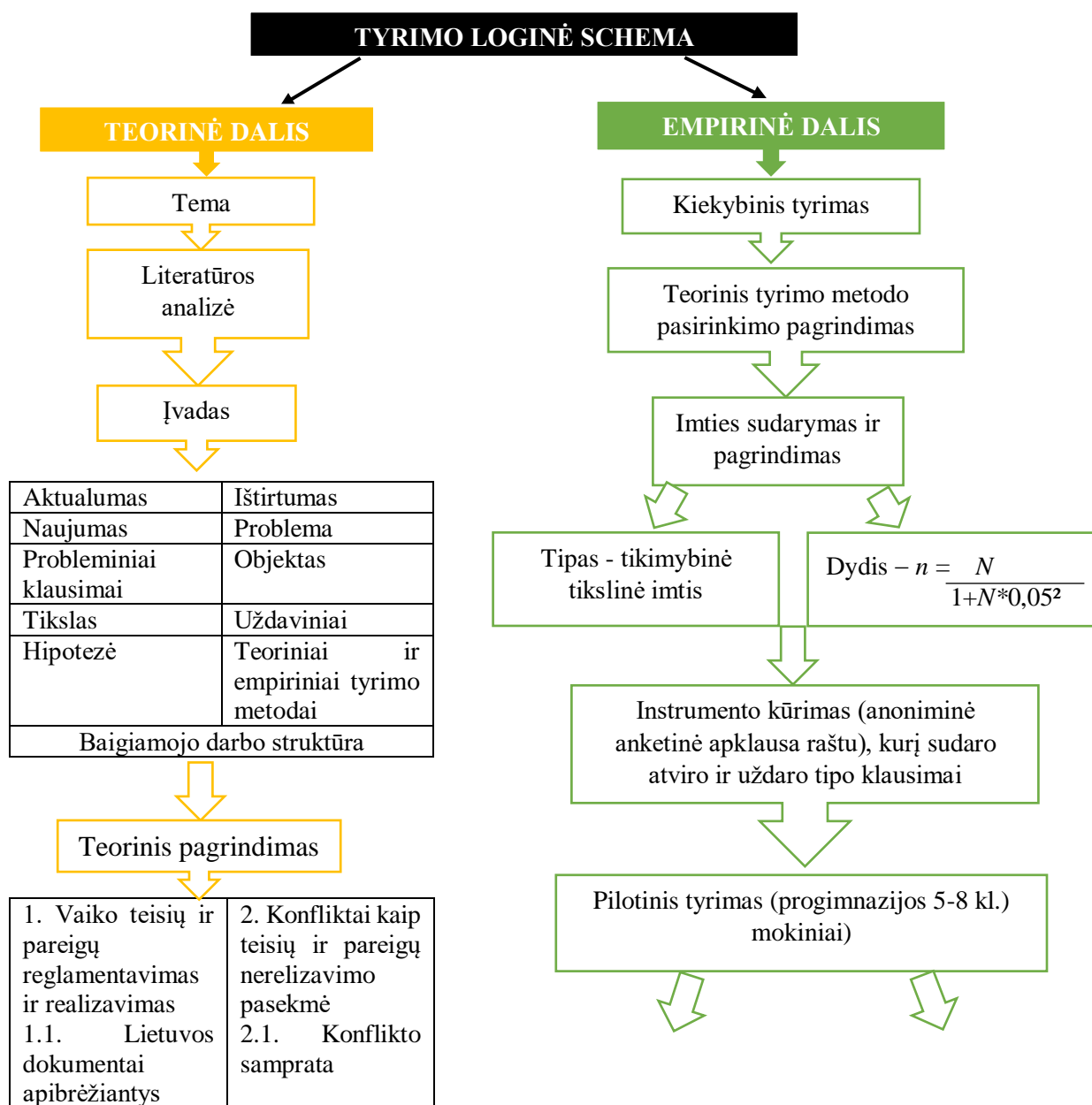
Siekiant atskleisti dėl kokių teisių ir pareigų neįvykdymo įvyksta mokinių ir mokytojų tarpusavio konfliktai, buvo pasitelkiamas **kiekybinis tyrimas**, nes kiekybinis tyrimas yra labiau struktūrizuotas ir suplanuotas, kuris tarnauja sistemų ir procesų išsiaiškinimui (Tidikis, 2003; Kardelis, 2007; Žukauskienė, 2008). Būtent kiekybinis tyrimas laikomas pozityvistiniu tyrimu, nes jame aprašoma kas yra objektyvu, realu ir bandoma visą tai paaiškinti. Kiekybinio tyrimo paskirtis - patvirtinti arba nepatvirtinti turimą (hipotetinį) faktą (Valackienė, 2004). Darbo autorė išsikėlė tyrimo **hipotezę** – mokyklose mokiniai žino savo teises, tačiau nesilaiko savo pareigų, o mokytojams neatsižvelgus į vaiką kaip į asmenį, mokinį, kuris turi teises ir pareigas, įvyksta tarpusavio konfliktas.

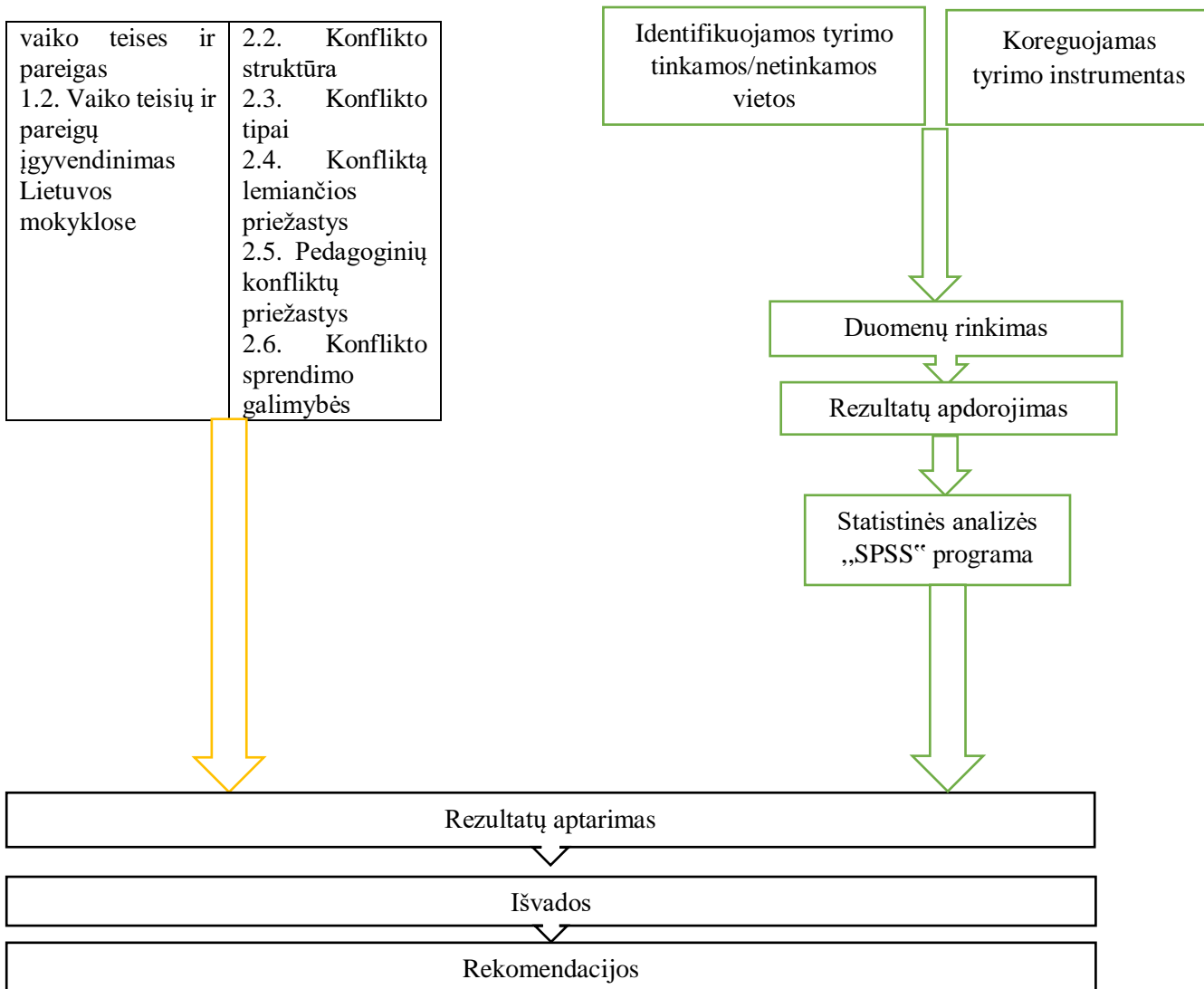
Atkreiptinas dėmesys, kad kiekybiniame tyrime taikomi matematiniai analizės metodai tyrimo duomenims apdoroti bei nagrinėjamam reiškiniui aprašyti, o tyrimo duomenys transformuojami į lenteles (Valackienė, 2004; Kardelis, 2007; Žukauskienė, 2008). Kiekybiniame tyrime tyrėjas daugeliu atveju dirba su keletą kintamųjų, todėl siekia statistiškai pagrįsti objekto pagrindinius požymius, ryšius tarp tam tikrų reiškinių, reiškinio funkcionavimo veiksnius (Tidikis, 2003; Žukauskienė, 2008). Kiekybiniame tyrime ieškomi išoriniai požymiai, kurie yra matuojami ir po to skaičiuojami, siekiant vienintelio dėsnio, taisyklių, universalumo, paaiškinimo (Kardelis,

2007; Žukauskienė, 2008). Kiekybinių tyrimų analizė pagrįsta statistiniu dažnumu, tai reiškias, apskaičiuojama procentais. Svarbu pabrėžti, kad būtent kiekybiniai rodikliai pagrindžia kiekybinio tyrimo mokslinę vertę ir padeda tiksliau bei giliau nagrinėti statistinius bei dinامينius dėsningumus (Tidikis, 2003; Kardelis 2007).

K. Kardelis (2007) teigia, kad kiekybinių tyrimų normatyvinė paradigma (arba modelis) remiasi idėja, jog žmogaus elgesys iš tiesų yra valdomas taisyklių, o pačios paradigmos akcentas yra elgesys, kuris įtakoja reakcijas į vidinius arba išorinius (kito asmens poreikius) aplinkos (pasiekimo poreikis) stimulus. Kiekybiniame tyrime tyrinėtojas siekia sukurti universalią teoriją, kuri galėtų paaiškinti ir asmeninį, ir socialinį žmonių elgesį.

Darbas parengtas remiantis sudaryta tyrimo logine schema (žr. 3 pav.).

3 pav. Magistro baigiamojo darbo tyrimo loginė schema

Šaltinis: sudaryta pagal darbo autorę

Remiantis 3 paveikslu galima teigti, kad tyrimo loginė schema apima teorinę ir empirinę dalį. Teorinė dalis susideda iš temos formulavimo, literatūros analizavimo ir įvado. Įvadą sudaro pagrindinės dalys: aktualumas, naujumas, ištirtumas, problema, probleminiai klausimai, tikslas, objektas, hipotezė, uždaviniai, teoriniai ir empiriniai tyrimo metodai ir baigiamojo darbo struktūra. Temos pagrindimą sudaro skyriai ir poskyriai, kuriuose analizuojama literatūra ir teisiniai dokumentai, siekiant atskleisti tyrinjamą problemą. Empirinėje dalyje atliekamas kiekybinis tyrimas, pasirenkamas tyrimo metodas, sudaroma imtis ir visą tai pagrindžiama mokslinė literatūra ir dokumentų analize. Aprašomas imties tipas ir apskaičiuojamas imties dydis. Kuriant tyrimo instrumentą, remiamasi teorine dalimi. Sukurus tyrimo instrumentą, išbandomas pilotinis tyrimas, kurio siekiama identifikuoti tyrimo tinkamas/netinkamas vietas ir esant poreikiui, pakoreguoti

tyrimo instrumentą. Tuomet seka duomenų rinkimas ir gautų rezultatų apdorojimas statistine analizės „SPSS“ programa. Atsižvelgus į išanalizuotą teorinę ir empirinę dalį, atliekamas rezultatų aptarimas, pateikiamos išvados ir rekomendacijos.

Tyrimo imtis. Imtimi vadinama socialinių objektų generalinės visuomos dalis, kuri yra atrinkta tirti (Valackienė, Mikėnė, 2008). Moksliniame darbe imties tūrio parinkimo būdas - **tikimybinė imtis**, tai pozityvistinis tyrimas, kuomet duomenys pateikiami skaičiais (kiekybine išraiška) bei apdorojami statistiniais metodais. Kiekvieno tiriamos populiacijos elemento tikimybė papulti į imtį yra žinoma. Šio tyrimo esmė - aprašyti tai, kas realu, objektyvu ir bandyti paaiškinti. O tyrimo paskirtis - patvirtinti arba nepatvirtinti turimą (hipotetinį) faktą (Kardelis, 1997; Valackienė, 2004; Kardelis, 2007; Valackienė, Mikėnė, 2008). Atranka pasirinkta **paprasta atsitiktinė**, kai visos populiacijos elementų galimybės priklausyti imčiai yra vienodos, o formuojant grupę reikia turėti visos populiacijos sąrašą (Kardelis, 1997; Bilevičienė, Jonušauskas, 2011; Gaižauskaitė, Mikėnė, 2014). Buvo pasirinkta atvejo analizė, nes darbo autorė yra praktikė ir jai svarbu tyrimą susieti su darbine veikla, ieškoti konkrečių konflikto sprendimų. Tyrimas buvo atliekamas vienoje Vilniaus X progimnazijoje su 5-8 klasės mokiniais. Dalyvauti tyrime buvo pasirinkti 5-8 klasių mokiniai, nes būtent tokio amžiaus (10-15 metų) mokiniai jau įžengia į ankstyvąją paauglystę, o ryškiausias paauglystės bruožas - konfliktiškumas (Vaičiulienė, 2004; Čiuladienė, 2006). Dažniausiai konfliktiškas paauglių elgesys atsiranda dėl įtemptos emocinės būsenos, nusivylimo, skirtingo gyvenimo būdo, ideologijų, skirtingo elgesio ir minčių vertinimo kriterijų (Čiuladienė, 2006).

Tyrimo imties dydžiui apskaičiuoti buvo taikyta Panijoto (*Paniotto*) formulė (Valackienė, 2004):

$$n = \frac{1}{\Delta^2 + \frac{1}{N}}$$

kur: n - imties dydis,

N - populiacijos dydis,

Δ - paklaidos dydis.

Pagal pateiktą formulę, tyrimo imtis yra su 5 proc. matavimo paklaida (arba 0,05), tyrimo rezultatų patikimumo lygmuo 95 proc. Populiacijos dydį (N), Vilniaus X progimnazijos, sudaro 521 mokinys. Tai reiškias, imties dydis skaičiuojamas remiantis formule:

$$n = \frac{1}{0,05^2 + \frac{1}{521}} = \frac{1}{0,0025 + \frac{1}{521}} = \frac{1}{\frac{1,3025 + 1}{521}} = \frac{1}{\frac{2,3025}{521}} = \frac{1}{0,0044193858} = 226,27$$

$$\approx 227 \text{ (5 - 8 klasių mokinių)}$$

Taigi, apskaičiavus pagal formulę, paaiškėjo, kad empiriniame tyrime turi dalyvauti 227 respondentų iš 5-8 klasių. Tiriamųjų charakteristikos pateiktos 3-oje lentelėje.

3 lentelė. Informantų demografinė charakteristika (n=241)

Institucijos tipas	Bendrojo ugdymo mokykla - progimnazija
Tikslinė grupė	5-8 klasių mokiniai
Pasiskirstymas pagal klases	76 mokiniai iš penktų klasių, 49 mokiniai iš šeštų klasių, 58 mokiniai iš septintų klasių, 58 mokiniai iš aštuntų klasių
Pasiskirstymas pagal amžių	10 m. - 0,8 proc. (n=2) mokinių, 11 m. - 28 proc. (n=66) mokinių, 12 m. - 22 proc. (n=53) mokinių, 13 m. - 23 proc. (n=56) mokinių, 14 m. - 20 proc. (n=49) mokinių, 15 m. - 5 proc. (n=11) mokinių, 1,7 proc. (n=4) mokinių neatsakė
Pasiskirstymas pagal lytį	Merginos - 53 proc. (n=128) Vaikinai - 46 proc. (n=111) Nepažymėjo lyties - 0,8 proc. (n=2)
Geografinė sklaida	Vilniaus X progimnazijos tyrimas

Šaltinis: sudaryta pagal darbo autorę

Tyrimo organizavimas. Tyrimas vyko 2020 m. sausio 31 d. - vasario 7 d. Taikydama anketinės apklausos metodą, tyrėja pati dalyvavo tyrimo procese kartu su tiriamaisiais (respondentais). Su klasių vadovais ir keliais mokytojais dalykininkais iš anksto buvo susitarta (el. dienyne arba prieš susitikimą), kad tyrėja norėtų atlikti tyrimą klasės valandėlės metu klasėje. Gavus klasių vadovų ir kelių mokytojų dalykininkų leidimą, mokiniams buvo išdalinta anketinė apklausa (2 PRIEDAS) popieriniame variante. Iš viso buvo išdalintos 257 anketos, atgal sugrįžo 241 pilnai užpildyta anketa (16 respondentų atsisakė pildyti anketą). Respondentai pildydami anketą užtruko 10-15 minučių.

Tyrimo etika. Socialiniai mokslai pasižymi ypatinga specifika: jų objektas beveik visada yra žmogus, didelės žmonių grupės arba socialiniai sluoksniai (Tamošiūnas, 2003). Todėl atliekant kiekybinį tyrimą buvo laikomasi tyrimo etikos principų: anonimiškumo, konfidencialumo, geravališkumo, tikslaus paaiškinimo apie tyrimą. Visi tyrime dalyvavę respondentai dalyvavo savanoriškai, bet kuriuo metu, nepanorėjęs respondentas toliau dalyvauti tyrime, galėjo jį nutraukti. Prieš pradėdamas tyrimą, tyrėjas pats pristatė respondentams, pristatė tyrimo tikslą ir paaiškino,

kokiems tikslams bus panaudoti respondentų atsakymai. Tyrimo rezultatai buvo panaudoti tik baigiamojo darbo tikslams. Taip pat paaiškinta apie tyrimo eigą (kiek vidutiniškai truks anketinės apklausos pildymas ir kaip ją reikia pildyti). Tyrimo pradžioje buvo aptartas ir konfidencialumo klausimas. Užtikrintas kiekvieno respondento konfidencialumas ir duomenų slaptumas, užslaptinant respondentus kodais.

Prieš atliekant tyrimą, tyrėja pirmiausia prašė Vilniaus X progimnazijos administracijos (direktoriaus ir direktoriaus pavaduotojos ugdymui) leidimą leisti atlikti tyrimą pateikdama prašymą (3 PRIEDAS). Gavus leidimą iš administracijos, direktoriaus pavaduotojai ugdymui buvo pateikta anketinė apklausa susipažinimui ir paaiškinta kaip bus vykdomas tyrimas. Atsižvelgus į direktoriaus pavaduotojos ugdymui komentarus dėl anketinės apklausos, ji buvo iš dalies pakoreguota. Sausio 24 d. per mokyklos Tamo dieną 5-8 klasių mokinių tėvams buvo išsiųstas informacinis pranešimas apie planuojamą vykdyti tyrimą (4 PRIEDAS). Tėvai, kurie nesutinka, kad jų vaikas dalyvautų tyrime, turėjo per savaitę, iki sausio 30 d., tyrėją apie tai informuoti. Iš 521 mokinio tėvų buvo gauti keturių mokinių tėvų nesutikimai, kad jų vaikas nedalyvautų tyrime. Tyrėja atsižvelgė į šiuos prašymus ir šių mokinių neapklausynėjo.

Duomenų rinkimo instrumentas - klausimynas (anoniminė anketinė apklausa) (2 PRIEDAS) skirta 5-8 klasių mokiniams. Remiantis R. Tidikiu (2003) ir A. Valckienė, S. Mikėnė (2008) anketą sudaro formalizuotų klausimų rinkinys, kurio siekiama surinkti ir gauti tam tikras žinias, informaciją iš respondentų. Pasak K. Kardelio (2007) ir R. Tidikio (2003), apklausa atspindi savo kaip metodo patikimumą, nedviprasmiškumą, aiškumą, paskatina respondentą teisingai atsakinėti į klausimus, sužadina norą bendradarbiauti bei užtikrinama pakankama atranka bei naudojant apklausą kaip metodą, galima įvertinti žmogaus tam tikro elgesio motyvus. Anketinės apklausos privalumas toks, kad tyrėjui sugrįžta daug anketų, pats tyrėjas gali instrukturuoti respondentus, kuomet iškyla būtinybė, tyrėjas turi galimybę kontroliuoti situaciją, gauti papildomos informacijos stebint. Anketinė apklausa yra trumpesnė bei iš pačių respondentų reakcijos galima preliminariai spręsti apie problemos reikšmę (Tidikis, 2003).

Anketinė apklausa buvo sudaryta tyrėjos, remiantis darbo tema, mokslinės literatūros ir teisinių dokumentų analize. Anketinę apklausą sudaro 9 klausimai, iš kurių 7 uždaro tipo klausimai ir 2 atviro tipo klausimai. Uždarų klausimų atsakymai yra vertingi, nes jie padeda išryškinti klausimo esmę, atsakymus žymiai lengviau išreikšti kiekybiniais matais ir juos galima tiksliau interpretuoti. O atviri klausimai padės išsiaiškinti preliminarią respondentų nuomonę (Tidikis, 2003).

Pirmi du klausimai (apie lytį ir amžių) yra demografiniai. Sekančiu klausimu siekiama sužinoti ar mokiniai konfliktuoja su mokytojais ir su keliomis įvyksta konfliktas, nes mokslininkai pažymi, kad daugiausia konfliktų įvyksta tarp mokinių ir mokinių (Ignatavičius, Gedvilienė, 1996). Dėl to bus patikrinta tarp kokių subjektų dažniausiai įvyksta konfliktai.

Kitas klausimas siejamas su konflikto priežastimis ir jų dažnumu. Teiginiai buvo sudaryti remiantis Švietimo įstatyme (2011) esančiomis teisėmis ir pareigomis bei Konvencijoje įtvirtintomis teisėmis (1992). Iš Švietimo įstatymo (2011) buvo paimtos kelios teisės: pagal savo gebėjimus ir poreikius mokytis mokykloje, savarankiškai mokytis ir įgyti išsilavinimą, kvalifikaciją; gauti geros kokybės švietimą; mokytis savitarpio pagarba grįstoje, psichologiškai dvasiškai ir fiziškai saugioje aplinkoje, turėti higienos reikalavimus atitinkančius mokymosi krūvį ir aplinką; į nešališką mokymosi pasiekimų įvertinimą. Iš Konvencijos (1992) buvo paimtos nediskriminacijos bei nuomonės, pažiūrų, minties, sąžinės ir religijos laisvės teisės. Taip pat iš Švietimo įstatymo (2011) buvo paimtos kelios pareigos: lankyti mokyklą; stropiai mokytis; laikytis mokinio elgesio normų; gerbti mokytojus ir kitus mokyklos bendruomenės narius, nepažeisti jų teisių ir teisėtų interesų. Išanalizavus mokslinę literatūrą (Čiuladienė, 2005; Targamadzė, 2006; Jovaiša, 2009; Petrulyė, 2012 ir kt.) pastebėta, kad tarp mokinių ir mokytojų konfliktai dažniausiai įvyksta dėl per didelės mokytojų kontrolės, dėl skirtingų vertybių, per didelių, neaiškių ir besikeičiančių mokytojų reikalavimų, skirtingos nuomonės dėl vertinimo, dėl pačių vertinimo kriterijų, drausmės kontrolės, dėl įžeidinėjimų, dėl mokinio prasto mokymosi, pamokų praleidinėjimo be pateisinamos priežasties ir kt.

Sekantys klausimai siejami su konfliktų dažnumu pagal vieną subjektą (mokinys - mokytojas) ir gilinamasi į mokinio asmeninę patirtį, kas dar galėtų padėti spręsti konfliktus be jau minėtų būdų. Norima patikrinti kokia yra mokinių asmeninė patirtis. Po to užduodamas klausimas apie konflikto sprendimo būdą. Pateikiami penki konflikto sprendimo būdai, kurie yra detalizuojami paaiškinimais. Mokslinėje literatūroje (Schrumpf, Crwaford, Bodine, 1997; Petrulytė, 2004; Sondaitė, Vimoncienė, 2009; Kaušylienė, Celiešienė, 2016 ir kt.) teigiama, kad mokiniai konfliktus linkę spręsti tokiais būdais: griebtis jėgos, kreiptis į vyresnius, atsitraukti; naudoja destruktivius metodus (naudoja jėgą, vengia konflikto); naudoja konstruktyvius metodus (bendradarbiauja ir tarpininkauja konfliktinėse situacijose, ieško kompromisų); pakeičiamas dalyko mokytojas arba pats mokinys yra perkeliamas į kitą klasę.

Paskutiniai du klausimai taip pat siejami su mokinio asmenine patirtimi, nes pasak B. Kairienės (2017) mokytojai dažnai sako, kad mokiniai žino savo teises, bet nežino savo pareigų. Dėl to bus patikrinama, kokias savo teises ir pareigas žino mokiniai.

Siekiant įvertinti taikomos anketinės apklausos orgavnizavimo procedūrą ir išsiaiškinti anketinės apklausos kokybę, bus atliekamas **bandomasis tyrimas**. Bandomojo tyrimo pagrindinė funkcija yra pasirinkto konkretaus metodo validumas (patikimumas). Bandomasis tyrimas yra tyrimo sudėtinė dalis, tad jo metu parengiamas optimalus anketinės apklausos variantas. Atlikus bandomąjį tyrimą, išsiaiškinamos padarytos anketinėje apklausoje klaidos, pačios anketinės anketos kokybė, psichologiniai sunkumai, aplinkybės ir kiti sunkumai, kurie įvyksta atliekant tyrimą (Kardelis, 1997; Tidikis, 2003). Taip pat bandomasis tyrimas gali būti taikomas iki tol, kol nebus pasiektas optimalus pasirinktos metodikos variantas, kol pasirinkta metodika nevirš visiškai patikima (Tidikis, 2003). Taigi, bandomasis tyrimas buvo atliktas sausio 31 d. su viena septinta klase. Po bandomojo tyrimo anketinė apklausa nebuvo koreguota.

Duomenų apdorojimas - duomenis apdoroti ir analizuoti pasitelkus kompiuterinę „SPSS“ (*angl. Statistical Package for Social Science*) statistinės analizės programą. „SPSS“ yra labiausiai paplitęs statistinės duomenų analizės paketas pasaulyje bei pačius duomenis galima atitinkamai pertvarkinėti ir modifikuoti (Tidikis, 2003; Gaižauskaitė, Mikėnė, 2014). Statistinės analizės programa „SPSS“ apima tris svarbiausius etapus (Gaižauskaitė, Mikėnė, 2014):

- 1) *anketinės apklausos surinktų duomenų apdorojimas* - kintamieji yra koduojami bei redaguojami statistinei analizei patogiai forma, įvedami duomenys;
- 2) *statistinė duomenų analizė*. „SPSS“ programa turi didelę statistinių analizės metodų pasirinkimą: analitinė statistika (kuomet hipotezės tikrinamos regresiniais ir koreliaciniais metodais); dviejų arba daugiau kintamųjų sąsajos (kryžminės) lentelės; daugiamatės analizės metodai (klasterinė ir faktorinė analizė); aprašomoji statistika (skaičiuojamos charakteristikos, kaip vidurkis, dažnis, moda, mediana ir kt.) ir kt.;
- 3) *duomenų analizės rezultatai pateikiami* kreivių, lentelių, diagramų ir kt. pavidalu.

Tyrimo patikimumas ir tinkamumas. Tyrimo sudarymo imčiai naudota paprasta atsitiktinė atranka. Respondentams suteikta užtektinai laiko atsakyti į anketinės apklausos klausimus. Taip pat anketinė apklausa sudaryta remiantis Švietimo įstatymu (2011), Konvencija (1992) bei moksline literatūra. Klausimai buvo sudaromi atsižvelgus į mokinių amžių ir brandą. Gauti duomenys autentiški, pateikiamos originalios, netaisytos, nekeistos respondentų nuomonės.

Tyrimo rezultatai apdoroti kompiuterine „SPSS“ programa. Būtent tai leidžia daryti prielaidą, kad tyrimas atitinka patikimumo ir tinkamumo kriterijus.

Tyrimo ribotumas. Apklausa vyko tik vienoje bendrojo ugdymo mokykloje bei apklausama buvo tik šios mokyklos mokinių nuomonė. Apklausiamos tik pačių mokinių žinios apie jų teises, pareigas, konfliktus su mokytojais ir jų sprendimo būdus. Dėl to, gauti rezultatai yra dalinai subjektyvūs, nes tinka tik vienos mokyklos 5-8 klasių mokiniams.

3.2. Empirinio tyrimo rezultatų analizė

Mokslininkai (Ignatavičius, Gendvilienė, 1996) teigia, kad dažniausiai konfliktai kyla tarp mokinių ir mokinių. Tačiau darbo autorės atlikta tyrimo duomenų analizė parodė, kad pusę (49,4 proc.) apklaustųjų mokinių su jokių mokytojų nekonfliktuoja, pusę (42,3 proc.) mokinių konfliktuoja su vienu kitu mokytoju. Tik nedidelė mokinių dalis (5,4 proc.) su daugeliu mokytojų konfliktuoja. Sudėjus dviejų grupių rezultatus: mokiniai konfliktuoja su vienu kitu mokytoju ir mokiniai konfliktuoja su daugelio mokytojų, galima teigti, kad mokinių ir mokytojų tarpusavio konfliktai vyksta mokykloje.

Atliekant tyrimo analizę tam tikrų klausimų: dėl kokių priežasčių vyksta konfliktai (2 PRIEDAS, 4 klausimas) ir kaip mokiniai sprendžia įvykusį konfliktą su mokytoju(-ais) (2 PRIEDAS, 6 klausimas), buvo vertinama pagal keturių rangų skalę: beveik niekada, retai, kartais ir dažnai. Pažymėtina, kad toliau tekste pateikiamose lentelėse ir teksto analizėje operuojama duomenimis iš skilties kartais ir dažnai.

Tyrimo metu siekta sužinoti koks mokytojo(-ų) elgesys, kuris riboja mokinio teisių realizavimą, mokinių nuomone, pasireiškia dažniausiai (žr. 4 lentelė).

4 lentelė. Mokytojų elgesys, kuris riboja mokinio teisių realizavimą (proc.)

Mokinio teisė	Mokytojo(-ų) elgesio apraiška	Dalis mokinių, pažymėjusių atsakymą kartais/dažnai	
		Kartais (proc.)	Dažnai (proc.)
Pagal savo gebėjimus ir poreikius mokytis mokykloje, savarankiškai mokytis ir įgyti išsilavinimą, kvalifikaciją (Švietimo įstatymas, 2011)	Mokytojas(-iai) užduoda per daug užduočių (mokinys nespėja, negali jų visų atlikti)	33,2 proc.	25,7 proc.
	Mokytojas(-iai) nepaiso mokinio gebėjimų (nepateikia individualių užduočių, nekreipia dėmesio į mokinio pažangą)	19,9 proc.	9,5 proc.

Gauti geros kokybės švietimą (Švietimo įstatymas, 2011)	Mokytojas(-iai) neįdomiai aiškina temą (dėsto tik vadovėlio medžiaga, nepateikia suprantamų pavyzdžių)	46,1 proc.	14,1 proc.
	Mokytojas(-iai) nepadedą mokiniui (kai mokiniui nesiseka mokytis, kai turi bendravimo problemų)	15,4 proc.	6,6 proc.
Mokytis savitarpio pagarba grįstoje, psichologiškai dvasiškai ir fiziškai saugioje aplinkoje (Švietimo įstatymas, 2011)	Mokytojas(-iai) nesugeba tinkamai išspręsti savo ir mokinio tarpusavio konflikto (konfliktas užsitęsia, atsiranda priešiškas tarp mokinio ir mokytojo)	15,4 proc.	8,3 proc.
	Mokytojas(-iai) šiurkščiai elgiasi su mokiniu (įžeidžia mokinį, pravardžiuoja, grasina, baudžia fizinėmis bausmėmis)	9,5 proc.	3,7 proc.
	Mokytojas(-iai) būna nedrausmingas(-i) (pvz., vėluoja, kalbasi telefonu per pamoką)	13,7 proc.	5,8 proc.
Į nešališką mokymosi pasiekimų įvertinimą (Švietimo įstatymas, 2011)	Mokytojas(-iai) neigiamai vertina mokinį (nepastebi mokinio pastangų)	25,3 proc.	9,1 proc.
	Mokytojas(-iai) baudžia mokinį pažymiu už netinkamą elgesį ar veiklą	11,2 proc.	10,4 proc.
Nuomonės, pažiūrų ir minties, sąžinės ir religijos laisvė (Konvencija)	Mokytojo(-ų) požiūriai į įvairius dalykus yra skirtingi nei mokinio (pvz., mokytojas reikalauja, kad mokinys dėvėtų mokyklinę uniformą, o mokinys tam prieštarauja; mokinys mano, kad tam tikrų žinių jam gyvenime neprireiks, o mokytojas mano, kad prireiks)	23,2 proc.	24,1 proc.
	Mokytojas(-iai) varžo mokinio savarankiškumą (neleidžia pačiam apsispręsti, nurodinėja, ką mokinys turi daryti, kaip turi elgtis, neatsižvelgęs į mokinio nuomonę)	20,7 proc.	13,7 proc.
Nediskriminacija (Konvencija)	Mokytojas(-iai) kritikuoja mokinio išvaizdą (šukuoseną, drabužius ir kt.)	9,5 proc.	5,4 proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis tyrimo duomenimis

Remiantis 4-oje lentelėje pateiktais tyrimo duomenimis, ketvirtadalis mokinių teigia, kad dažnai (25,7 proc.), o trečdalis mokinių teigia, kad kartais (33,2 proc.) *mokytojas(-iai) užduoda per daug užduočių*, o mokiniai nespėja, negali jų visų atlikti. Toks mokytojo(-ų) elgesys gali sukelti konfliktą su mokiniu. Targamadžė (2006) taip pat tvirtino, kad mokytojas keldamas didelius dėstomos medžiagos įsisavinimo reikalavimus, neatsižvelgęs į mokinio sugebėjimus, sukelia konfliktą tarp jo ir mokinio. Penktadalis (19,9 proc.) tyrime dalyvavusių mokinių pažymi, kad kartais mokytojas(-ai) *nepaiso mokinių gebėjimų* nepateikdamas jiems individualių užduočių, nekreipdamas dėmesio į mokinių daromą pažangą. Galima teigti, kad toks mokytojo(-ų) elgesys, kai užduoda per daug užduočių ir nepaiso mokinių gebėjimų, riboja mokinio teisę pagal savo gebėjimus ir poreikius mokytis mokykloje, savarankiškai mokytis ir įgyti išsilavinimą, kvalifikaciją realizavimą.

Pusė apklaustųjų mokinių (46,1 proc.) teigia, kad kartais *mokytojas(-iai) neįdomiai aiškina temą*, nes jų dėstoma medžiaga yra tik iš vadovėlio, jie nepateikia mokiniams suprantamų

pavyzdžių. Tik šeštadalis (15,4 proc.) apklaustųjų mokinių teigia, kad kartais *mokytojas(-iai) nepadedą mokiniams* kai šiems nesiseka mokytis, kai turi bendravimo problemų. Galima teigti, kad toks mokytojo(-ų) elgesys, kai neįdomiai aiškina temą ir nepadedą mokiniams, riboja mokinio teisę gauti geros kokybės švietimo realizavimą.

Tyrimas atskleidė, kad mokinio teisė mokytis savitarpio pagarba grįstoje, psichologiškai dvasiškai ir fiziškai saugioje aplinkoje pažeidžiama gali būti, kai mokytojui(-ams) *nesiseka tinkamai išspręsti jo ir mokinio tarpusavio konflikto*. Mokytojui(-ams) nesugebėjus tinkamai išspręsti konflikto tarp jo ir mokinio(-ių), konfliktas užsitęsia ir atsiranda priešiškas tarp šių dviejų subjektų. Čiuladienė (2005) ir Targamadžė (2006) teigia, kad dėl nesusipratimo, neteisybės ir negebėjimo išspręsti konfliktą, mokinys nesijaučia saugus mokykloje. Vienuoliktadalis (9,5 proc.) apklaustųjų mokinių teigia, kad kartais *mokytojas(-iai) šiurkščiai elgiasi su jais*. Mokytojo(-ų) šiurkštus elgesys pasireiškia mokinių įžeidinėjimu, pravardžiavimu, grasinimu. Petrulytė (2012) tokį reiškinį apibūdina kaip mokinio socialinių ryšių poreikių nepatenkinimą, kurio metu suprastėja mokinio savijauta ir įvyksta tarp jo ir mokytojo konfliktas. Be to, septindalis (13,7 proc.) apklaustųjų mokinių teigia, kad kartais *mokytojas(-iai) būna nedrausmingi*, t. y., patys vėluoja į pamokas. Galima teigti, kad, nesugebėjimas tinkamai išspręsti mokinio ir mokytojo konfliktą, šiurkštus elgesys su mokiniams, mokytojų nedrausmingumas parodo, kad yra ribojama mokinio teisė mokytis savitarpio pagarba grįstoje, psichologiškai dvasiškai ir fiziškai saugioje aplinkoje.

Ketvirtadalis (25,3 proc.) mokinių teigia, kad kartais *mokytojas(-iai) neigiamai juos vertina*, t. y. mokytojas(-iai) nepastebi mokinio pastangų. O taip pat vis dar pasitaiko atvejų (kartais 11,2 proc. ir dažnai 10,4 proc.), kai *mokytojas(-iai) baudžia mokinį pažymiu už netinkamą elgesį ar veiklą*. Tokiais būdais, mokytojui(-ams) neigiamai vertinant mokinį ir mokytojui(-ams) baudžiant mokinį pažymiu už netinkamą elgesį ar veiklą yra ribojama mokinio teisė į nešališką mokymosi pasiekimų įvertinimą realizavimas.

Ketvirtadalis (kartais 23,2 proc. ir dažnai 24,1 proc.) mokinių pripažįsta, kad jų ir *mokytojo(-ų) požiūriai į įvairius dalykus yra skirtingi*. Mokinių ir mokytojo(-ų) požiūriai nesutampa kai mokytojas(-iai) reikalauja mokinių dėvėti uniformą, o pastarieji tam prieštarauja, kai mokiniai mano, kad jiems tam tikrų žinių gyvenime neprireiks, bet mokytojai laikosi atvirkštinės nuomonės. O penktadalis (20,7 proc.) mokinių tvirtina, kad kartais *mokytojas(-iai) varžo jų savarankiškumą neatsižvelgę į pačių mokinių nuomonę* tokiais būdais: neleidžia mokiniams patiems apsispręsti, nurodinėja ką mokinys turi daryti, kaip elgtis. Galima teigti, kad, mokytojas(-iai) nerealizuoja mokinio teisės į nuomonės, pažiūrų ir minties laisvę.

Ne didelė dalis, vienuoliktadalis (9,5 proc.), apklaustųjų mokinių pažymėjo, kad kartais *mokytojas(-iai) kritikuoja jų išvaizdą* (šukuoseną, drabužius ir kt.). Taigi, mokinio išvaizdos kritikavimas leidžia manyti, kad gali būti terpė, kai ribojama mokinio teisė į nediskriminavimą.

Apibendrinant mokytojo(-ų) elgesį, kuris riboja mokinio teisių realizavimą, mokinių nuomone, galima teigti, kad labiausiai yra nerealizuojama mokinio teisė pagal savo gebėjimus ir poreikius mokytis mokykloje, savarankiškai mokytis ir įgyti išsilavinimą, mokinio teisė gauti geros kokybės švietimą, mokinio teisė mokytis savitarpio pagarba grįstoje, psichologiškai dvasiškai ir fiziškai saugioje aplinkoje. Iki šiolei susiduriama su mokinio teisės realizavimo ribojimu į nešališką mokymosi pasiekimų įvertinimą, su mokinio teisės realizavimo ribojimu į nuomonės, pažiūrų ir minties laisvę. O mokytojo(-ų) kritikavimas dėl mokinio išvaizdos, sudaro terpę nerealizuoti mokinio teisę į nediskriminavimą.

Tyrimo rezultatų analizė atskleidė, koks mokinių elgesys, kuris riboja mokinio pareigų realizavimą, mokinių nuomone, pasireiškia dažniausiai (žr. 5 lentelė).

5 lentelė. Mokinių elgesys, kuris riboja mokinio pareigų realizavimą (proc.)

Mokinio pareiga	Pareigos pažeidimo apraška	Dalis mokinių, pažymėjusių atsakymą kartais/dažnai	
		Kartais (proc.)	Dažnai (proc.)
Laikytis mokinio elgesio normų	Nėra nuoširdus su mokytoju(-ais) (ką nors nuslepia, nesako to, ką galvoja)	23,2 proc.	27 proc.
	Neįvertina mokytojo(-ų) (nepastebi pastangų, nemato teigiamų savybių)	16,2 proc.	5,4 proc.
Stropiai mokytis	Neįdeda pastangų į mokslus (kalba per pamokas, nedaro paskirtas užduotis)	16,2 proc.	7,1 proc.
Lankyti mokyklą	Praleidinėja pamokas be pateisinamos priežasties	4,6 proc.	2,5 proc.
Gerbti mokytojus ir kitus mokyklos bendruomenės narius, nepažeisti jų teisių ir teisėtų interesų	Užgaulioja mokytoją(-us) (erzina, trukdo, nepaklūsta)	2,5 proc.	0,4 proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis tyrimo duomenimis

Atlikta tyrimo rezultatų analizė (žr. 5 lentelė) atskleidė, kad dažniausiai, net pusę mokinių (42,4 proc.) nesilaiko mokinio elgesio normų. Ketvirtadalis (27 proc.) apklaustųjų mokinių teigia, kad dažnai *nėra nuoširdus su mokytoju(-ais)*, nuo jų ką nors nuslepia, nesako tai, ką galvoja. O šeštadalis (16,2 proc.) apklaustųjų mokinių teigia, kad kartais *neįvertina mokytojo(-ų)*, nepastebi jų pastangų, nemato mokytojo(-ų) teigiamų savybių. Galima teigti, kad toks mokinio elgesys, kai

mokinys nėra nuoširdus su mokytoju(-ais) ir neįvertina mokytojo(-ų), riboja mokinio pareigos laikytis mokinio elgesio normų realizavimą ir paskatina konfliktą tarp mokinio ir mokytojo.

Tyrimas atskleidė, kad šeštadalis (16,2 proc.) apklaustųjų mokinių kartais *neįdeda pastangų į mokslus*, kalbasi per pamokas, nedaro mokytojo(-ų) paskirtų užduočių. Galima teigti, kad toks mokinių elgesys, kai neįdeda pastangų į mokslus, riboja mokinio pareigos stropiai mokytis realizavimą.

Tyrimas leidžia pamatyti, kad tik nedidelė dalis (4,6 proc.) apklaustųjų mokinių kartais *praleidinėja pamokas be pateisinamos priežasties ir užgaulioja mokytoją(-ų)* erzindami, trukdydami, nepaklūsdami. Galima teigti, kad mokiniai stengiasi laikytis šių dviejų pareigų: lankyti mokyklą ir gerbti mokytojus ir kitus mokyklos bendruomenės narius, nepažeisdami jų teisių ir teisėtų interesų.

Apibendrinant mokinių elgesį, kuris riboja mokinio pareigų realizavimą, mokinių nuomone, galima teigti, kad mokiniams sunkiai sekasi laikytis mokinio elgesio normų ir stropiai mokytis. Tačiau mokiniai atsakingai lanko mokyklą ir gerbia mokytojus bei kitus mokyklos bendruomenės narius, nepažeidžia jų teisių ir teisėtų interesų.

Tyrimo metu buvo teirautasi mokinių kaip dažnai jie konfliktuoja su mokytojais. Pasirodo mokiniai su mokytojais dažnai nekonfliktuoja. Aštuntadalis (12,9 proc.) apklaustųjų mokinių atsakė, kad kartais (t.y. kelis kartus per mėnesį) konfliktuoja su mokytojais. Kartą per savaitę konfliktas pasireiškia dar mažesniai mokinių daliai (4,1 proc.). O labai dažnai, kiekvieną dieną, tik keletas mokinių (1,77 proc.) patiria konfliktus su mokytoju(-ais). Siekiant nustatyti ar šis pasiskirstymas susijęs su amžiumi, ar statistiškai reikšmingai koreliuoja, buvo taikomas Chi kvadrato (*Chi-Square*) kriterijus. Pusę (50 proc.) 10 m. mokinių neatsakė kaip dažnai vyksta tarp jų ir mokytojo(-ų) konfliktai ir pusę mokinių (50 proc.) atsakė, kad dažnai vyksta tarp jų ir mokytojo(-ų) konfliktai.

11 m. mokiniai skirtingai atsakė į šią klausimą, nei 10 m. mokiniai. 11 m. 12,1 proc. mokinių visiškai neatsakė į klausimą. 42,4 proc. 11 m. mokinių atsakė, kad jie niekada nekonfliktuoja su mokytoju(-ais), 21,2 proc. - retai (kartą per mėnesį), 18,2 proc. - kartais (kelis kartus per mėnesį), 4,5 proc. - dažnai (kartą per savaitę) ir tik 1,5 proc. - labai dažnai (kiekvieną dieną) konfliktuoja su mokytoju(-ais).

13,2 proc. 12 m. mokinių visgi neatsakė į šią klausimą. Tačiau pusę (50,9 proc.) šio amžiaus mokinių atsakė, kad jie niekada nekonfliktuoja su mokytoju(-ais). 22,6 proc. mokinių

atsakė, kad jie retai (kartą per mėnesį), 7,5 proc. - kartais (kelis kartus per mėnesį), 3,8 proc. - dažnai (kartą per savaitę) ir 1,9 proc. - labai dažnai (kiekvieną dieną) konfliktuoja su mokytoju(-ais).

13 m. 16,1 proc. mokinių neatsakė į šią klausimą. 37,5 proc. mokinių teigia, kad niekada, 33,9 proc. - retai (kartą per mėnesį), 10,7 proc. kartais (kelis kartus per mėnesį) ir 3,6 proc. dažnai (kartą per savaitę) konfliktuoja su mokytoju(-ais). Nei vienas šio amžiaus mokinių labai dažnai (kiekvieną dieną) nekonfliktuoja.

14 m. 34,7 proc. mokinių atsakė, kad jie niekada nekonfliktuoja, o 46,9 proc. retai (kartą per mėnesį) konfliktuoja su mokytoju(-ais). Kartais (kelis kartus per mėnesį) 16,3 proc. 14 m. amžiaus mokinių konfliktuoja, o tik 2 proc. mokinių dažnai (kartą per savaitę) konfliktuoja su mokytoju(-ais). Nei vienas 14 m. mokinių nekonfliktuoja su mokytoju(-ais) labai dažnai (kiekvieną dieną).

36,4 proc. 15 m. mokinių teigia, kad jie niekada nekonfliktuoja su mokytoju(-ais), o 27,3 proc. mokinių teigia, kad jie konfliktuoja retai (kartą per mėnesį). Po lygiai išsiskirstė kartais (kelis kartus per mėnesį) 9,1 proc. ir dažnai (kartą per savaitę) 9,1 proc. mokinių, konfliktuojančių su mokytoju(-ais). O 18,2 proc. mokinių teigia, kad jie labai dažnai (kiekvieną dieną) konfliktuoja su mokytoju(-ais).

Apibendrinant mokinių konfliktą su mokytoju(-ais) dažnumą, galima teigti, kad tarp šių subjektų konfliktas vyksta tik kartais (t.y., kelis kartus per mėnesį). Tačiau jeigu žiūrėti į konkretų mokinių amžių ir konflikto dažnumą su mokytoju(-ais), pastebima, kad net pusę 10 m. amžiaus mokinių dažnai (kartą per savaitę) konfliktuoja. Didesnė dalis 11 m. amžiaus mokinių niekada nekonfliktuoja, o jeigu ir įvyksta konfliktai, tai jie retai (kartą per mėnesį) būna. Pusę 12 m. amžiaus mokinių niekada nekonfliktuoja su mokytoju(-ais), o kita dalis konfliktuoja tik retai (kartą per mėnesį). 13 m. amžiaus viena dalis mokinių niekada nekonfliktuoja, o kita dalis tik retai (kartą per mėnesį) konfliktuoja su mokytoju(-ais). 14 m. mokiniai retai (kartą per mėnesį) konfliktuoja, o 15 m. mokiniai stengiasi nekonfliktuoti su mokytoju(-ais), bet jeigu įvyksta konfliktas, tai vieni retai (kartą per mėnesį), o kiti labai dažnai (kiekvieną dieną) konfliktuoja. Taigi, galima teigti, kad dažnai (kartą per savaitę) 10 m. mokiniai konfliktuoja su mokytoju(-ais) ir 15 m. amžiaus mokiniai, nors ne mažai jų stengiasi nekonfliktuoti, bet yra mokinių, kurie labai dažnai (kiekvieną dieną) konfliktuoja su mokytoju(-ais).

Kiekvienas konfliktas turi savo tam tikrą sprendimo būdą. Dėl to tyrimo metu siekta nustatyti, kokią sprendimo strategiją labiausiai pasirenka mokiniai konflikto metu su mokytoju(-ais) (žr. 6 lentelė).

6 lentelė. Mokinių su mokytoju(-ais) konflikto sprendimo būdai ir jų dažnis (proc.)

Mokinių sprendimo būdų strategijos	Konfliktiško elgesio sprendimo apraiškos	Dalis mokinių, pažymėjusių atsakymą kartais/dažnai	
		Kartais (proc.)	Dažnai (proc.)
Ieško sprendimo	Kartu su mokytoju(-a) ieško sprendimo būdų (kalbasi, aptaria galimybes)	26,1 proc.	11,6 proc.
Kreipiasi pagalbos į kitus	Kreipiasi į klasės auklėtoją prašant padėti išspręsti konfliktą	19,5 proc.	9,5 proc.
	Kreipiasi į tėvus prašant padėti išspręsti konfliktą	21,6 proc.	12,9 proc.
	Kreipiasi į pagalbos specialistus (soc. pedagogą, psichologą) prašant padėti išspręsti konfliktą	7,9 proc.	2,5 proc.
	Kreipiasi į administraciją prašant padėti išspręsti konfliktą	7,9 proc.	-
	Kreipiasi į savo bendraamžius patarimo išspręsti konfliktą	27,8 proc.	13,7 proc.
	Pasinaudoja mediacijos metodu (kuomet mokinys ir mokytojas(-a) diskutuoja apie problemą, ieško kaip ją išspręsti, o trečioji nesuinteresuotoji šalis, tarpininkas, neleidžia jiems nukrypti nuo konflikto sprendimo)	11,2 proc.	2,9 proc.
Nusileidžia	Pasitraukia iš konflikto (nesiginčioja, palieka ramybėje)	32 proc.	20,3 proc.
	Pravirksta	11,2 proc.	5 proc.
	Dabar nieko nedaro, bet vėliau esant progai „atsilygina“ (keršto planas)	11,6 proc.	7,1 proc.
Kovoja veiksmu	Tyčia trukdo per pamoką (kalbasi, komentuoja)	3,7 proc.	2,9 proc.
	Gadina mokytojui priklausantį daiktą (braižo suolą, ištepia sieną)	-	2,1 proc.
	Nepaklūsta (atsisako vykdyti mokytojo pavestų užduočių)	5,4 proc.	1,2 proc.
	Pakelia balsą (šaukia)	7,5 proc.	4,1 proc.
	Pagrasina	3,3 proc.	2,9 proc.
	Pasako ką užgaulaus (kritikuoja, nusikeikia)	5 proc.	2,9 proc.
	Praneša apie mokytojo elgesį (Kam?.....)	17 proc.	12,9 proc.
Vengia	Stengiasi negalvoti apie situaciją (bando pamišti)	18,7 proc.	26,1 proc.
	Vengia bendrauti (nelanko pamokų)	4,6 proc.	3,3 proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis tyrimo duomenimis

Remiantis tyrimo duomenimis (6 lentelė) net septintadalis (41,2 proc.) mokinių konflikto metu su mokytoju(-ais) dažnai **kreipiasi pagalbos į kitus asmenis**, o devintadalis (11,6 proc.) mokinių dažnai **bando ieškoti sprendimo** konflikto metu. Ketvirtadalis (29 proc.) mokinių dažnai pasirenka **kovos veiksmų** strategiją. 32,4 proc. apklaustųjų mokinių, konflikte su mokytoju(-ais),

dažnai pasirenka **nusileidimo strategiją**. O **vengimo strategiją** dažnai pasirenka tik 29,4 proc. apklaustųjų mokinių.

Duomenų analizė atskleidė, kad ketvirtadalis (26,1 proc.) mokinių kartais konfliktą sprendžia **ieškodami sprendimo būdų kartu su mokytoju(-a)** (kalbasi, aptaria galimybes).

Tenka pripažinti, kad ketvirtadalis (27,8 proc.) mokinių kartais **kreipiasi pagalbos** būtent *į savo bendraamžius patarimo išspręsti konfliktą* su mokytoju(-ais). Pastebėta, kad po lygiai, penktadalį, mokinių, kartais kreipiasi pagalbos *į tėvus* (21,6 proc.) ir *į klasės auklėtoją* (19,5 proc.) prašydami padėti išspręsti konfliktą. Tai reiškias, kad visgi tėvai ir klasės auklėtoja užima svarbų vaidmenį mokinių gyvenime šiame amžiaus tarpsnyje. *Mediacijos metodu* (kuomet mokinys ir mokytojas(-a) diskutuoja apie problemą, ieško kaip ją išspręsti, o trečioji nesuinteresuotoji šalis, tarpininkas, neleidžia jiems nukrypti nuo konflikto sprendimo) kartais pasinaudoja apie devintadalis (11,2 proc.) apklaustųjų mokinių, bet dažnai (2,9 proc.) mokiniai neaktyviai naudojami šiuo sprendimo būdu. O juk reminatis mokslininkė A. Petruolytė (2004) mediacija ne tik lavina problemų sprendimo įgūdžius, tačiau lavina bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžius. Mažiausiai mokiniai kreipiasi pagalbos *į pagalbos specialistus (socialinį pedagogą, psichologą) ir į administraciją*, kad padėtų išspręsti jų ir mokytojo(-ų) konfliktą.

Tyrimo duomenys atskleidė, kad trečadalis (32 proc.) mokinių kartais net *pasitraukia iš konflikto* (nesiginčioja, palieka mokytoją(-us) ramybėje). Devintadalis (11,6 proc.) mokinių kartais tuo metu *nieko nedaro, bet vėliau esant progai „atsilygina“*, sukuria keršto planą bei kitas devintadalis (11,2 proc.) mokinių kartais net *pravirksta*. Tokius sprendimo būdus naudoja mokiniai pasirinkdami **nusileidimo** strategiją.

6-oje lentelėje matoma, kad mokiniai renkasi ir **kovos veiksmus** kai sprendžia konfliktą su mokytoju(-ais). Štai 5,4 proc. mokinių kartais *nepaklūsta* (atsisako vykdyti mokytojo pavestų užduočių), 3,7 proc. mokinių kartais *tyčia trukdo per pamoką* (kalbasi, komentuoja). Pastebėta, kad tik maža dalis mokinių, 2,1 proc., dažnai pasirenka *gadinti mokytojui priklausantį daiktą* (braižo suolą, ištepia sieną). Panašias tendencijas, mokinių kovos, jėgos, agresijos panaudojimą, konflikto sprendimo metu pastebėjo mokslininkės J. Sondaitė ir S. Vimoncienė (2009). O A. Petruolytė (2004) tokio konflikto sprendimo būdo panaudojimą vadina destruktiviu, kuris neskatina teigiamo ir pozityvaus bendravimo bei santykių kūrimo. Taip pat aštuntadalis mokinių (12,9 proc.) dažnai *praneša apie mokytojo(-ų) elgesį*, o kartais apie mokytojo(-ų) elgesį praneša tik šeštadalis mokinių (17 proc.). Mokiniai atviravo, kad jie apie mokytojo(-ų) elgesį labiausiai praneša tėvams ir klasės auklėtojui. 7,5 proc. mokinių kartais *pakelia balsą (šaukia) ant mokytojo(-ų)*, o dažnai tai daro tik

4,1 proc. apklaustųjų mokinių. Kartais (5 proc.) pasitaiko atvejų kai mokiniai *žodžiais užgauna* mokytoją(-us). Užgauliojimas pasireiškia kritikavimu ir nusikeikimu. Vis dar pastebima tendencija (3,3 proc.), kad mokiniai kartais išdrįsta *pagrasinti* mokytojui(-iems).

Trečdalis (29,4 proc.) apklaustųjų mokinių dažnai pasirenka **vengimo strategiją**. Dažnai ketvirtadalis (26,1 proc.), o kartais penktadalis (18,7 proc.) apklaustųjų mokinių *stengiasi negalvoti apie situaciją* (bando pamiršti). Tik labai maža dalis mokinių (kartais 4,6 proc. ir dažnai 3,3 proc.) vengia bendrauti su mokytoju(-ais), nelanko jų pamokų.

Apibendrinant mokinių su mokytoju(-ais) konflikto sprendimo būdų sklaidą, galima teigti, kad mokiniai pasirenka įvairius konflikto sprendimo būdus. Dažnai mokiniai kreipiasi pagalbos į savo bendraamžius, tada į tėvus ir į klasės auklėtoją, kad padėtų išspręsti konfliktą. Ne mažai mokinių pasirenka nusileidimo ir sprendimo ieškojimo kartu su mokytoju(-ais) strategiją. Mokiniai vis dar pasirenka ir kovojimo strategiją kai nepaklūsta, vengia bendrauti per pamoką, tyčia trukdo per pamoką. Pabrėžiama, kad mokiniui pasirinkus kovos veiksmų strategiją, jis gali net pakelti balsą ar pasakyti mokytojui(-ams) kažką užgaulaus ir dar labiau nebijo pagrasinti. Mokiniai pasirinkdami vengimo strategiją, stengiasi negalvoti apie situaciją (bando ją pamiršti) arba vengia bendrauti (nelanko pamokų).

Atlikus tyrimo analizę dėl mokytojo(-ų) elgesio, kuris riboja mokinių teisių realizavimą, mokinių nuomone, atlikus tyrimo analizę dėl pačių mokinių elgesio, kuris riboja pareigų realizavimą bei mokinių pasirenkamus konflikto sprendimo būdus, siekta sužinoti kokie dar būdai padėtų spręsti mokinio ir mokytojo(-ų) tarpusavio konfliktus (žr. 7 lentelė).

7 lentelė. Mokinių siūlomi konflikto su mokytoju(-ais) sprendimo būdai (proc.)

Konflikto sprendimo būdai	Dalis mokinių, pažymėjusių/nepažymėjusių atsakymą	
	Pažymėjo (proc.)	Nepažymėjo (proc.)
Klasės valandėlių metu organizuojami mokymai apie konfliktų sprendimo ir bendradarbiavimo gerinimo būdus	49,4 proc.	50,6 proc.
Per pamokas įvykusio konflikto sprendimas tą pačią dieną (po pamokos ar net per pamoką)	34 proc.	66 proc.
Popamokinės veiklos (būrelio) organizavimas, kur būtų galimybė mokytis konflikto sprendimo įgūdžių	16,2 proc.	83,8 proc.
Mediacijos metodo taikymo plėtimas mokykloje	19,1 proc.	80,5 proc.
Mokinių atsakymai	-	-

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis tyrimo duomenimis

Analizuojant 7-os tyrimo lentelės duomenys, pastebėta, kad mokinių nuomonės išsiskirstė skirtingai dėl to, kas dar galėtų padėti spręsti konfliktus. Apie pusę (49,4 proc.) apklaustųjų mokinių teigia, kad vienas iš konflikto sprendimo būdu - **klasės valandėlių metu organizuojami mokymai apie konfliktų sprendimo ir bendradarbiavimo gerinimo būdus**. Tačiau kita pusė (50,6 proc.) mokinių dalis su tuo nesutinka. Trečdalis (34 proc.) mokinių mano, kad kitas sprendimo būdas būtų, jeigu **per pamokas įvykusio konflikto sprendimas įvyktų tą pačią dieną (po pamokos ar net per pamoką)**. Nors mediacija dar mažai mokyklose taikoma, bet penktadalis mokinių (19,1 proc.) mano, kad **mediacijos metodo taikymo plėtimas mokykloje** galėtų būti vienas iš konflikto sprendimo būdų. **Popamokinės veiklos (būrelio) organizavimui, kur būtų galimybė mokytis konflikto sprendimo įgūdžių**, pritaria šeštadalis (16,2 proc.) mokinių.

Mokiniams buvo suteikta galimybė įrašyti ir savo atsakymą, kaip jie mano, kas dar padėtų spręsti jų ir mokytojų tarpusavio konfliktus. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad ne visi mokiniai pateikė atsakymą. Keli mokiniai mano, kad nėra konfliktų sprendimo būdų tarp mokinių ir mokytojų („Nemanau, kad pakankamai geras būdas spręsti mokinių ir mokytojų konfliktus“). Labiausiai mokiniai siūlo konstruktyvų konflikto sprendimo būdą - pokalbius. Tai gali būti individualūs pokalbiai su dalyko mokytoju arba pačiu auklėtoju („Atskirai kalbėti su to dalyko mokytoju ir savo auklėtoja/auklėtoju“, „Reikėtų pasikalbėti dviese su mokytoju“, „Pasikalbėjimas su auklėtoja“), pokalbiai su tėvais („Pasisakymas tėvams ir jie man padės“, „Paklausiu mamos ką man daryti“), pokalbiai su pačios klasės mokiniais („Kalbėtis klasėje su visais“). Kai kurie mokiniai siūlo apskritai nekreipti dėmesio į mokinių ir mokytojų tarpusavio konfliktus, nereikšti savo nuomonės („Dėmesio nekreipimas“, „Palikti viską ramybėje ir viskas“, „Nesakyti nuomonių tiek mokytojui, tiek mokiniui“). Mokiniai neatmeta galimybės pakeisti mokytoją. Jų nuomone, atleidus „blogą“ mokytoją, galima pakeisti į „gerą“ mokytoją („Ieškojimas geresnių mokytojų, o blogų atleidimas“, „Pakeisti mokytoją“).

Mokinių nuomone, užklasinės veiklos, pavyzdžiui, dalyvavimas ekskursijose, gali suartinti mokinius ir mokytojus („Daryti daugiau ekskursijų“). Labai svarbų dėmesį mokiniai kreipia į mokytojo etikos principų laikymąsi. Etikos principų laikymasis pasireiškia mokytojo balso nekėlimu prieš mokinį („Gal jei mokytojais nekeltų balso ir galėtumėm pasikalbėti po pamokų(-os)“), mokinio nekritikavimu („Mokytojams paaiškinti dalykus, kad nereikia kritikuoti vaikų“). Mokiniai mano, kad turi būti mokytojo supratingumas („Mokytojų supratingumas <...>“) ir įdomesnių pamokų vedimas („Mokytojų <...> ir įdomesnių pamokų vedimas, nes dauguma dalykų mums tiesiog gali neprireikti ateityje, o mokytojai reikalauja, kad visi mokėtų būtent tą mokomą

dalyką"). Ne mažai mokinių pritaria, kad mokytojams reikia mokymų, ypač tokių mokymų, kurie skatintų mokytojus būti kūrybiškais („*Padėtų mokymai apie tai*“, „*Pamokyti mokytojus būti kūrybiškesniais*“).

Mokiniai siūlo daryti įvairias veiklas mokykloje, pavyzdžiui, skaitymus („*Mokykloje galėtų atsirasti skaitymai <...>*“) ir meditacijas su gyvūnais („*Mokykloje galėtų atsirasti <...> meditacijos su gyvūnais*“). Taip pat mokiniai neatmeta galimybės kreiptis į pagalbos specialistus mokykloje, ypač į socialinį pedagogą, kartu su mokytoju, su kuriuo konfliktuoja („*Po pamokų tą pačią dieną einame pas socialinę pedagogę*“). Geriausia kreiptis tą pačią dieną, kai įvyksta konfliktas. Kiti mokiniai mano, kad geriausia niekur nesikreipti, o tiesiog pakeisti aplinką, pavyzdžiui, eiti į būrelį ir jame nusiraminti („*Eiti į būrelį ir nusiraminti*“). Dar kiti mokiniai mano, kad būtų labai gerai, jeigu mokytojai didesnę dėmesį kreiptų į problemų sprendimą („*Mokytojai skirtų daugiau dėmesio problemoms, o ne „Aš augu“ lapo pildymui*“), o ne į kitas veiklas, kurios neskatina mokinių ir mokytojų tarpusavio konfliktų sprendimą. Mokiniai įsitikinę, kad mokytojai turi daugiau galios nei mokiniai, todėl mano, kad geriausia būtų spręsti jų tarpusavio konfliktus už mokyklos ribų, kur visi būtų lygūs („*Niekas negali padėti, nes mokytojai visada turės aukštesnę statusą mokykloje, todėl reikalus reikia išspręsti už mokyklos zonų, kur visi lygūs*“).

Apibendrinant galima teigti, kad vieni mokiniai galvoja, jog mokinio ir mokytojo(-ų) tarpusavio konfliktus padėtų spręsti jeigu klasės valandėlių metu būtų organizuojami mokymai apie konfliktų sprendimo ir bendradarbiavimo gerinimo būdus. Antri mano, jog tinkamiausia būtų, jeigu per pamokas įvykusio konflikto sprendimas įvyktų tą pačią dieną (po pamokos ar net per pamoką). Tik mažai mokinių sutinka, jog būtų organizuojamos popamokinės veiklos (būreliai), kurių metu mokytusi konflikto sprendimo įgūdžių. Suteikus mokiniams įrašyti savo nuomonę, pastebėta, jog mokiniai turi įvairių pasiūlymų. Mokiniai mano, kad vienas iš geresnių ir konstruktyvesnių sprendimo būdų yra pokalbiai: individualūs su mokytoju(-ais) dalykininku(-ais) arba auklėtoju, pokalbiai su tėvais ir pokalbiai su klasės mokiniais. Kitas būdas labiau siejamas su mokytojo etikos principų laikymusi. Yra mokinių, kurie mano, jog pakeitus, atleidus iš darbo mokytoją, visos problemos, tame tarpe ir konfliktai, išsispręs.

Tyrimo anketinėje apklausoje (2 PRIEDAS) atviru klausimu buvo klausiama mokinių, kokios jų teisės yra įgyvendinamos mokykloje ir tuo pačiu ar mokiniai žino, kokias teises jie turi. Pažymėtina, kad ne visi mokiniai atsakė į šią atvirą klausimą. Atsakę mokiniai mano, kad apskritai **nėra įgyvendinamos jų teisės mokykloje**, nes tokią mintį skiepija patys mokytojai („*Beveik*

jokios"; „*Jokios, nes mokytojai nežino visus norus ir mokytis, ir normaliai bendrauti*“; „*Mokytojai mano, kad mes neturim teisių*“; „*...Neįsivaizduoju*“; „*Patikėkit nežinau <...>*“) ir kt. Vadinasi, galima teigti, kad ne visi mokiniai žino savo kaip mokinio teises.

Visgi ne mažai mokinių įvardino, kad jie turi **teisę į mokslą**, niekas jiems nedraudžia mokytis, gauti išsilavinimą ir net kartu su mokytojais mokinsys gali aptarti savo mokymosi galimybes („*<...> galiu mokytis*“; „*<...> su kiekvienais mokytojais aptariame mano galimybes, sugebu susitarti*“; „*Gavau teisę mokytis*“; „*Teisė į mokslą <...>*“; „*Mokytis iki 16 m. <...>*“ ir kt.). Atkreiptinas dėmesys, kad Švietimo įstatyme (2011) reglamentuojama mokinio teisė pagal savo gebėjimus ir poreikius mokytis mokykloje, savarankiškai mokytis ir įgyti išsilavinimą, kvalifikaciją. Taip pat teisę į mokslą reglamentuoja LR VTAPI (2019) 8 straipsnis.

Kitą svarbų akcentą mokiniai pažymėjo, kad jie turi **teisę gauti pagalbos specialistų pagalbą** ir turi **teisę teikti pagalbą aplinkiniams**. Labiausiai mokiniai nurodė, kad gauna pagalbą iš visuomenės sveikatos priežiūros specialistės („*Atkreipia dėmesį į mano sveikatą*“; „*Galbūt teisė į medicininę apžiūrą (pas mokyklos seselę)*“; „*Sveikatos priežiūros teisė <...>*“; „*<...> seselės pagalba*“) ir socialinės pedagogės („*Gaunu <...> pagalbą (socialinės pedagogės)*“; „*Gaunu socialinę pagalbą*“). O jų pačių teikiama pagalba aplinkiniams, apima pagalbą kitiems mokiniams ir mokytojams („*<...> ir padėti vienas kitam*“; „*<...> padėti kitiems, daryti namų darbus*“; „*Padedu draugams, mokytojams*“). Tai rodo, kad mokiniai žino savo teisę į psichologinę, specialiąją pedagoginę, socialinę pedagoginę pagalbą, sveikatos priežiūrą mokykloje, kuri reglamentuojama Švietimo įstatyme (2011).

Mokiniai žino, kad jie turi **teisę pasirinkti dorinį ugdymą (etiką arba tikyba)** („*Pasirinkti etiką ar tikyba*“; „*<...> galiu pasirinkti etiką arba tikyba*“; „*Teisė rinktis etiką ar tikyba*“). Vadinasi, mokiniai žino Švietimo įstatyme reglamentuojama (2011) teisę, kad sulaukęs 14 metų, mokinsys gali savarankiškai pasirinkti dorinio ugdymo (tikybos arba etikos) programą.

Ne mažai mokinių įvardijo, kad jie turi **teisę išreikšti savo nuomonę**, aplinkiniai šią nuomonę išklauso ir niekas šios teisės nebando varžyti („*Galima išsakyti savo nuomonę <...>*“; „*Išklausoma mano nuomonė <...>*“; „*Išreikšti savo nuomonę*“; „*Išsakyti savo nuomonę*“; „*Mano kaip mokinio nuomonė*“; „*<...> ir mokytoja leidžia išsireikšti*“; „*<...> nuomonės reiškimas <...>*“; „*Laisvė save išreikšti*“; „*<...> saviraiška*“; „*Teisė į savo nuomonę*“). Tai rodo, kad mokiniai žino, jog turi laisvę reikšti savo nuomonę, pažiūras ir mintis, kuri reglamentuojama Konvencijoje (1992).

Kai kurie mokiniai tvirtina, kad mokykloje įgyvendinama **teisė į pagarbą**. Teisė į pagarbą apima ne tik pagarbą sau, tačiau pagarbą kitiems bendruomenės nariams, fizinio, psichologinio ir kt. smurto nenaudojimą. Taip pat sulaukiamas ir grįžtamasis ryšys, kai suaugusieji rodo pagarbą patiems mokiniams („*Kad negalima muštis, keiktis ir t.t.*“; „*Kad reikia elgtis pagarbiai <...>*“; „*Pagarbiai elgtis su kitais*“; „*Būti paklusnus*“; „*Būnu ramus*“; „*Neįžeidinėjimas*“; „*Netrugdyti žmonėms*“). Vadinasi, mokiniai žino Švietimo įstatyme reglamentuojama (2011) teisę mokytis savitarpio pagarbą grįstoje, psichologiškai, dvasiškai ir fiziškai saugioje aplinkoje, turėti higienos reikalavimus atitinkančius mokymosi krūvį ir aplinką.

Mokiniai pažymi, kad jie turi **teisę dėvėti mokyklinę uniformą** („*<...> dėviu tinkamą uniformą*“; „*Uniforma*“) ir taip pat nėra varžoma jų **teisė pasirinkti kokią aprangą dėvėti tam tikrą dieną** („*<...> penktadieniais rengtis kaip nori*“).

Analizuojant mokinių atsakymus dėl jų teisių įgyvendinimo, mokiniai mini, kad jie turi **laisvės teisę**, t. y. turi laisvos kalbos teisę („*Laisvos kalbos teisė*“; „*Laisvos kalbos*“) ir bendravimo laisvę („*<...> leidimas bendrauti tarpusavyje*“; „*Būti su draugais <...>*“). Taip pat mokiniai mano, kad jie turi **teisę į savarankiškumą** („*Savarankiškumas*“).

Apibendrinant mokinių nuomonę apie jų teisių įgyvendinimą mokykloje, galima teigti, kad mokiniai žino, jog jie turi teisę gauti mokslą, teisę išreikšti savo nuomonę, teisę gauti pagalbos specialistų pagalbą mokykloje, taip pat turi teisę pasirinkti dorinį ugdymą (etiką arba tikybą). Mokiniai pabrėžė, kad jie turi teisę į pagarbą, t. y. kad su jais elgtųsi pagarbiai ir jie patys su mokyklos bendruomeniais nariais turi elgtis pagarbiai. Kiti mokiniai teigė, kad jie neturi teisių mokykloje, nes būtent toks yra mokytojų požiūris, kad mokiniai neturi teisių. Mokiniai minėjo, kad jie turi teisę dėvėti mokyklinę uniformą, tačiau tokia teisė nėra reglamentuojama nacionaliniuose įstatymuose. Mokyklos uniformos dėvėjimo tvarka apibrėžiama mokyklos vidaus tvarkos taisyklėse.

Tyrimo anketinėje apklausoje (2 PRIEDAS) atviru klausimu siekta sužinoti mokinių nuomonę, kokias pareigas jie vykdo mokykloje ir tuo pačiu ar mokiniai žino, kokias pareigas, kaip mokinio, jie turi. Pažymėtina, kad ne visi mokiniai atsakė į šią atvirą klausimą. O dar keli mokiniai paminėjo, kad jie **nevykdo savo pareigų** („*Jokias*“; „*Nežinau, nieko <...>*“). Galima manyti, kad ne visi mokiniai tiksliai žino, kokios yra jų, kaip mokinių, pareigos mokykloje.

Tie, kurie atsakė į klausimą, minėjo, kad viena iš pagrindinių jų pareigų yra **mokyklos lankymas**, kuri apima dalyvavimą pamokoje („*Atėjimas į mokyklą*“; „*Atsirandu pamokoje, lankau*“).

ją“; „*Dažniausiai nepraleidžiu pamokų be reikalo <...>*“; „*Einu į mokyklą*“; „*Kaip kiekvieno mokinio <...> vaikštau į pamokas*“) ir nevelavimą į pamokas („*Nepraleidžiu pamokų <...>*“; „*<...> neveluoju <...>*“). Švietimos įstatymas (2011) taip pat nurodo, kad viena iš pareigų, kurią turi atlikti mokiniai, tai lankyti mokyklą. Vadinasi, mokiniai šią pareigą vykdo ir tuo pačiu žino, kad tai yra jų pareiga.

Labai didelis skaičius mokinių teigia, kad **mokytis** yra jų pareiga ir jie šią pareigą vykdo („*Mokytis*“; „*Mokaus*“; „*Kaip kiekvieno mokinio - mokausi <...>*“). Mokymasis apima namų darbų atlikimą ir darbą per pamokas („*Atlieku namų darbus*“; „*Darau namų darbus*“; „*<...> atsakingai dirbu namuose <...>*“; „*Ruošiu namų darbus <...>*“; „*<...> dirbu per pamoką*“; „*Darau klasės darbus*“; „*Rašau, darau užduotis <...>*“). Atkreiptinas dėmesys, kad LR VTAPI (2019) 8 straipsnyje aiškiai įvardinama, kad vaikas turi teisę mokytis, ne šią pareigą vykdyti, o turi teisę į tai. Tačiau Švietimo įstatymas (2011) reglamentuoja, kad mokinys privalo stropiai mokytis, vadinasi tai jo pareiga. B. Kairienė (2017) pabrėžė, kad mokytojai dažnai naudojami savo valdžia ir teigia mokiniams, kad mokytis yra jų pareiga. Vadinasi, mokytis - tai ne vaiko pareiga, o vaiko teisė.

Mokiniai pažymi, kad dar viena svarbi jų pareiga - **laikytis mokinio elgesio taisyklių** („*<...> laikausi mokinio elgesio taisyklių*“; „*<...> ir į pamoką ateinu pasiruošusi*“; „*Laikausi taisyklių*“; „*<...> laikausi mokinio taisyklių <...>*“). Mokinio elgesio taisyklių laikymasis susideda taip pat iš mokyklos turto negadinimo („*<...> elgiuosi tinkamai, negadinu mokyklos turto*“), konfliktų nekėlimu ir neįsitraukimu į juos („*Nelysti į kitų konfliktus*“; „*<...> nekonfliktuoju su žmonėmis*“), necenzūrinių žodžių neįsitarimu („*Nesikeikiu <...>*“), fizinio smurto nenaudojimu („*Nesimušu su niekuo*“) bei tinkamo elgesio propagavimu („*<...> drausmingai elgiuosi <...>*“). Laikytis mokinio elgesio taisyklių reglamentuoja ir Švietimo įstatymas (2011), jame teigiama, kad mokinys privalo laikytis mokinio elgesio normų. Vadinasi, mokiniai žino šią pareigą ir vykdo ją.

Atliekant tyrimo analizę pastebėta, kad **mokyklinės uniformos dėvėjimą** mokiniai taip pat laiko pareiga („*<...> dėviu uniformą*“; „*Dėviu uniformą*“; „*<...> nešioju uniformą <...>*“; „*Nešioju uniformą (kuri man nelabai patinka)*“; „*Stengiuosi dėvėti uniformą*“). Teorijoje jau buvo analizuojamos mokinio elgesio taisyklės ir juose mokyklinės uniformos dėvėjimas yra suprantama kaip mokinio pareiga. Šitas aspektas nėra tiesiogiai išryškintas, bet jeigu esi pareigingas, sąžiningas ir atsakingas mokinys, vadinasi turi nešioti mokyklinę uniformą (Kairienė, 2017). Jeigu mokiniai pasižymi šiomis savybėmis, vadinasi jie turi dėvėti mokyklinę uniformą ir supranta tai kaip savo pareigą.

Pagarbų elgesį sau ir kitiems mokyklos nariams mokiniai taip pat laiko kaip pareigą ir ją vykdo. Mokiniai patys elgiasi pagarbiai („*Būti mandagiai*“; „<...> *elgiuosi mandagiai, neišsišoku*“; „<...> *gerbiu save ir kitus*“), gerbia mokytoją(-us) („*Gerbiu kitus ir vertinu mokytojų darbą*“; „<...> *klausausi mokytojo*“; „<...> *netrukdu mokytojams*“; „*Išklausau mokytojo <...> nuomonės <...>*“; „<...> *stengiuosi klausytis mokytojų*“; „<...> *gerbiu mokytojus*“) ir pagarbiai elgiasi su kitais mokiniais („*Gražiai elgiuosi su klasiokais*“; „<...> *pagarbiai elgiuosi su <...> draugais*“; „*Išklausau <...> bendraklasių nuomonės <...>*“). Remiantis Švietimo įstatymu (2011), iš tiesu jame taip pat reglamentuojama, kad mokinys privalo gerbti mokytojus ir kitus mokyklos bendruomenės narius, nepažeisti jų teisių ir teisėtų interesų. Bet atkreiptinas dėmesys į tai, kaip minėjo B. Kairienė (2017), kad pagarba susideda ne iš vieno asmens, tai turi būti abipusis santykis. Mokinys pagarbiai elgiasi su mokytoju ir tuo pačiu mokytojas pagarbiai elgiasi su mokiniu. Juk mokinys gerbia ne tik mokytojus, bet ir kitus mokyklos bendruomenės narius ir labai svarbu, kad gerbia save patį.

Mokiniai anketinėje apklausoje minėjo, kad savo pareigą jie atlieka **vykdydami užklasines veiklas**. Į užklasių veiklų vykdymą įeina socialinių ir pilietinių valandų rinkimas („<...> *renku socialines pilietines valandas*“), popamokinės veiklos užimtumas („<...> *dalyvauju popamokinėje veikloje*“), organizacinių veiklų vykdymas („*Organizuoju renginius*“) ir atstovavimas („*Atstovauju savo klasei*“). Švietimo įstatymas (2011) reglamentuoja, kad mokinys turi teisę dalyvauti mokyklos savivaldoje. Taigi, suteikęs mokiniams tokią teisę, jie ją atlieka kaip pareigą.

Analizuojant tyrimo duomenys, pastebėta, kad **pagalbos teikimą** mokiniai vertina kaip savo pareigą. Jie padeda klases mokiniams, mokytojams, klases vadovams („<...> *ir padedu kitiems*“; „<...> *padedu*“; „<...> *draugam patariu*“; „*Padedu auklėtojais*“; „*Padedu draugams, mokytojams*“; „*Padedu mokytojams, klasiokams*“). Vadinasi, mokinių nuomone pagalbos teikimas yra jų pareiga, kurią jie turi vykdyti.

Keli mokiniai paminėjo, kad jie **atlieka visas pareigas, kurios priklauso mokiniui**, tačiau konkrečiai neįvardino, kokias būtent jie atlieka („*Beveik visas*“; „*Daugelį pareigų atlieku*“; „*Kurias reikia atlikti mokykloje*“; „*Kurios priklauso mokiniui*“; „*Viską*“; „*Visas (dauguma)*“). Taigi, mokiniai stengiasi atlikti visas savo kaip mokinio pareigas.

Apibendrinant mokinių nuomonę apie jų pareigų vykdymą mokykloje, galima teigti, kad mokiniai mano, kad viena iš svarbesnių pareigų jiems yra mokyklos lankymas, kuris reglamentuojamas ir teisės akte. Toliau mokiniai įsitikinę ir tvirtina, kad mokytis irgi yra jų pareiga, nors iš tiesų, LR VTAPI reglamentuoja, kad mokinys turi teisę į mokslą. Taip pat mokinių pareiga

yra laikytis mokinio elgesio taisyklių, pagarbiai elgtis su mokyklos bendruomenės nariais. Daugelį mokinių mano, kad mokyklinės uniformos dėvėjimas taip pat yra jų pareiga, nes to reikalauja mokyklos mokinio elgesio taisyklės. Tačiau nacionaliniai teisės aktai apie tai nieko nerašo, kad mokyklinės uniformos dėvėjimas yra mokinio pareiga. Užklausinės veiklos vykdymas labiau siejamas su tuo, kad mokinys turi teisę į tai, tačiau patys mokiniai mano, kad tai jų pareiga. Pagalbos teikimą aplinkiniams mokiniai irgi supranta kaip savo pareigą.

Siekiant nustatyti ar kintamieji priklauso vienas nuo kito buvo atlikta koreliacinė analizė (*Correlation analysis*). Statistinio ryšio (koreliacijos) stiprumą galima įvertinti tik koreliacijos koeficientais. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad koreliacijos koeficientas neparodo, kuris kintamasis yra priežastis, kuris pasekmė, o tik nustato, ar kintamųjų kitimas yra susietas. Kiekybinių kintamųjų tiesiniam ryšiui įvertinti buvo skaičiuojama pagal *Pirsono (Pearson)* koreliacijos koeficientą (Bilevičienė, Jonušauskas, 2011). Taip pat *Pirsono* koreliacijos koeficientas rodo dviejų kintamųjų ryšio savybes, t. y. ryšio stiprumą ir ryšio kryptį (Bekešienė, 2015).

Norint įvertinti ar tarp mokinio konflikto su mokytoju(-ais) ir konflikto priežasčių vyksta koreliacija buvo atlikta *Pirsono* koreliacijos analizė (žr. 8 lentelė).

8 lentelė. Mokinio konflikto su mokytoju(-ais) ir konflikto priežasčių priklausomybė

Mokinio konfliktas su mokytoju(-ais)	Reikšmės dydis (<i>p</i>)	Koreliacijos koeficientas (<i>r</i>)
Konflikto priežastis		
Mokytojas(-iai) neįdomiai aiškina temą (dėsto tik vadovėlio medžiagą, nepateikia suprantamų pavyzdžių)	<i>p</i> =0,000	<i>r</i> =0,281**
Mokytojas(-iai) užduoda per daug užduočių (mokinys nespėja, negali jų visų atlikti)	<i>p</i> =0,000	<i>r</i>=0,350**
Mokytojas(-iai) neigiamai vertina mokinį (nepastebi mokinio pastangų)	<i>p</i> =0,000	<i>r</i>=0,316**
Mokytojas(-iai) šiurkščiai elgiasi su mokiniu (įžeidžia mokinį, pravardžiuoja, grasina, baudžia fizinėmis bausmėmis)	<i>p</i> =0,000	<i>r</i>=0,360**
Mokytojas(-iai) nepaiso mokinio gebėjimų (nepateikia individualių užduočių, nekreipia dėmesio į mokinio pažangą)	<i>p</i> =0,000	<i>r</i> =0,279**
Mokytojas(-iai) baudžia mokinį pažymiu už netinkamą elgesį ar veiklą	<i>p</i> =0,000	<i>r</i>=0,338**
Mokytojas(-iai) varžo mokinio savarankiškumą (neleidžia pačiam apsispręsti, nurodinėja, ką mokinys turi daryti, kaip turi elgtis, neatsižvelgęs į mokinio nuomonę)	<i>p</i> =0,000	<i>r</i>=0,388**
Mokytojas(-iai) kritikuoja mokinio išvaizdą (šukuoseną, drabužius ir kt.)	<i>p</i> =0,002	<i>r</i> =0,203**
Mokytojo(-ų) požiūriai į įvairius dalykus yra skirtingi nei mokinio (pvz., mokytojas reikalauja, kad mokinys dėvėtų mokyklinę uniformą, o mokinys tam prieštarauja; mokinys mano,	<i>p</i> =0,000	<i>r</i>=0,369**

kad tam tikrų žinių jam gyvenime neprireiks, o mokytojas mano, kad prireiks)		
Mokytojas(-iai) nepadedą mokiniui (kai mokiniui nesiseka mokytis, kai turi bendravimo problemų)	$p=0,002$	$r=0,196^{**}$
Mokytojas(-iai) nesugeba tinkamai išspręsti savo ir mokinio tarpusavio konflikto (konfliktas užsitęsia, atsiranda priešškumas tarp mokinio ir mokytojo)	$p=0,000$	$r=0,341^{**}$
Mokytojas(-iai) būna nedrausmingas(-i) (pvz., vėluoja, kalbasi telefonu per pamoką)	$p=0,000$	$r=0,314^{**}$
Mokinys nėra nuoširdus su mokytoju(-ais) (ką nors nuslepia, nesako to, ką galvoja)	$p=0,000$	$r=0,324^{**}$
Mokinys neįvertina mokytojo(-ų) (nepastebi pastangų, nemato teigiamų savybių)	$p=0,001$	$r=0,211^{**}$
Mokinys neįdeda pastangų į mokslus (kalba per pamokas, nedaro paskirtas užduotis)	$p=0,000$	$r=0,247^{**}$
Mokinys praleidinėja pamokas be pateisinamos priežasties	$p=0,001$	$r=0,214^{**}$
Mokinys užgaulioja mokytoją(-us) (erzina, trukdo, nepaklūsta)	$p=0,000$	$r=0,301^{**}$

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis tyrimo duomenimis

Analizuojant 8-oje lentelėje pateiktą kintamųjų koreliaciją, pirmiausia buvo analizuojamos mokytojo netinkamo elgesio priežastys. Kaip matome iš pateiktos 8-os lentelės, didžiąją dalį reikšmės dydį sudaro $p=0,000$. Todėl galima teigti, kad mokinio konflikto su mokytoju(-ais) ir konflikto priežasčių, kuomet netinkamai elgiasi mokytojas, statistiškai reikšmingai koreliuoja, nes $p<0,01$. Tačiau pastebima, kad mokinio konflikto su mokytoju(-ais) ir dviejų konflikto priežasčių, kuomet netinkamai elgiasi mokytojas: mokytojas(-ai) kritikuoja mokinio išvaizdą ir mokytojas(-iai) nepadedą mokiniui, reikšmės dydis yra $p=0,002$, bet ir šie kintamieji statistiškai reikšmingai koreliuoja, nes $p<0,01$. Pastebėta, kad visų kintamųjų koreliacijos koeficientas (r) yra teigiamas. Didžiausias iš visų matomų koreliacijos koeficientų yra tarp mokinio konflikto su mokytoju(-ais) ir mokytojo(-ų) mokinio savaranakiškumo varžymo ($r=0,388$), mokytojo(-ų) skirtingo požiūrio į įvairius dalykus nei mokinio ($r=369$), mokytojo(-ų) šurkštaus elgimosi su mokiniais ($r=360$), mokytojo(-ų) per daug užduodamų užduočių ($r=350$), mokytojo(-ų) nesugebėjimo tinkamai išspręsti savo ir mokinio tarpusavio konflikto ($r=341$), mokytojo(-ų) baudimo mokinį pažymiu už netinkamą elgesį ar veiklą ($r=338$), mokytojo(-ų) neigiamo mokinio vertinimo ($r=316$) ir mokytojo(-ų) buvimo nedrausmingu ($r=314$). Svarbus dėmesys į tai, kad nors tarp mokinio konflikto su mokytoju(-ais) ir konflikto priežasčių, kai mokytojas(-ai) netinkamai elgiasi, koreliacija yra statistiškai teigiama, tačiau koreliacijos koeficientų reikšmės parodo, kad tai silpno stiprumo ryšys. Taip pat pastebima, kad mokinio konflikto su mokytoju(-ais) ir mokytojo(-ų) nepadedinėjimu mokiniui nors koreliacija ($r=0,196$) ir statistiškai reikšminga, tačiau ji yra labai silpna.

Analizuojamas buvo mokinio su mokytoju(-ais) konfliktas kai mokinys netinkamai elgiasi. Kaip matome iš pateiktos 8-os lentelės, kad mokinio su mokytoju(-ais) konflikto ir mokinio nenuoširdumas su mokytoju(-ais), mokinio pastangų neįdėjimo į mokslus ir mokinio užgauliojimas mokytojo(-ų) reikšmės dydis yra $p=0,000$. Todėl galima teigti, kad mokinio konflikto su mokytoju(-ais) ir konflikto priežasčių, kuomet netinkamai elgiasi mokinys, statistiškai reikšmingai koreliuoja, nes $p<0,01$. Atkreiptinas dėmesys, kad mokinio konflikto su mokytoju(-ais) ir dviejų konflikto priežasčių: mokinys neįvertina mokytojo(-ų) ir mokinys praleidinėja pamokas be pateisinamos priežasties, reikšmės dydis yra $p=0,001$, bet ir šitie kintamieji statistiškai reikšmingai koreliuoja, nes $p<0,01$. Be to, visų kintamųjų koreliacijos koeficientas (r) yra teigiamas. Dviejų kintamųjų, kuomet mokinys nėra nuoširdus su mokytoju(-ais) ($r=0,324$) ir kuomet mokinys užgaulioja mokytoją(-us) ($r=0,301$), koreliacijos koeficientas yra didesnis negu kitų kintamųjų. Likusiųjų kintamųjų koeficientai yra mažesni, štai konflikto su mokytoju(-ais) ir mokinio neįvertinimas mokytojo(-ų) koreliacijos koeficientas yra $r=0,211$, mokinio pastangų neįdėjimas į mokslus $r=0,247$ ir mokinio pamokų praleidinėjimas be pateisinamos priežasties $r=0,214$. Tačiau nors tarp mokinio konflikto su mokytoju(-ais) ir konflikto priežasčių, kai mokinys netinkamai elgiasi, koreliacija yra statistiškai teigiama, bet koreliacijos koeficientų reikšmės parodo, kad tai silpno stiprumo ryšys.

Vadinasi galima teigti, kad mokinio konflikto su mokytoju(-ais) ir konflikto priežasčių, egzistuoja statistiškai reikšmingas tiesinis teigiamas silpno stiprumo ryšys. Labiausiai koreliacija yra tarp mokinio konflikto su mokytoju(ais) ir mokytojo(-ų) mokinio savaranakiškumo varžymo, mokytojo(-ų) skirtingo požiūrio į įvairius dalykus nei mokinio, mokytojo(-ų) šiurkštaus elgimosi su mokiniais, mokytojo(-ų) per daug užduodamų užduočių, mokytojo(-ų) nesugebėjimo tinkamai išspręsti savo ir mokinio tarpusavio konflikto, mokytojo(-ų) baudimo mokinį pažymiu už netinkamą elgesį ar veiklą, mokytojo(-ų) neigiamo mokinio vertinimo, mokytojo(-ų) buvimo nedrausmingu, mokinio nenuoširdumu su mokytoju(-ais) ir mokinio užgauliojimo mokytojo(-ų). Labai silpno stiprumo ryšys, nepaisant to, kad koreliuoja statistiškai reikšmingai, yra tarp mokinio konflikto su mokytoju(-ais) ir mokytojo(-ų) nepadedinėjimu mokiniui.

Apibendrinant trečiąjį baigiamojo darbo skyrių, galima teigti, kad mokinio ir mokytojo(-ų) tarpusavio konfliktai vyksta kartais, t. y. kelis kartus per mėnesį. Pusę 10 m. mokinių dažnai (kartą per savaitę) konfliktuoja su mokytoju(-ais). Vieni 15 m. mokiniai stengiasi nekonfliktuoti su mokytoju(-ais), bet kita dalis šio amžiaus mokinių, labai dažnai (kiekvieną dieną) konfliktuoja. 11

m., 12 m. ir 13 m. mokiniai nekonfliktuoja arba retai (kartą per mėnesį) konfliktuoja. 14 m. mokiniai retai (kartą per mėnesį) konfliktuoja su mokytoju(-ais). Tarp mokinio ir mokytojo(-ų) konfliktas įvyksta dėl to, kad mokytojai pažeidžia mokinių teises, o mokiniai patys deramai nesilaiko savo pareigų. Labiausiai mokytojai neatsižvelgia į mokinio teisę mokytis pagal savo gebėjimus ir poreikius, pažeidžia mokinio teisę gauti geros kokybės švietimą. Neįgyvendina mokinio teisės mokytis savitarpio pagarba grįstoje, psichologiškai dvasiškai ir fiziškai saugioje aplinkoje. Mokinys turi teisę į nešališką mokymosi pasiekimų įvertinimą, tačiau kaip rodo atliktas tyrimas, mokytojai vis dar nevengia mokinio netinkamą elgesį ar veiklą bausti pažymiu. Mokiniam nesuteikiama teisė į nuomonės, pažiūrų ir minties, sąžinės ir religijos laisvę, nes mokytojai neatsižvelgia į mokinių nuomonę, vyrauja skirtingų kartų suvokimas į šiuolaikinius dalykus. Atliktame tyrime paaiškėjo, kad mokiniai patiria diskriminaciją ypač dėl savo išvaizdos.

Tačiau svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad ir patys mokiniai nesilaiko savo pareigų. Tyrimo analizė atskleidė, kad dažniausiai mokiniams sunkiai sekasi laikytis mokinio elgesio normų ir stropiai mokytis. Iš tiesų mokiniai žino savo teises ir pareigas mokykloje, tačiau kartu jas ir painioja. Mokiniai mano, kad mokytis yra jų pareiga, nors iš tiesų, Lietuvos teisiniai aktai teigia, kad mokinys turi teisę mokytis. Mokiniai žino, kad jie turi teisę gauti pagalbos specialistų pagalbą mokykloje, taip pat ir patys mokiniai teikia pagalbą mokytojui(-ams), klasės mokiniams ir įsitikinę, kad tai yra jų pareiga. Mokiniai žino, kad jie turi teisę į pagarbą, tuo pačiu patys laikosi šios pareigos, gerbia mokytoja(-us), kitus mokyklos narius, žino, kad turi teisę pasirinkti dorinį ugdymą (etiką arba tikybą). Mokiniai atsakingai lanko mokyklą, nes žino, kad tai yra jų pareiga. O dauguma mokinių įsitikinę, kad mokyklinės uniformos dėvėjimas taip pat yra jų pareiga, nes to reikalauja mokyklos mokinio elgesio taisyklės. O atlikta *Pirsono* koreliacijos analizė, parodė, kad tarp mokinio konflikto su mokytoju(-ais) ir konflikto priežasčių, vyksta statistiškai reikšminga teigiama koreliacija. Tačiau koreliacijos ryšys yra silpno stiprumo.

Kuomet tenka pasirinkti konflikto sprendimo strategiją, mokiniai dažniausiai naudoja nusileidimo strategiją, kreipiasi pagalbos į savo tėvus, bendraamžius ir į klasės auklėtoją. Kaip pastebima, jiems svarbi pagalba, patarimas iš suaugusiųjų žmonių, kai susiduria su konfliktais. Mokiniai kartu su mokytoju(-ais) sprendžia konfliktą, kuomet vyksta individualūs pokalbiai ir tuo metu galima konstruktyviai spręsti konfliktą. Tačiau mažiausiai kreipiasi pagalbos į administraciją ir pagalbos specialistus. Egzistuoja mokinių, kurie konfliktą su mokytoju(-ais) sprendžia pasitelkdami kovos strategiją.

Mokiniai mano, kad jų ir mokytojo(-ų) konfliktą padėtų išspręsti klasės valandėlių metu organizuojami mokymai apie konfliktų sprendimo ir bendradarbiavimo gerinimo būdus. Kitas būdas, tai per pamokas įvykusio konflikto sprendimas turi vykti tą pačią dieną (po pamokos ar net per pamoką). Kitaip tariant ne uždelsti, bet iš karto spręsti konfliktą. Patys mokiniai pareiškė pasiūlymus, kad pats efektyviausias ir konstruktyviausias mokinio su mokytoju(-ais) konflikto sprendimo būdas yra individualūs pokalbiai tiek su mokytoju(-ais) dalykininku(-ais) arba auklėtoju, tiek su tėvais ir klasės mokiniais. Taip pat mokinių nuomonė, jeigu mokytojas(-ai) laikysis etikos principų, tuomet nekils tarp jų tarpusavio konfliktų.

DISKUSIJA

Atliktą mokslinį tyrimą galima palyginti su kitais atliktais moksliniais tyrimais. Mokslininkas K. Levinas (Левин, 2001) tvirtino, kad mokytojai linkę mokinio netinkamą elgesį ar veiklą bausti pažymiu. Tai patvirtino atliktas tyrimas, mokiniai teigia, kad mokytojai nevensia stabdyti jų netinkamą elgesį ar veiklą pažymiu. Tyrimas patvirtino, kad mokytojams didinant dėstomos medžiagos reikalavimus, neatsižvelgus į mokinių gebėjimus, neįdomiai aiškinant temas (Petruolytė, 2012, Čiuladienė, 2013), pažeidžiama mokinio teisė gauti geros kokybės švietimą, teisė mokytis pagal savo gebėjimus ir poreikius, kurios reglamentuoja Švietimo įstatymas (2011). V. Targamadžė (2006) teigė, kad jeigu mokytojas nesugeba pozityviai išspręsti savo ir mokinio konflikto, sukelia mokiniui nesaugumo jausmą, įvyksta konfliktas. O atliktas tyrimas patvirtino, kad yra neįgyvendinama mokinių teisė mokytis savitarpio pagarba grįstoje, psichologiškai dvasiškai ir fiziškai saugioje aplinkoje. Tyrimo duomenys paantrino mokslininkės V. Targamadžės (2006) nuomonei, kad mokinio ir mokytojo konfliktas kyla mokiniui nesilaikant savo pareigų. Tyrimo metu išsiaiškinta, kad ne mažą įtaką konfliktui kilti turi mokinio pareigų nesilaikymas.

Analizuojant mokslininkų darbus, galima pastebėti, kad yra ne tik sutapimų su tyrimo rezultatais, bet ir priešingybių. J. Gillian (2002) teigimu, mokinio ir mokytojo konflikto priežastys yra pagarbos stoka, tačiau tyrimo analizė atskleidė, kad viena iš pareigų, kurios laikosi mokiniai, yra pagarba mokytojams ir kitiems mokyklos bendruomenės nariams.

Analizuojant save, kaip tyrėją viso tyrimo proceso metu, supratau, kad nors anketinės apklausos anoniminės, tačiau vistiek reikia informuoti mokyklos administraciją, tėvus apie atliekamą tyrimą ir gauti tėvų sutikimą dėl mokinio dalyvavimo tyrime. Daug laiko ir pastangų pareikalavo tyrimo instrumento kūrimas ir duomenų analizė. Buvo surinkta daug užpildytų mokinių anketų, kurios reikėjo suvesti į „SPSS“ statistinės analizės programą bei įgyti įgūdžių naudotis programos funkcijomis. Siekiu išlaikyti savo kaip tyrėjos objektyvumą, nes dirbu pedagogikos srityje, kur tenka spręsti mokinių konfliktus, analizuoti jų priežastis ir ieškoti konstruktyviu sprendimo būdų. Dalinai atsirado ne mažai iššūkių, nes turėjau susiformavusią savo nuomonę, kad labai maža dalis mokinių žino apie savo, kaip mokinio teises, nes daugiausia mokytojai akcentuoja apie jų pareigas, bei tikėjau, kad mokiniai nepasiūlys savo konflikto sprendimo būdų.

Pradžioje analizuojant mokslinius šaltinius, teisinius dokumentus, atliktus mokslininkų tyrimus, manyta, kad tyrimo rezultatai bus negatyvūs, sunkiai atrasiu teigiamų dalykų. Neįtikėtina, kad mokiniai ne tik žino savo teises ir pareigas, bet ir siūlo konflikto sprendimų būdus ir yra

užmezgę artimus santykius su tėvais, bendraamžiais ir klasės auklėtojais. Suvokiau, kad mano atliekamas tyrimas naudingas ne tik mokiniams ir mokytojams, bet ir mokyklos administracijai. Tyrimas leidžia pamatyti, ko dar trūksta mokytojams, mokiniams, kad visi jaustusi mokykloje saugus ir svarbus. Be to, tyrimas suteikia galimybę mokiniams išreikšti savo nuomonę bei ieškoti kūrybiškų konflikto sprendimo būdų. Tyrimo pabaigoje, kuomet pateikinėjau išvadas, turėjau progą pažvelgti į mokinius ir mokytojus kitu kampu, suprasti jų konflikto motyvus, tobulintinas puses ir mokytojų siekį išmokinti mokinius ir išleisti į gyvenimą pilnais žiniomis, įgūdžiais ir dorais piliečiais.

Savaime aišku, tyrimas gali būti tęsiamas ne tik konkrečiai atvejo studijai, tačiau daugeliui Vilniaus miesto ar visos Lietuvos mokykluose, teikiant bendrojo ar kitas ugdymo formų programas. Taip pat naudinga būtų atlikti tyrimą su mokytojais, kaip jie mano, dėl kokių mokinio ar jų pačių teisių ir pareigų neįgyvendinimo įvyksta mokinių ir mokytojų konfliktai būtent šiame, XXI amžiuje. Verta atlikti tyrimą su mokiniais, kurie mokosi gimnazijose, privačiuose mokykluose, palyginti jų ir pagrindinio ugdymo mokyklų mokinių nuomones, žinias ir įgūdžius apie įgyvendinamas bei neįgyvendinamas teises ir pareigas.

IŠVADOS

1. Vaiko, kaip mokinio, teisės ir pareigos reglamentuoja LR Švietimo įstatymas, VTAPI, o remiantis šiais įstatymais mokykloje sudaromos mokinio elgesio taisyklės, kuriose apibrėžiamos mokinio teisės ir pareigos. Mokinio elgesio taisyklės nustato mokykloje tvarką, suteikia galimybę ugdymo(si) procesui vykti sklandžiai, reguliuoja mokinių elgesį. Mokinio elgesio taisyklėse įtvirtinta mokinio teisė pagal savo gebėjimus ir poreikius mokytis mokykloje, teisė gauti geros kokybės švietimą, teisė mokytis savitarpio pagarba grįstoje, psichologiškai dvasiškai ir fiziškai saugioje aplinkoje ir kt. O pagrindinės mokinio pareigos mokykloje yra reikalavimas elgtis pozityviai (laikytis vertybinių normų) ir reikalavimas susilaikyti nuo negatyvios išraiškos (susilaikyti nuo tam tikro netinkamo elgesio).

2. Konfliktas įvyksta kai yra nesutarimas tarp konflikto veikėjų. Nesutarimai gali būti dėl skirtingų veikėjų nuomonių, interesų, tikslų. Pagrindiniai konfliktų tipai yra vidiniai asmenybės (intrapersonaliniai) ir socialiniai konfliktai. Svarbiausia konflikto kilimo priežastis yra žmogus, jo reakcija į situaciją, ir gebėjimas pasirinkti tinkamą konflikto sprendimo būdą. Taip pat konfliktui kilti įtakos turi objektyvūs ir subjektyvūs veiksniai. Mokiniai taip pat paskatina konfliktus nesilaikydami mokinio elgesio taisyklių, stokodami pagarbos mokytojams. Konfliktas sprendžiamas konstruktyviu (ieškant kompromiso, tarpininkaujant (mediacijos metodu), bandant konfliktuojančias puses įtraukti į bendras veiklas ir kt.) ar destruktivi (prisitaikant prie esamos situacijos, panaudojant kovą arba jėgą, vengiant, mokiniams pereinant mokytis į kitą klasę, keičiant mokytoją į kitą ir kt.) būdu.

3. Mokinio ir mokytojo(-ų) elgesys, kuris riboja mokinio teisių ir pareigų realizavimą, dėl kurio kyla mokinio ir mokytojo(-ų) tarpusavio konfliktų analizė atskleidė, kad:

- mokinio ir mokytojo(-ų) tarpusavio konfliktai vyksta kelis kartus per mėnesį. Konfliktai įvyksta dėl mokytojo(-ų) netinkamo elgesio, kuris riboja mokinio teisių realizavimą ir pačio mokinio savo pareigų nesilaikymo. Mokytojas(-ai) nerealizuoja mokinio teisės mokytis pagal savo gebėjimus ir poreikius, teisės gauti geros kokybės švietimą, teisės mokiniui mokytis savitarpio pagarba grįstoje, psichologiškai dvasiškai ir fiziškai saugioje aplinkoje, teisės į nešališką mokymosi pasiekimų įvertinimą, teisės į nuomonės, pažiūrų ir minties laisvę;
- mokinio ir mokytojo(-ų) konfliktas įvyksta kai mokinys nesilaiko mokinio elgesio taisyklių ir stropiai nesimoko. Tarp mokinio su mokytoju(-ais) konflikto priežasčių, vyksta statistiškai reikšminga teigiama silpno stiprumo koreliacija;

- ne visi mokiniai žino savo teises ir pareigas mokykloje, o kiti kurie žino, ne visada atskiria teisės nuo pareigos. Daugumos mokinių nuomonė, mokytis yra jų pareiga, nors Švietimo įstatymas reglamentuoja, kad mokinsys turi teisę mokytis. O mokyklinės uniformos dėvėjimą priima kaip savo pareigą, nes dėvėti uniformą reikalauja mokyklos mokinio elgesio taisyklės. Mokiniai žino, kad jie turi teisę gauti pagalbos specialistų pagalbą mokykloje, turi teisę į pagarbą, teisę pasirinkti dorinį ugdymą (etiką arba tikybą). Kaip savo pareigą mokiniai laiko pagalbą mokytojui(-ams), klasės mokiniams, pagarbą mokytojui(-ams) ir kitiems mokyklos bendruomenės nariams, mokyklos lankymą;
- vieni mokiniai jų ir mokytojo(-ų) konfliktą sprendžia pasirinkdami nusileidimo ir kovos strategiją. Kiti mokiniai kreipiasi pagalbos į savo tėvus, bendraamžius, į klasės auklėtoją, dar kiti pasirenka individualius pokalbius kartu su mokytoju(-ais). Mokiniai nelinkę jų ir mokytojo(-ų) konfliktą spręsti kreipdamiesi pagalbos į administraciją arba į pagalbos specialistus;
- mokinių nuomone, jų ir mokytojo(-ų) konfliktą padėtų išspręsti klasės valandėlių metu organizuojami mokymai apie konfliktų sprendimo ir bendradarbiavimo gerinimo būdus. Taip pat padėtų, jeigu per pamokas įvykusio konflikto sprendimas vyktų tą pačią dieną. Taip pat siūlo mokinio su mokytoju(-ais) konfliktą spręsti individualiais pokalbiais arba kreiptis į klasės auklėtoją, tėvus ir klasės mokinius bei pačiam mokytojui(-ams) laikytis etikos principų.

Hipotezė – mokyklose mokiniai žino savo teises, tačiau nesilaiko savo pareigų, o mokytojams neatsižvelgus į vaiką kaip į asmenį, mokinį, kuris turi teises ir pareigas, įvyksta tarpusavio konfliktas, - pasitvirtino.

REKOMENDACIJOS

Mokyklos mokytojams:

- klasės vadovams supažindinti ir priminti mokiniams, kokios yra jų, kaip mokinių, teisės ir pareigos reglamentuojamos nacionaliniuose teisės aktuose. Supažindinimui ir priminimui, klasės vadovai gali naudoti įvairius ir kūrybiškus metodus, pavyzdžiui, mokiniai vaidina situacijas, kuriose atsispindėtų mokinių teisių ir pareigų temas; leisti mokiniams analizuoti tekstus su konfliktinėmis situacijomis, kuriuose būtų pažeidžiamos mokinių teisės ir pareigos; kurti kryžiažodžius, galvosūkius, protmūšius ir pan. susijusius su teisių ir pareigų temomis klasės valandėlių metu.
- Visiems mokytojams dalyvauti ir tobulinti mokymuose, seminaruose profesines kompetencijas dėl konstruktyvių ir kūrybiškų konflikto sprendimo būdų su mokiniais. Organizuoti mokymus mokiniams apie konflikto kilimo priežastis, sprendimo ir bendradarbiavimo būdus bei skatinti konflikto veikėjus suvokti konfliktą, prisiimti atsakomybę ir kūrybiškai spręsti.
- Laikytis mokytojo etikos principų ir rodyti mokiniams tinkamą bendravimo, bendradarbiavimo ir konflikto sprendimo elgesio modelį. Įgyvendinti prevencines programas orientuotas į pozityvų bendravimą ir kūrybišką konflikto sprendimą.
- Mokyklos mokytojai turėtų paisyti ir realizuoti mokinio teisę pagal savo gebėjimus ir poreikius mokytis mokykloje ir teisę į nešališką mokymosi pasiekimų įvertinimą, pavyzdžiui, pateikti individualių užduočių ir suteikti galimybę mokiniui patirti sėkmę, atkreipti dėmesį, pagirti ir paskatinti mokinį už daromą pažangą, pastangą, akcentuoti mokiniui jo stipriąsias puses, neapkrauti mokinio užduotimis.
- Realizuoti mokinio teisę gauti geros kokybės švietimą tokiais būdais: dėstyti temą ne tik iš vadovėlyje esančios medžiagos, bet pateikti daugiau vaizdinės medžiagos, suprantamų pavyzdžių (filmai, nuotraukos, lentelės, iliustracijos, schemos ir pan.), skirti mokiniams kūrybines užduotis.
- Mokytojas turi sudaryti sąlygas mokiniui mokytis savitarpio pagarba grįstoje, psichologiškai dvasiškai ir fiziškai saugioje aplinkoje, t. y. gerbti ir neįžeidinėti mokinio, rodyti tinkamą ir pavyzdingą mokytojo elgesį mokiniui.

- Paisyti mokinio teisę į nuomonės, pažiūrų ir minties laisvę: nevaržyti, o skatinti mokinio savarankiškumą, leisti mokiniui pačiam apsispręsti ir priimti mokinio požiūrį.

Mokyklos mokiniams:

- dėl įvykusio konflikto su mokytoju(-ais) kreiptis pagalbos į mokyklos pagalbos specialistus (socialinį pedagogą, psichologą ar kt.) siekiant konstruktyviai išspręsti konfliktą.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Aramavičiūtė, V. (2005). *Auklėjimas ir dvasinė asmenybės branda*. Vilnius: Gimtasis žodis.
2. Banjanin - Duričić, N. (2010). Pupils have rights too. *Temida*, 13(4), 49-60. Prieiga per internetą: <http://www.doiserbia.nb.rs/Article.aspx?ID=1450-66371004049B#.XGCERbjgpPY>
3. Bekešienė, S. (2015). *Duomenų analizės SPSS pagrindai*. Mokomoji knyga. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija.
4. Bilevičienė, T., ir Jonušauskas, S. (2011). *Statistinių metodų taikymas rinkos tyrimuose*. Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas
5. Bitinas, B. (2013). *Rinktiniai edukologiniai raštai*. III tomas. Vilnius: Edukologija. Prieiga per internetą: <http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:4354266/datastreams/MAIN/content>
6. Cremin, H. (2002). Pupils resolving disputes: successful peer mediation schemes their secrets. *Support for learning*, 17(3), 138-142. doi: 10.1111/1467-9604.00253
7. Čiuladienė, G. (2005). Konfliktas kaip mokslinio pažinimo objektas. *Acta Pedagogica Vilnensia*, 14, 157-168. doi: 10.15388/ActPaed.2005.14.9764
8. Čiuladienė, G. (2006). Paauglių konfliktai: vertybinis aspektas ir raiškos tendencijos. *Acta Pedagogica Vilnensia*, 16, 106-117. Prieiga per internetą: <http://www.zurnalai.vu.lt/acta-paedagogica-vilnensia/article/view/9712>
9. Čiuladienė, G. (2006). Paauglių tarpusavio konfliktai: kilimo priežastys ir raiška. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai / Lietuvių katalikų mokslo akademija*, 20, 227-242.
10. Čiuladienė, G. (2007). Paauglių poreikių konfliktai kaip aktuali dorinė problema. *Acta Pedagogica Vilnensia*, 18, 55-65. Prieiga per internetą: <http://www.zurnalai.vu.lt/acta-paedagogica-vilnensia/article/view/9657>
11. Čiuladienė, G., ir Aramavičiūtė, V. (2007). V. Targamadžės knygos „Konfliktų kontūrų brėžimas: ugdymo realybės kontekstas“ vertė. *Acta Pedagogica Vilnensia*, 18, 202-204. doi: 10.15388/ActPaed.2007.18.9671
12. Čiuladienė, G. (2013). *Paauglių konfliktai ir jų sprendimas ugdymo realybėje*. Monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

13. Čiuladienė, G. (2018). Bendraamžių mediacija Lietuvos mokykloje (atvejo analizė). *Pedagogika*, 1, 220-233. doi: 10.15823/p.2018.15
14. Duoblienė, L. (2015). Mokyklos žemėlapis: fasadinis įėjimas ir vidaus trajektorijų strategavimas. *Acta Pedagogica Vilnensia*, 34, 20-33. doi: 10.15388/ActPaed. 2015.34.8340
15. Edelman, J., ir Crain., M. B. (1997). *Derybų kelias*. Vilnius: Margi raštai.
16. Flecknoe, M. (2005). What does anyone know about peer mediation? *Improving schools*, 8(3), 221-235. doi: 10.1177/1365480205060437.
17. Yarn, D. H. (1999). *Dictionary of Conflict Resolution*. San Francisco: Jossey - Bass: A Willey Imprint.
18. Gaižauskaitė, I., ir Mikėnė, S. (2014). *Socialinių tyrimų metodai: apklausa*. Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
19. Gilligan, J. (2002). *Smurto prevencija*. Vilnius: Eugrimas.
20. Horney, K. (1945). *Our inner conflicts. A constructive theory of neurosis*. New Yourk: Norton and company. Prieiga per internetą: <https://www.scribd.com/doc/24795883/Our-Inner-Conflicts-Karen-Horney>
21. Ignatavičius, S., ir Gendvilienė, G. (1996). *Konfliktų reguliavimo ir prevencijos kultūros ugdymas mokyklose*. Konfliktai ir bendradarbiavimas: tarptautinės konferencijos „Konfliktų reguliavimas nūdienos visuomenėje“ medžiaga. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
22. Jacikevičius, A. (1995). *Žmonių grupių (socialinė) psichologija*. Vilnius: Žodynas.
23. Jonynienė, Ž. (2001). Vaiko teisių įgyvendinimo mokykloje problemos. *Ugdymo psichologija*, 2(9), 19-27. Prieiga per internetą: https://aleph.library.lt/F?func=find-b&func=find-b&func=find-b&request=000047015&find%5Fcode=SYS&local%5Fbase=LITLI&pds_handle=GUEST
24. Jonynienė, Ž., ir Teresevičienė, M. (2003). Lietuvos ir Švedijos mokinių požiūris į vaiko teises mokymosi procese. *Acta Pedagogica Vilnensia*, 11, 63-71. Prieiga per internetą: <http://www.zurnalai.vu.lt/acta-paedagogica-vilnensia/article/view/9598/7419>
25. Jonynienė, Ž. (2005). Vaiko teisių įgyvendinimo Lietuvoje aktualijos. *Acta Pedagogica Vilnensia*, 15, 129-142. doi: 10.15388/ActPaed.2005.15.9733
26. Jonynienė, Ž. ir Juodaitytė, A. (2006). Vaiko teisių reikšmingumas ir įgyvendinimas ugdymo įstaigose (lyginamasis tyrimas). *Mokytojų ugdymas*, 6, 60-80.

27. Jonynienė, Ž. (2009). Vaiko teisių įgyvendinimas: mokyklos demokratėjimo rodiklis. *Socialinis darbas*, 8(2), 51-64. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/handle/007/11811?show=full>
28. Jovaiša, L. (2009). *Profesinio orientavimo ir konsultavimo psichologija*. Vilnius: Agora.
29. Jungtinių Tautų vaiko teisių deklaracija (1959). Prieiga per internetą: http://elibrary.lt/resursai/NPLC/nepilnameciu_justicija/JUNGTINIU%20TAUTU%20VAIKO%20TEISIU%20DEKLARACIJA.pdf
30. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija (1992). *Valstybės žinios*, 60-1501.
31. Kairienė, B. (2012). Vaiko teisinis statusas: įgyvendinimo problemos. *Socialinių mokslų studijos*, 4(4), 1443-1455. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/ds2/stream/?#/documents/8f702c3c-5fc4-48bc-8ebb-940349076b39/page/1>
32. Kairienė, B. (2017). Mokinio pareigos: įgyvendinimo problema. *Pedagogika*, 126(2), 130-142. doi: 10.15823/p.2017.24
33. Kardelis, K. (1997). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas: Technologija.
34. Kardelis, K. (2007). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai: (edukologija ir kiti socialiniai mokslai): vadovėlis* (4-asis leid. ed.). Šiauliai: Lucilijus.
35. Kaušylienė, A., ir Celiešienė, E. (2016). Inovatyvūs konfliktų mokyklose valdymo būdai: mediacijos integravimas į socialinę pedagogiką. *Socialinis ugdymas*, 43(2), 46-57. Prieiga per internetą: <http://socialinisugdymas.leu.lt/index.php/socialinisugdymas/article/view/167>
36. Kazlauskienė, A., ir kt. (2015). *Teisės sociologija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. Prieiga per internetą: <https://ebooks.mruni.eu/pdfreader/teiss-sociologija/485/%C5%A0lapkauskas%2C+V.+Teis%C4%97s+sociologijos+pagrindai.+Vadov%C4%97lis>
37. Kublickienė, L., ir Rapoportas, S. (1999). Vertybiniai konfliktai: socialinis psichologinis aspektas. *Vertybės permainų metas*, 21-42.
38. Kvieskienė, G. (2003). *Socializacija ir vaiko gerovė*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
39. Kvieskienė, G. (2005). *Pozityvioji socializacija*. Vilnius: Vilniaus Pedagoginis universitetas.

40. Lakis, J. (2008). *Konfliktų sprendimas ir valdymas*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
41. Lekavičienė, R. (2002). Konflikto psichologija. Iš Kauno technologijos universitetas, *Bendravimo psichologija* (p.160-183). Kaunas: Technologija. Prieiga per internetą: http://www.sos03.lt/files/knygos/Bendravimo_psichologija.pdf
42. Leliūgienė, I. (1997). *Žmogus ir socialinė aplinka*. Kaunas: Technologija.
43. Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas. Trečioji knyga. Šeimos teisė (2000). *Valstybės žinios*, 74(2262).
44. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Lietuvos aidas*, 220(0).
45. Lietuvos Respubliko Seimo nutarimas „Dėl Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijos patvirtinimo“ (2003). *Valstybės žinios*, 52(2316).
46. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas (2011). *Valstybės žinios*, 38(1804).
47. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996). *Valstybės žinios*, 33(807).
48. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo nr. I-1234 pakeitimo įstatymas (2017). *TAR*, 16087.
49. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo Nr. I-1234 straipsnių pakeitimo, įstatymo papildymo įstatymas (2019). *TAR*, 6546.
50. Myers, D. G. (2008). *Socialinė psichologija*. Vilnius: Poligrafija ir informatika.
51. Moody, Z. (2015). The United Nations Declaration of the Rights of the Child (1959): Genesis, transformation and dissemination of a treaty (re)constituting a transnational cause. *Prospects*, 45(1), 15-29. doi: 10.1007/s11125-015-9343-4
52. Moore, Ch. W. (2003). *The mediation process: practical strategies for resolving conflict*. San Francisco: Jossey - Bass Publishers.
53. Petrauskienė, L., ir Jonynienė, Ž. (2012). Teisinio švietimo samprata ir poreikis ugdymo institucijoje: 10-12 klasių moksleivių požiūris. *Socialinis darbas*, 11(1), 151-164. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/handle/007/11496>
54. Petrulytė, A. (2004). *Bendravimo psichologija*. Mokymo(si) priemonė (paskaių tezės). Vilnius: leidykla.
55. Petrulytė, A. (2012). *Paauglio psychosocialinė raida*. Mokymo priemonė. Vilnius: edukologija.

56. Proškuvienė, R., Ustilaitė, S., ir Bulkaitė, L. (2013). Vilniaus apskrities mokytojų požiūris į ugdymosi aplinkos veiksnius ir sveikatinimo veiklą. *Visuomenės sveikata*, 2(61), 96-103. Prieiga per internetą: [http://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/2013.2\(61\)/VS%202013%202\(61\)%20ORIG%20S%20Vilniaus%20apskrities%20mokytojai.pdf](http://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/2013.2(61)/VS%202013%202(61)%20ORIG%20S%20Vilniaus%20apskrities%20mokytojai.pdf)
57. *Psichologijos žodynas* (1993). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
58. Račelytė, D. (2009). *Konfliktų studijų pagrindai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
59. Rupšienė, L. (2000). *Nenoras mokytis - socialinis pedagoginis reiškiny.* Monografija. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
60. Schrupf, F., Crawford, D. K., ir Bodine, R. J. (1997). *Peer Mediation: conflict resolution in schools*. Program Guide. Spring Valley, CA: Magic Circle Publishing. Prieiga per internetą: https://books.google.lt/books?id=7Qstua_tDegC&pg=PA15&lpg=PA15&dq=conflict+is+a+natural,+vital+part+of+life.+When+understood,+it+can+become+a&source=bl&ots=Phdi77TsnF&sig=_lava-pPHNjt9nQIDRRx39SVD_I&hl=lt&ei=jO1mS-LeBZHh-Qbf3sGIBw&sa=X&oi=book_result&ct=result#v=onepage&q=conflict%20is%20a%20natural%20C%20vital%20part%20of%20life.%20When%20understood%20C%20it%20can%20become%20a&f=false
61. Sondaitė, J., ir Vimoncienė, S. (2009). Mokyklų bendruomenės požiūris į mokyklinę mediaciją. *Socialinis darbas: mokslo darbai*, 8(2), 108-113. Prieiga per internetą: https://www.mruni.eu/upload/iblock/1bc/11_sondaite.pdf
62. Suslavičius, A., ir Valickas, G. (1999). *Socialinė psichologija teisėtvarkos darbuotojams*. Vadovėlis aukštosioms mokykloms. Vilnius: Lietuvos teisės akademija.
63. Suslavičius, A. (2006). *Socialinė psichologija*. Vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams ir ne tik jiems. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
64. Stripeikienė, J. (2017). Vaiko teisė į pagarbą. *Jurisprudencija*, 24(2), 293-310. doi: 10.13165/JUR-17-24-2-05
65. Tamošiūnas, T. (2003). *Socialinių tyrimų kvalifikacinis darbas: įvado struktūra*. Mokomoji knyga. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
66. Targamadžė, V. (2006). *Konfliktų kontūrų brėžimas: ugdymo realybės kontekstas*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.

67. The Circumcision Reference Library (2006). Declaration of the Rights of the Child (1959). Prieiga per internetą: <http://www.cirp.org/library/ethics/UN-declaration/>
68. Thornberg, R. (2008). It's not fair! - voicing pupils' criticisms of school rules. *Children & society*, 22, 418-428. doi: 10.1111/j.1099-0860.2007.00121.x
69. Thornberg, R. (2009). The moral construction of the good pupil embedded in school rules. *Education, citizenship and social justice*, 3(4), 245-261. doi: 10.1177/1746197909340874
70. Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
71. Vaičiulienė, A. (2004). *Paauglio psichologija. Vadovėlis auktujų mokyklų studentams*. Vilnius: Presvika.
72. Vaiko teisių konvencija (1995). *Valstybės žinios*, 60-1501.
73. Valackienė, A. (2004). *Sociologinis tyrimas: vadovėlis*. Kaunas: Technologija.
74. Valackienė, A., ir Mikėnė, S. (2008). *Sociologinis tyrimas: metodologija ir atlikimo metodika*. Vadovėlis. Kaunas: Technologija.
75. Zaborskis, A., Cirtautienė, L., ir Žemaitienė, N. (2005). Moksleivių patyčios Lietuvos mokyklose 1994-2002 m. *Medicina*, 41(7), 614-620. Prieiga per internetą: <http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:6202998/datastreams/MAIN/content>
76. Želvys, R. (2007). *Bendravimo psichologija*. Vilnius: Margi raštai.
77. Žukauskienė, R. (2008). *Kokybiniai ir kiekybiniai metodai*. Prieiga per internetą: <https://www.slideserve.com/mura/kokybiniai-ir-kiekybiniai-metodai>
78. Will, H. D., ir Ramdohr, S. (2015). *Mediacijos vadovas socialiniams pedagogams*. Vilnius: VšĮ „Pagalbos paaugliams iniciatyva“.
79. World Health Organization (1993). Draft who global strategy for health and environment. Provision agenda item 19. *Forty - sixth world health assembly*, A46/11. Prieiga per internetą: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/175947/WHA46_11_eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y
80. Анцупов, А. Я., ир Шипилов, А. И. (2000). *Конфликтология* Москва: Юнити. Prieiga per internetą: <http://sdo.mgaps.ru/books/КР1/М11/file/1.pdf>
81. Гришина, Н. В. (2008). *Психология конфликта*. 2-е изд. Санкт-Петербург: Питер Пресс. Prieiga per internetą: http://www.law.vsu.ru/structure/criminalistics/books/grishina_psy_conf.pdf

82. Дмитриев, А. В. (2000). *Конфликтология*. Москва: Гардарики.
83. Левин, К. (2001). Психологическая ситуация награды и наказания. *Динамическая психология*. Избранные труды. Москва: Смысл.
84. Новиков, А. М., и Новиков, Д. А. (2013). *Методология: словарь системы основных понятий*. Москва: Либроком. Prieiga per internetą: http://www.anovikov.ru/dict/met_sl.pdf

SANTRAUKA

Teisių ir pareigų aspektas mokinių ir mokytojų tarpusavio konfliktuose: atvejo analizė bendrojo ugdymo įstaigoje

Mokykla daro didžiausią poveikį vaiko socializacijai, vaikas įgyja elgesio, dalykų žinių, gebėjimų, lavinami jo įgūdžiai. Mokykla prisiima atsakomybę už mokinių mokymąsi, tinkamų mokymosi sąlygų sudarymą, mokinių saugumo užtikrinimą. Tačiau mokiniai mokykloje nesijaučia saugūs ir reikšmingi, nes mokiniai susiduria su konfliktais. Viena iš mokinio ir mokytojo konflikto priežasčių yra mokinio teisių ir pareigų nerealizavimas. Mokytojas mokinio netinkamą elgesį linkęs traktuoti kaip piktybišką pareigų nevykdymą ir siekia, kad mokiniai gerbtų mokytoją. Toks mokytojo reikalavimas iš mokinių sukelia priešiškus jausmus mokiniams ir paskatina konflikto kilimą.

Šiame darbe analizuojamos *mokinių nuomonės dėl jų pačių ir mokytojo(-ų) netinkamo elgesio, kuris riboja mokinio teisių ir pareigų realizavimą, dėl kurio kyla mokinio ir mokytojo(-ų) konfliktas*. **Tyrimo tikslas** - atskleisti mokinio teisių ir pareigų nerealizavimą, dėl kurio kyla mokinio ir mokytojo(-ų) tarpusavio konfliktas. Tyrimo duomenys rinkti taikant *klausimyno* (anoniminės anketinės apklausos) metodą. Duomenys analizuoti „*SPSS*“ (angl. *Statistical Package for Social Science*) statistinės analizės programa. Taikyta *paprasta atsitiktinė atranka*. Tyrimo dalyviai - 241 (5-8 klasių) mokinyms iš bendrojo ugdymo mokyklos - progimnazijos.

Atlikta duomenų turinio analizė atskleidė, kad mokinio ir mokytojo(-ų) konfliktai įvyksta dėl mokytojo(-ų) netinkamo elgesio, kuris riboja mokinio teisių realizavimą ir pačio mokinio savo pareigų nesilaikymo. Mokytojas(-ai) nerealizuoja mokinio teisės mokytis pagal savo gebėjimus ir poreikius, teisės gauti geros kokybės švietimą, teisės mokiniui mokytis savitarpio pagarba grįstoje, psichologiškai, dvasiškai ir fiziškai saugioje aplinkoje, teisės į nešališką mokymosi pasiekimų įvertinimą, teisės į nuomonės, pažiūrų ir minties laisvę. O mokiniai nesilaiko mokinio elgesio taisyklių ir nesistengia stropiai mokytis. Tyrimas parodė, kad mokiniai žino savo teises ir pareigas mokykloje, tačiau jų neatskiria, teisę priskiria pareigai, o pareigą teisei. Konflikto sprendimui mokiniai dažniausiai pasirenka nusileidimo strategiją ir kreipiasi pagalbos į tėvus, bendraamžius ir į klasės auklėtoją. Tyrimu nustatyta, kad mokytojas turi tobulinti konflikto sprendimo įgūdžius, konfliktus spręsti konstruktyviai ir kūrybiškai.

Raktiniai žodžiai: *mokinio teisės ir pareigos, mokinio ir mokytojo(-ų) tarpusavio konfliktas, mokykla, konflikto priežastys, konflikto sprendimo būdai.*

SUMMARY

The aspect of rights and duties in conflicts between students and teachers: case study in general education institution

School has the greatest impact on a child's socialization, a child acquires knowledge of behavior, abilities, subjects and develops his skills. The school assumes responsibility for students' learning, creating appropriate learning conditions and ensuring the safety of students. However, students do not feel safe and important at school because they face conflicts. One of the reasons of the conflict between the student and the teacher is the failure to realize the student's rights and duties. The teacher tends to treat the student's misconduct as a malicious failure to perform duties and seeks to ensure that students respect the teacher. Such teacher's demand for students creates hostile feelings for teachers and leads to the rise of conflict.

This paper analyzes *students' opinions about their own and the teacher's misconduct, which limits the realization of the student's rights and responsibilities, leading to a conflict between the student and the teacher*. **Objective of the investigation** – to disclose the non-realization of the student's rights and duties, which creates a conflict between the student and the teacher. The survey data were collected using the *questionnaire* (anonymous questionnaire) method. Data was analyzed by *SPSS (Statistical Package for Social Science)* statistical analysis program. *Simple random sampling* was applied. The participants of the research are 241 (grades 5-8) students from the general education school - progymnasium.

An analysis of the content of the data revealed that conflicts between the student and the teacher are due to the teacher's mistreatment, which restricts the exercise of the student's rights and the student's own failure to comply with his duties. The teacher does not realize the student's right to learn according to his abilities and needs, his right to the good quality education, his right to learn in a mutually respectful, psychologically, spiritually and physically secure environment, his right to an impartial assessment of learning achievements, his right to freedom of opinion, views and thought. In addition, students do not follow the student's behavior rules and do not try to learn diligently. The study showed that students know their rights and duties at school, but do not separate them, classify a right as a duty and a duty as a right. In order to resolve the conflict, students usually choose a surrender strategy and seek help from parents, peers and a class teacher.

The study found that teachers need to improve their conflict resolution skills and deal with conflicts in a constructive and creative way.

Keywords: *rights and duties of students, conflict between student and teacher, school, causes of conflict, ways of resolving conflict.*

PRIEDAI

DOKUMENTŲ TURINIO ANALIZĖ

Dokumentai	Deklaracija (1959)	Konvencija (1989)	LR Konstitucija (1992)	LR CK Trečioji knyga „Šeimos teisė“ (2000)	VGVP koncepcija (2003)	LR VTAPI (1996) galiojanti suvestinė redakcija nuo 2019-08-31
Teisių skaičius	10 ir preambulė	54 ir preambulė	171	314	148 ir preambulė	53
Temos						
Sveikata ir normalus vystymasis	Sudarytos sąlygos ir galimybės sveikai ir normaliai vystytis.	Užtikrinamos galimybės vaikui gyventi ir sveikai vystytis. Psichiškai ar fiziškai nepilnavertis vaikas turi gyventi pilnavertį ir prideramą gyvenimą. Globotojai ir rūpintojai turi ginti arba fiziškai ar psichiškai gydyti vaiką.		Kiekvienas vaikas turi neatimamą teisę gyventi bei sveikai vystytis.	Vaikas turi augti kiek įmanoma sveikas. Vaikui užtikrinama gera sveikatos priežiūra.	Vaiko sveiko vystymosi užtikrinimas – kiekvienam vaikui, tiek iki gimimo, tiek jam gimus, turi būti garantuota galimybė sveikai ir normaliai vystytis.
Identitetas	Teisė į vardą ir pilietybę.	Vaikas, tai žmogus iki 18 metų. Teisė į vardą, pilietybę, šeimos ryšius.		Nuo gimimo vaikas turi teisę turėti vardą ir pavardę. Vaikui gali būti suteikiami du vardai. Kiekviena m vaikui yra suteikiama		Vaiko teisė į identiškumą ir jo išsaugojimą. Vaikas turi teisę į vardą, pavardę, tautybę ir pilietybę, teisę į šeimos bei kitus giminystės ryšius bei jų išsaugojimą, teisę puoselėti savo kalbą, kultūrą, papročius, tradicijas ir teisę į religijos laisvę.

				tėvų pavardė.		
Nuomonės, pažiūrų ir minties, sąžinės ir religijos laisvė		Teisė laisvai reikšti savo pažiūras, nuomonę. Teisė į minties, sąžinės ir religijos laisvę.	Teisė turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti. Minties, tikėjimo ir sąžinės laisvė yra nevaržoma.			Vaiko nuomonės išklauso ir vaiko dalyvavimo užtikrinimas – vaikas, sugebantis suformuluoti savo pažiūras, turi būti išklaustas visais su juo susijusiais klausimais ir į vaiko nuomonę, įvertinus jo amžių ir brandą, turi būti atsižvelgiama, jeigu tai neprieštarauja vaiko interesams.
Neįgalaus vaiko apsauga					Užtikrinama neįgalaus vaiko integracija į visuomenę, užtikrinamos visavertiškos bei tinkamos kokybės sveikatos priežiūros paslaugos, ugdymo ir socialinės paslaugos.	Vaikai su negalia turi lygias teises su kitais vaikais įgyvendinti visas žmogaus teises ir pagrindines laisves.
Socialinis aprūpinimas	Teisė gauti maistą, tuėti gyvenamąją vietą, pramogas ir medicininį aptarnavimą.	Vaiko teisė naudotis tobuliausiomis sveikatos paslaugomis ir ligų gydymo bei sveikatos atstatymo priemonėmis. Vaiko teisė naudotis socialiniu				Vaiko teisė į gyvenamąsias patalpas.

		aprūpinimu, įskaitant socialiniu draudimu.				
Tinkamos vaikui gyvenimo sąlygos		Vaiko teisė į tinkamas gyvenimo sąlygas, kurių jam reikia jo fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam ir socialiniams vystymuisi.			Vaikas turi gyventi saugioje aplinkoje.	Vaiko teisė į tinkamas gyvenimo sąlygas, būtinas jo fiziniam, emociniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi, užtikrina tėvai, kiti vaiko atstovai pagal įstatymą. htt
Vaiko turtinės teisės				Vaikai neturi nuosavybės teisės į tėvų turtą, o tėvai – į vaikų turtą.		Vaikas turi teisę į nuosavybę.
Vaiko asmeninio gyvenimo neliečiamumas		Niekas negali savavališkai ir neteisėtai kištis į vaiko asmeninį, šeiminių gyvinių, susirašinėjimą.	Privatus gyvenimas neliečiamas. Susirašinėjimas, pokalbiai telefonu, pranešimai neliečiami.		Vaiko apsauga nuo jo tapatybės viešinimo žiniasklaidoje.	Privataus gyvenimo neliečiamumas. Nei vaikas, nei šeima neturi patirti neteisėta ir nebūtina kišimų į privatų gyvenimą. Vaiko teisė į privatų gyvenimą, asmens neliečiamybę ir kitas teises.
Nediskriminacija	Neturi būti diskriminacija dėl rasės, odos spalvos, lyties, kalbos, religijos ir kt.	Vaiko apsauga nuo bet kokios diskriminacijos ar bausmių.	Negalima varžyti teisių dėl lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės ir kt.		Vaikas turi jaustis oriai ir saugiai dėl savo rasinės, kultūrinės ir tautinės tapatybės.	Kiekvienas vaikas turi lygias su kitais vaikais teises ir negali būti diskriminuojamas dėl savo arba savo tėvų ar kitų jo atstovų pagal įstatymą lyties, rasės, tautybės, pilietybės, kalbos, kilmės,

						socialinės padėties, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, sveikatos būklės, religijos, etninės priklausomybės ar kitų aplinkybių.
Vaiko santykis su tėvais	Tėvų meilė, globa, rūpinimasis, materialinė parama.	<p>Vaikas neturi būti išsikirtas su savo tėvais.</p> <p>Turi teisę bendrauti su abiem tėvais, jeigu jie gyvena skirtingose valstybėse.</p> <p>Turi būti bendros ir vienodo abiejų tėvų atsakomybė už vaiko auklėjimą ir vystymąsi.</p>		<p>Už vaiko auklėjimą ir priežiūrą tėvai atsako bendrai ir vienodai.</p> <p>Vaikas turi teisę gyventi kartu su tėvais, būti auklėjamas ir aprūpinamas savo tėvų šeimoje, bendrauti su tėvais, nesvarbu, ar tėvai gyvena kartu, ar skyrium, bendrauti su giminaičiais, jei tai nekenkia vaiko interesams.</p> <p>Vaikas, kurio tėvai gyvena skyrium, turi teisę nuolat ir tiesiogiai bendrauti su abiem tėvais,</p>	<p>Šeima ir valstybė dalijasi vaiko gerovės užtikrinimo atsakomybe.</p> <p>Vaikas turi jausti, kad yra mylimas ir vertinamas.</p> <p>Vaiko ir suaugusiojo santykiai tampa lygiaverčiai. Sprendimai daromi ne dėl vaiko, bet su vaiku.</p>	<p>Kiekvienas vaikas turi prigimtinę teisę turėti tėvą ir motiną.</p> <p>Vaiko teisė gyventi ir bendrauti su savo tėvais.</p>

				nesvarbu, kur tėvai gyvena. Tėvas ar motina, negyvenantys kartu su vaiku, turi teisę ir pareigą bendrauti su vaiku ir dalyvauti jį auklėjant.		
Laisvė naudotis informacijos sklaida		Vaikas gali naudotis įvairia nacionaliniais ir tarptautiniais šaltinių informacija ir medžiaga.	Neturi būti kliudoma ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas.			
Geriausių interesų užtikrinimas	Vaiko tėvų atsakomybė užtikrinti geriausiems interesams.	Tiek įvairios įstaigos, tiek tėvai, kurie imasi bet kokių vaiką liečiančių veiksmų, svarbiausia - geriausi interesai.			Priimant sprendimus ar imantis bet kokių veiksmų, kurie liečia vaiką, vadovaujamsi vaiko interesais.	Priimant sprendimus ar imantis bet kokių veiksmų, susijusių su vaiku, svarbiausia - geriausi vaiko interesai.
Išsilavinimas	Teisė gauti išsimokslinimą, kuris pradinuose etapuose turi būti privalomas ir nemokamas.	Vaiko teisė mokytis: nemokamas ir privalomas pradinis lavinimas.	Iki 16 metų mokslas yra privalomas.	Tėvai privalo sudaryti sąlygas savo vaikams mokytis iki įstatymuose nustatyto amžiaus.	Vaikas turi gauti gerą išsilavinimą.	Vaiko teisė mokytis. Vaikas turi teisę mokytis, siekdamas visapusiškai ugdyti savo asmenybę, talentą, protinius ir fizinius gebėjimus ir juos nuolat tobulinti. Vaikui iki 16 metų mokslas yra privalomas.
Vaiko lavinimas		Vaiko asmenybės, talentų, protinių ir			Vaikas turi plėtoti savo socialinius tarpasmeninius	

		fizinių sugebėjimų, vaiko pagarbos tėvams ugdymas.			s santykius ir pasitikėjimą.	
Vaiko dalyvavimas					Atsižvelgiant į brandą, vaikui sudaromos sąlygos ir suteikiamos galimybės aktyviai dalyvauti visuomenės gyvenime, realizuoti savo visuomeniškumą ir pilietiškumą.	Vaikas turi teisę dalyvauti visuomenės gyvenime, taikiuose susirinkimuose ir organizacijose.
Apsauga nuo visų smurto formų ir bausmių	Apsauga nuo netinkamo elgesio, žiaurumo ir išnaudojimo su juo.	<p>Siekama vaiką apginti nuo:</p> <ul style="list-style-type: none"> - įvairiausio pobūdžio fizinio, seksualinio ar psichologinio smurto, - įžedimų, ar piktnaudžiavimo, - priežiūros nebuvimo ar nerūpestingo elgesio, - grubaus elgesio ar išnaudojimo, - seksualinio išnaudojimo. <p>Vaiko apsauga nuo:</p> <ul style="list-style-type: none"> - kankinimų, - kitokio žiauraus, nežmoniško arba orumą žeminančio elgesio, 	Draudžiama vaiką kankinti, žaloti, žeminti jo orumą, žiauriai elgtis bei nustatyti tokio tipo bausmes.		<p>Apsauga nuo:</p> <ul style="list-style-type: none"> - jei vaikas patiria fizinę žalą, - jei vaikas yra išnaudojamas, - jei vaikas patiria seksualinę prievartą, - jei vaikui nesuteikiama medicininis pagalba, - jei vaikas patiria emocinį smurtą, - jei vaikas patiria apleistumą, - jei vaikui ribojamos galimybės pasiekti išsilavinimo cenzą. 	Vaiko teisė būti apsaugotam nuo smurto. Draudžiamas visų formų smurtas prieš vaiką.

		- bausmių.				
Vaiko priežiūros ir aprūpinimo būdai		Įvaikinimas - įvaikinant vaiką, pirmiausia turi būti atsižvelgiama į vaiko interesus.		Vaikų, kurie yra likę be tėvų globos, teises užtikrina globėjas (rūpintojas).	<p>Vaikas turi gauti gerą priežiūrą.</p> <p>Valstybė sukuria ekonomines ir socialines sąlygas, sudarydama galimybes tėvams ir globėjams, kaip to reikalauja Vaiko teisių konvencija, tinkamai pasirūpinti vaiku.</p> <p>Valstybė vienodai rūpinasi vaikų priežiūra šeimose, nediskriminuo dama vaikų dėl jų tėvų gyvenimo būdo.</p> <p>Vaikas neturi patirti skurdo, suprantant jį kaip esminių poreikių (visaverčio maisto, saugių nuolatinių namų, drabužių, ugdymo priemonių ir sveiką palaikančių paslaugų) patenkinimo trūkumą ar socialinę atskirtį, galimybių realizuoti įgimus gebėjimus atėmimą ir</p>	Vaiko tėvai ar kiti vaiko atstovai pagal įstatymą privalo rūpintis vaiko auklėjimu, tinkamai jį prižiūrėti, materialiai išlaikyti ir sudaryti sąlygas vaikui augti, vystytis, tobulėti.

					bejėgiškumą prisitaikant prie besikeičiančių sąlygų.	
Vaiko apsauga nuo darbo	Vaikui draudžiama dirbti tol, kol neturi reikiamo amžiaus.	Vaikas turi būti apsaugotas nuo bet kokio darbo, kuris gali būti pavojingas jo sveikatai arba trukdyti jam mokytis bei kenkti vystymuisi.				
Neteisėtas vaiko išsivežimas iš valstybės		Kova su neteisėtu vaiko perkėlimu ir negražinimu iš užsienio.				
Vaiko pareigos			Gerbti tėvus, globoti juos senatvėje ir tausoti jų palikimą.	Vaikai turi gerbti tėvus ir tinkamai atlikti savo pareigas.		Gerbti tėvus ir tausoti jų nuosavybę; gerbti kitus šeimos narius, suaugusius asmenis, vaikus, nepažeisti jų teisių ir laisvių; laikytis elgesio normų buityje, švietimo, kitose įstaigose; tausoti kultūros, istorijos vertybes, gamtą, kitų asmenų nuosavybę; atlikti kitas pareigas, numatytas Švietimo įstatyme, kituose teisės aktuose.
Vaiko apsauga nuo dalyvavimo neteisėtoje veikloje		Apsaugoti vaiką nuo neteisėto narkotinių priemonių ir psichotropinių medžiagų, vartojimo ir neleisti				Vaiko apsauga nuo neigiamos socialinės aplinkos įtakos; apsauga nuo psichiką veikiančių medžiagų ir priklausomybes

		panaudoti vaiką tokias medžiagas neteisėtai gaminant ir pardavinėjant.				sukeliančių veiksmų; apsauga nuo įtraukimo ir vartojimo į psichiką veikiančių medžiagų. Vaiko apsauga nuo nusikalstamų veikų ir smurto.
Poilsis ir laisvalaikis		Teisė turėti poilsį ir laisvalaikį, dalyvauti žaidynėse ir vaiko amžių atitinkančiuose ir pramoginiuose renginiuose.				Vaiko teisė į poilsį ir laisvalaikį, atitinkantį jo amžių, sveikatos būklę ir poreikius.
Apsauga nuo vaiko laisvės ribojimo		Užkertamas kelias vaiko grobimui, prekybai arba jo kontrabandai, nesvarbu, kokiems tikslams ir kokia forma.	Žmogaus laisvė neliečiama. Negali būti savavališkai vaikui atimta laisvė.			Vaiko teisė į laisvę.
Valstybės pagalba tėvams auginantiems vaiką					Už pagalbą atliekant tėvystės ir motinystės pareigas atsakinga valstybė, pasitelkianti ir skatinanti visas kitas visuomenės institucijas: teisingas, socialines, sveikatos apsaugos, švietimo, kultūros ir religines bendruomenes ar kitas nevyriausybin	Bendradarbiavimo – valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos, vykdydamos su vaiko teisių apsauga susijusias funkcijas, pasitelkdamos nevyriausybines organizacijas nuosekliai bendradarbiauja su vaiko atstovais pagal įstatymą bei tarpusavyje ir teikia viena kitai reikalingą informaciją ir kitokią pagalbą.

					<p>es organizacijas.</p> <p>Valstybė ir savivaldos institucijos užtikrina, kad šeima, auginanti vaiką, neprarastų gyvenamojo būsto dėl skurdo, todėl stiprinamas ir plėtojamas savivaldybių butų fondas.</p> <p>Paslaugų vaikui ir šeimai plėtros bei jų kokybės gerinimo investicijos yra pirmasis valstybės uždavinys.</p>	
Pagalba vaikui ir šeimai gavus pranešimą apie galimą vaiko teisių pažeidimą						<p>Pareiga pranešti apie galimą vaiko teisių pažeidimą, o atsakingos institucijos (kurių darbas susijęs su vaikais) atlieka tam tikrus būtinus užtikrinti vaiko saugumą. Veiksmai nustatčius vaiko apsaugos poreikį. Vaiko laikinoji priežiūra. Vaiko paėmimo iš jo tėvų ir kitų vaiko atstovų pagal įstatymą tvarka. Atvejo vadybos organizavimas ir pagalbos plano sudarymas.</p>

TYRIMO INSTRUMENTAS

Gerb. Moksleivi,

Esu Mykolo Romerio universiteto - Vaiko teisių apsaugos magistrantūros studijų programos baigiamojo kurso studentė Edita Sinkevič. Atlieku tyrimą, kuriuo siekiu iširti mokinių nuomonę apie konfliktus, susijusius su teisių ir pareigų neįgyvendinimu. Gauti duomenys bus naudojami mano magistro baigiamajame darbe.

Prašau Tavęs pažymėti tik tuos atsakymo variantus, kurie geriausiai atspindi Tavo nuomonę. Tau labiausiai tinkančio atsakymo(-ų) variantą pažymėk varnelė „✓“, o (ir) reikiamose vietose įrašyk atsakymą. Anketa yra anoniminė, **vardo ir pavardės rašyti nereikia.**

Tavo lytis (pažymėk „✓“ viename langelyje): Mergina Vaikinas

Kiek Tau metų? (pažymėk „✓“ viename langelyje): 10 m. 11 m. 12 m. 13 m. 14 m. 15 m.

Ar Tu konfliktuoji su mokytojais? (pažymėk „✓“ viename langelyje):

Ne, su *jokiu* mokytoju nekonfliktuoju Taip, *su vienu kitu* konfliktuoju Deja, *su daugeliu* savo mokytojų konfliktuoju

Dėl kokių priežasčių vyksta konfliktai? (kiekvienoje eilutėje pažymėk „✓“ Tau tinkamą vieną variantą.)

Ar dažnai taip atsitinka?	Beveik niekada	Retai	Kartais	Dažnai
Mokytojas(-iai) neįdomiai aiškina temą (dėsto tik vadovėlio medžiagą, nepateikia suprantamų pavyzdžių)				
Mokytojas(-iai) užduoda per daug užduočių (Tu nespėji, negali jų visų atlikti)				
Mokytojas(-iai) neigiamai Tave vertina (nepastebi Tavo pastangų)				
Mokytojas(-iai) šiurkščiai elgiasi su Tavimi (įžeidžia Tave, pravardžiuoja, grasina, baudžia fizinėmis bausmėmis)				
Mokytojas(-iai) nepaiso Tavo gebėjimų (nepateikia individualių užduočių, nekreipia dėmesio į Tavo pažangą)				
Mokytojas(-iai) baudžia Tave pažymiu už netinkamą elgesį ar veiklą				
Mokytojas(-iai) varžo Tavo savarankiškumą (neleidžia pačiam apsispręsti, nurodinėja, ką Tu turi daryti, kaip turi elgtis, neatsižvelgęs į Tavo kaip mokinio nuomonę)				
Mokytojas(-iai) kritikuoja Tavo išvaizdą (šukuoseną, drabužius ir kt.)				
Mokytojo(-ų) požiūriai į įvairius dalykus yra skirtingi nei Tavo (pvz., mokytojas reikalauja, kad Tu dėvėtum mokyklinę uniformą, o Tu tam prieštarauji; Tu manai, kad tam tikrų žinių Tau gyvenime neprireiks, o mokytojas mano, kad prireiks)				
Mokytojas(-iai) nepadedą Tau (kai Tau nesiseka mokytis, kai turi bendravimo problemų)				
Mokytojas(-iai) nesugeba tinkamai išspręsti jūsų tarpusavio konflikto (konfliktas užsitęsia, atsiranda priešiškas tarp Tavęs ir mokytojo)				
Mokytojas(-iai) būna nedrausmingas(-i) (pvz., vėluoja, kalbasi telefonu per pamoką)				
Kaip dažnai Tau tenka...				
būti nenuoširdžiam su mokytoju(-ais) (ką nors nuslepi, nesakai to, ką galvoji)				
neįvertinti mokytojo(-ų) (nepastebi pastangų, nematai teigiamų savybių)				
neįdėti pastangų į mokslus (kalbi per pamokas, nedarai paskirtų užduočių)				
praleisti pamokas be pateisinamos priežasties				

užgaulioti mokytoją(-us) (erzini, trukdai, nepaklūsti)				
--	--	--	--	--

Ar dažnai įvyksta Tavo konfliktai su mokytojais? (šių mokslo metų [rugsėjis - sausis] patirtis, pažymėk „✓“ tik vieną langelį):

- Niekada
 Retai (kartą per mėnesį)
 Kartais (kelis kartus per mėnesį)
 Dažnai (kartą per savaitę)
 Labai dažnai (kiekvieną dieną)

Kaip sprendi įvykusį konfliktą su mokytoju(-iais)? (kiekvienoje eilutėje pažymėk „✓“ Tau tinkamą vieną variantą.)

Sprendimo būdai	Beveik niekada	Retai	Kartais	Dažnai
Ieškai sprendimo: - kartu su mokytoju(-a) ieškai sprendimo būdų (kalbatės, aptariate galimybes)				
Kreipiesi pagalbos į kitus: - į klasės auklėtoją prašydamas padėti išspręsti konfliktą				
- į tėvus prašydamas padėti išspręsti konfliktą				
- į pagalbos specialistus (soc. pedagogą, psichologą) prašydamas padėti išspręsti konfliktą				
- į administraciją prašydamas padėti išspręsti konfliktą				
- į savo bendraamžius patarimo išspręsti konfliktą				
- pasinaudoji mediacijos metodu (kuomet Tu ir mokytojas(-a) diskutuojate apie problemą, ieškote kaip ją išspręsti, o trečioji nesuinteresuotoji šalis, tarpininkas, neleidžia jums nukrypti nuo konflikto sprendimo)				
Nusileidi: - pasitrauki iš konflikto (nesiginčioji, palieki ramybėje)				
- pravirksti				
- stengiesi negalvoti apie situaciją (bandai pamiršti)				
- dabar nieko nedarai, bet vėliau esant progai „atsilyginsi“ (keršto planas)				
Kovoji veiksmu: - tyčia trukdai per pamoką (kalbiesi, komentuoji)				
- gadini mokytojui priklausantį daiktą (braižai suolą, ištepi sieną)				
- nepaklūsti (atsisakai vykdyti mokytojo pavestų užduočių)				
- vengi bendrauti (nelankai pamokų)				
- pakeli balsą (šauki)				
- pagrasini				
- pasakai ką užgaulaus (kritikuoji, nusikeiki)				
- praneši apie mokytojo elgesį (Kam?.....)				

Kas padėtų spręsti mokinių ir mokytojų tarpusavio konfliktus? (pažymėk „✓“ vieną ar kelis Tau tinkamus langelius)

- Klasės valandėlių metu organizuojami mokymai apie konfliktų sprendimo ir bendradarbiavimo gerinimo būdus
 Per pamokas įvykusio konflikto sprendimas tą pačią dieną (po pamokos ar net per pamoką)
 Popamokinės veiklos (būrelio) organizavimas, kur būtų galimybė mokytis konflikto sprendimo įgūdžių
 Mediacijos metodo taikymo plėtimas mokykloje

Įrašyk savo atsakymą:

Kokios Tavo teisės mokykloje yra įgyvendinamos dažniausiai?.....

Kokias savo pareigas mokykloje dažniausiai atlieki?

Dėkoju už atsakymus!

PRAŠYMAS ATLIKTI TYRIMĄ

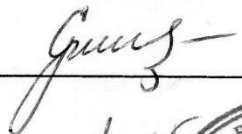
**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
EDUKOLOGIJOS IR SOCIALINIO DARBO INSTITUTO
DOCENTĖ DAKTARĖ
GRAŽINA ČIULADIENĖ**

Vilniaus progimnazijos
Direktoriui

PRAŠYMAS
2020-01-16
Vilnius

Prašau leisti Mykolo Romerio universiteto Vaiko teisių apsaugos iššęstinių studijų VI kurso studentei Editai Sinkevič Jūsų vadovaujamoje institucijoje atlikti tyrimą magistro baigiamajam darbui tema: „Teisių ir pareigų aspektas mokinių ir mokytojų tarpusavio konfliktuose: atvejo analizė bendrojo ugdymo įstaigoje“. Tyrimo tikslas: atskleisti teisių ir pareigų neįgyvendinimą, dėl kurių kyla mokinių ir mokytojų tarpusavio konfliktai.

Darbo vadovas:

Gražina Čiuladienė

Edukologijos ir socialinio
darbo instituto direktorė

prof. dr. Valdonė Indrašienė

INFORMACINIS PRANEŠIMAS TĖVAMS DĖL PLANUOJAMO TYRIMO

Gerbiami Tėveliai,

Esu Mykolo Romerio universiteto – Vaiko teisių apsaugos magistrantūros studijų programos baigiamojo kurso studentė. Atlieku tyrimą, kurio tikslas – ištirti mokinių nuomonę apie jų teisių ir pareigų neįgyvendinimą. Ketinu kreiptis į visus mokyklos 5-8 klasių mokinius prašydama, kad jie atsakytų į anketos klausimus. Anketinė apklausa yra anoniminė, vardo ir pavardės rašyti nereikės. Tyrimo rezultatai bus apibendrinti ir naudojami tik mano magistro studijų baigiamajame darbe. Kiekvieno mokinio nuomonė yra labai svarbi. Gerbiami Tėveliai, jeigu nesutinkate, kad Jūsų vaikas dalyvautų tyrime, prašau iki sausio 30 dienos mane apie tai informuoti parašydami laišką Tamo dienyne (Edita Sinkevič) arba el. paštu: xxxxx.xxxxxxxx@xxxxxxx.lt

Dėkoju už bendradarbiavimą!

Pagarbiai,

Edita Sinkevič